

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

БАЙДЮК ІВАН ІВАНОВИЧ

Прим. № _____
УДК 342.951(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ**

081 — Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів
мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник —
Резнік Олег Миколайович,
доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України

Суми –2021

АНОТАЦІЯ

Байдюк І. І. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Сумський державний університет, Суми, 2021.

Дисертацію присвячено визначенню особливостей адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, існуючих прогалин його здійснення та обґрунтуванню напрямків їх усунення.

Пропонується під взаємодією Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами розуміти здійснення Державною прикордонною службою України і правоохоронними органами держави в межах наданих повноважень та на підставі положень закону, узгоджених за місцем, часом, і з найбільш раціональним й ефективним використанням можливостей, дій і заходів для досягнення спільної мети.

У науковій праці дістав подальший розвиток генезис інституту взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, зокрема, виокремлено такі етапи: 1-й етап (із 31.07.2003 р. до 2006 р.), що розпочинається з моменту створення Державної прикордонної служби України та здійснення нею взаємодії з правоохоронними органами на підставі інструкції 1994 року, яка згодом втратила чинність; 2-й етап (2006–2015 рр.), початок якого обумовлений затвердженням Концепції розвитку Державної прикордонної служби України, одним із напрямків якого стало вдосконалення її взаємодії з правоохоронними органами України; 3-й етап (із 2015 р. – до цього часу), що відзначився особливими умовами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами та силовими структурами на території проведення операції Об'єднаних сил, їх участю в спільних спеціальних прикордонних операціях.

Встановлюється, що мета взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами є похідною від мети правоохоронної діяльності й мети діяльності кожного суб'єкта взаємодії і полягає в підтриманні умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства і держави на державному кордоні та в межах прикордонних територій, своєчасному реагуванні на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізації та ліквідації наслідків.

З'ясовується, що мета обумовлює завдання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, які охоплюють превентивні, відновлювальні та каральні правовідносини, що виникають під час здійснення зазначеними суб'єктами правоохоронної діяльності на державному кордоні та в межах прикордонних територій.

Класифікуються принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами на: 1) загальні принципи (верховенство права, законність, повага й додержання прав і свобод людини та громадянина, рівність, науковість, плановість); 2) спеціальні принципи (персональна відповідальність керівництва та співробітників суб'єктів взаємодії за її наслідки, поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності, оперативність, ефективність форм та методів взаємодії, професіоналізм співробітників суб'єктів взаємодії, узгодженість дій суб'єктів взаємодії та самостійність кожного з них у межах їх повноважень).

Пропонується під адміністративно-правовим забезпеченням взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами розуміти впорядкування за допомогою адміністративно-правових норм законодавчих і підзаконних актів рівнів, напрямів, форм, методів, інших умов взаємодії зазначених суб'єктів і безпосередньо реалізацію останніми розподілених між ними в межах такої взаємодії обов'язків із метою підтримання умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства і держави на державному кордоні та в межах прикордонних

територій, своєчасного реагування на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізації та ліквідації наслідків. Виділяються особливості адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Зазначається, що, зважаючи на відсутність спільного нормативного акта, положення якого б визначали концептуальні засади взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами доцільно розробити та затвердити спільним наказом зазначених суб'єктів Концепцію взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Формулюється авторське розуміння поняття «форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» та визначаються їх види: 1) обмін інформацією; 2) спільні операції, зокрема, проведення прикордонних операцій; 3) спільне патрулювання поза пунктами пропуску на державному кордоні; 4) спільна координація діяльності інших суб'єктів у межах наданої компетенції; 5) проведення спільних навчань співробітників, наукових та методичних заходів.

Визначається сутність методів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами та виокремлюються адміністративні (регламентаційні, розпорядчі методи, метод примусу), організаційні (методи планування, прогнозування, інформаційного забезпечення, вироблення рішень, організації виконання рішень й контролю за виконанням, інструктування, роботи з персоналом) та економічні методи.

Розкриваються підстави неналежної юридичної відповідальності Державної прикордонної служби України і правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії та вдосконалюються положення щодо її визначення.

Узагальнюється зарубіжний досвід діяльності та взаємодії органів прикордонної служби та органів публічної адміністрації, що виконують правоохоронні функції (Польща, Латвія, США, Казахстан, Киргизстан, Грузія, Молдова). З'ясовується, що правові засади взаємодії прикордонних

органів цих держав з іншими суб'єктами містяться в законодавчих та підзаконних актах, які визначають їх статус.

Пропонується вдосконалити зміст Закону України «Про Державну прикордонну службу України» таким чином: 1) викласти назву та частину 1 статті 22 в новій редакції; 2) змінити закріплене в статті 3 формулювання такого принципу, як «взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань».

Обґрунтовується доцільність оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами за такими критеріями: 1) рівнем довіри: а) громадян до Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів, які взаємодіють між собою; б) суб'єктів, що взаємодіють один до одного; 2) станом прикордонної безпеки в регіоні та державі; 3) швидкістю оброблення і передавання аналітичної, статистичної та іншої інформації між суб'єктами взаємодії; 4) відповідністю між оцінкою ризику та обраним варіантом захисту, витратами на його мінімізацію до прийняттого рівня; 5) кількістю порушень керівництвом і співробітниками суб'єктів, що взаємодіють, норм законодавства, зокрема антикорупційного, а також порушень розробленого та погодженого ними плану взаємодії. Наголошується на недоцільності виділяти професіоналізм співробітників як критерій оцінювання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є однією із перших комплексних спроб враховуючи останні досягнення правової доктрини, положення чинного законодавства України та практику їх реалізації визначити сутність та особливості адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами та обґрунтувати пріоритетні напрямки його удосконалення.

Теоретична і практична цінність висновків та положень дисертації підтверджується тим, що вони можуть бути використані для подальшого вивчення адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами; підготовки навчально-методичної літератури та проведення лекційних, семінарських і практичних занять із навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи», «Кримінальна юстиція»; а в перспективі уточнення та доповнення чинних законів та підзаконних актів, розроблення проєктів нормативно-правових актів з метою поліпшення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Ключові слова: взаємодія, Державна прикордонна служба України, правоохоронні органи, адміністративно-правове забезпечення, принципи, форми, методи, оцінювання.

SUMMARY

Baidyuk I. I. Administrative and legal support of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. – Sumy State University, Sumy, 2021.

The dissertation is devoted to the definition of the peculiarities of administrative and legal support of the interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies, the existing gaps of its realization and substantiation of the directions of their elimination.

It is proposed that the interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies be understood as implementation by the State Border Guard Service of Ukraine and state law enforcement agencies within the limits of its powers and on the basis of the provisions of the law agreed upon in place, time, and with the most rational and effective use of opportunities, actions and measures to achieve a common goal.

In scientific work the genesis of the institute of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies was further developed, in particular, the following stages were singled out: 1st stage (from July 31, 2003 to 2006), which begins with the establishment of the State Border Guard Service of Ukraine and its interaction with law enforcement agencies on the basis of the instruction of 1994, which later expired; 2nd stage (2006–2015), the beginning of which is due to the approval of the Concept of Development of the State Border Guard Service of Ukraine, one of the areas of which was to improve its cooperation with law enforcement agencies of Ukraine; 3rd stage (from 2015 to the present), which was marked by special conditions of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies and security forces on the territory of the Joint Forces operation, their participation in joint special border operations.

It is established that the purpose of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies is derived from the purpose of law enforcement activities and the purpose of each subject of interaction and is to maintain conditions for protection of statutory interests of man, society and state at the state border and border areas. timely response to threats that may or have already harmed such interests, their neutralization and elimination of consequences.

It turns out that the goal determines the task of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies, which cover preventive, restorative and punitive legal relations arising during law enforcement activities by these entities at the state border and within border areas.

The principles of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies are classified into: 1) general principles (rule of law, legality, respect and observance of human and civil rights and freedoms, equality, scientificity, planning); 2) special principles (personal responsibility of management and employees of the subjects of interaction for its consequences, combination of open, secret and conspiratorial forms and methods of activity,

efficiency, efficiency of forms and methods of interaction, professionalism of employees of subjects of interaction, coherence of actions of subjects of interaction and the independence of each of them within their powers).

It is proposed to understand the administrative and legal support of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies as regulation by administrative and legal norms of legislative and by-laws of levels, directions, forms, methods, other conditions of interaction of the specified subjects and direct realization by the last the responsibilities distributed between them within such interaction for the purpose of maintenance of conditions for protection of interests of man, society and the state at the state border and within the border areas, timely response to threats that may or have already harmed such interests, their neutralization and elimination of consequences. Features of administrative and legal support of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies are highlighted.

It is noted that due to the lack of a joint normative act, the provisions of which would determine the conceptual basis of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies, it is advisable to develop and approve a joint order of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies.

The author's understanding of the concept of "forms of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies" is formulated and their types are determined: 1) exchange of information; 2) joint operations, in particular, conducting border operations; 3) joint patrols outside checkpoints at the state border; 4) joint coordination of the activities of other entities within the given competence; 5) conducting joint training of employees, scientific and methodological activities.

The essence of methods of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies is determined and administrative (regulatory, administrative methods, method of coercion), organizational (methods of planning, forecasting, information support, decision making, organization of

execution of decisions and control over execution, instruction, work with personnel) and economic methods are distinguished.

The grounds for improper legal responsibility of the State Border Guard Service of Ukraine and law enforcement agencies as subjects of cooperation are revealed and the provisions on its definition are improved.

The foreign experience of activity and interaction of border service agencies and public administration agencies performing law enforcement functions is summarized (Poland, Latvia, USA, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Georgia, Moldova). It turns out that the legal basis for the interaction of border authorities of these states with other entities are contained in laws and regulations that determine their status.

It is proposed to improve the content of the Law of Ukraine "On the State Border Guard Service of Ukraine" as follows: 1) to state the title and part 1 of Article 22 in a new wording; 2) change the wording of the principle enshrined in Article 3, such as "interaction with public authorities, local governments and public associations in carrying out the tasks assigned to the State Border Guard Service of Ukraine".

The expediency of assessing the effectiveness of the interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies on the following criteria is substantiated: 1) the level of trust: a) citizens in the State Border Guard Service of Ukraine and law enforcement agencies that interact with each other; b) entities that interact with each other; 2) the state of border security in the region and the state; 3) the speed of processing and transmission of analytical, statistical and other information between the subjects of interaction; 4) the correspondence between the risk assessment and the chosen option of protection, the cost of minimizing it to an acceptable level; 5) the number of violations by the management and employees of the interacting entities of the norms of the legislation, in particular anti-corruption, as well as violations of the interaction plan developed and agreed by them. It is emphasized that it is inexpedient to single out the professionalism of employees as a criterion for assessing the interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies.

The scientific novelty of the results is that the dissertation is one of the first comprehensive attempts given the latest achievements of legal doctrine, current legislation of Ukraine and the practice of their implementation to determine the essence and features of administrative and legal support of the interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies and to substantiate the priority areas for its improvement.

The theoretical and practical value of the conclusions and provisions of the dissertation is confirmed by the fact that they can be used for further study of administrative and legal support of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies; preparation of educational and methodical literature and conducting lectures, seminars and practical classes in the disciplines of "Administrative Law", "Judicial and law enforcement agencies", "Criminal Justice"; and in the future to clarify and supplement existing laws and bylaws, as well as the development of draft regulations in order to improve the interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with law enforcement agencies.

Key words: interaction, State Border Guard Service of Ukraine, law enforcement agencies, administrative and legal support, principles, forms, methods, evaluation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Байдюк І. І., Резнік О. М. Взаємодія Державної прикордонної служби України з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону. *Держава і регіони*. 2018. № 4 (62). С. 74–78.
2. Байдюк І. І. Принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4, т. 87. С. 62–70.
3. Байдюк І. І. Генезис інституту взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Право і Безпека*. 2019. № 4, т. 75. С. 38–42.
4. Байдюк І. І. Місце норм права в адміністративно-правовому забезпеченні взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Vishegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 1. С. 73–78.
5. Байдюк І. І. Методи взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. № 66. С. 123–128.
6. Байдюк І. І. Оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 208–211.

Тези наукових доповідей:

7. Байдюк І. І. Поняття та особливості взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 20–21 травня 2020 р.)*. Суми : Сумський державний університет. 2020. Ч. 2. С. 32–36.
8. Байдюк І. І. Форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. *Гармонізація законодавства України з правом*

Європейського Союзу : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Хмельницький, 17 квітня 2021 р.). Хмельницький : ХНУ, 2021. С. 9–13.

9. Байдюк І. І. Відповідальність Державної прикордонної служби України та інших правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії в сфері охорони державного кордону. *Регіональні особливості злочинності: сучасні тенденції та стратегії протидії* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 14 травня 2021 р.). Кривий Ріг : КННІ, 2021. С. 195–200.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ	24
1.1 Поняття та особливості взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами	24
1.2 Генезис інституту взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами	42
1.3 Мета та завдання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами	51
1.4 Принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами	64
Висновки до Розділу 1	88
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ	92
2.1 Місце норм законодавства в адміністративно-правовому забезпеченні взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами	92
2.2 Форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами	113
2.3 Методи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами	132
2.4 Юридична відповідальність Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії	149
Висновки до Розділу 2	159
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ	163

3.1 Зарубіжний досвід діяльності та взаємодії прикордонних органів з іншими суб'єктами, які виконують правоохоронні функції	163
3.2 Перспективи оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами	174
Висновки до Розділу 3	187
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	196
ДОДАТКИ.....	230

ВСТУП

Актуальність теми. Поява нових загроз національній безпеці України впродовж останніх років свідчить про необхідність зосередження основних зусиль сектору безпеки та оборони держави на відновленні й підтриманні на належному рівні обороноздатності держави і захисті національної безпеки України. Події, що відбуваються в державі та світі, впливають на всі сфери життя суспільства і визначають стан національної безпеки держави. Особливо гостро постала проблема забезпечення безпеки державного кордону та прикордонної безпеки, що є складовими національної безпеки України. Це завдання законодавець відносить до компетенції Державної прикордонної служби України, однак, ураховуючи сучасні виклики й загрози, очевидною є необхідність об'єднання ресурсів усіх суб'єктів сектору безпеки та оборони держави. Зокрема, мова йде також про взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами як одну з умов успішного протистояння будь-яким викликам та загрозам.

На сьогодні взаємодія між вищезазначеними суб'єктами є, але вона потребує вдосконалення, зважаючи на нові умови виконання ними своїх завдань та функцій. Більше того, безпосередньо в Стратегії національної безпеки України від 14.09.2020 р. закріплено, що Україна прискорить безпекову та оборонну реформи і одним із пріоритетних завдань у межах цих реформ повинне бути саме посилення взаємодії всіх органів сектору безпеки та оборони для виконання спільних завдань. Отже, очевидно, що питання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами є актуальним і таким, що потребує вивчення.

Водночас аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що питання правового статусу Державної прикордонної служби України, а також окремі аспекти її взаємодії з правоохоронними органами у своїх працях досліджували такі вітчизняні науковці: О. С. Андросчук, О. Т. Бесараб, В. О. Білецький, В. І. Вичавка, Я. С. Галанюк, О. О. Гриньків,

С. В. Гронський, В. Л. Зьолка, Р. А. Калюжний, М. О. Король, І. Ф. Корж, І. В. Кукін, В. І. Курило, О. Б. Курилюк, І. П. Кушнір, М. М. Литвин, Р. М. Ляшук, К. В. Мостова, А. Ф. Мота, Ю. С. Михайлова, С. В. Онищук, І. П. Пастернак, М. П. Плахотний, В. В. Половніков, А. М. Притула, І. М. Савенко, С. І. Царенко, В. В. Чумак, П. А. Шишолін та інші. Але зважаючи на те, що реформування сектору безпеки та оборони все ще триває, нові виклики продовжують загрожувати національній безпеці держави, а до законодавства України вносяться зміни, питання адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами потребує нового теоретичного розроблення для виявлення існуючих прогалин та формулювання напрямків їх усунення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р., та з урахуванням пріоритетних напрямків Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р., Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України, схваленої Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р., а також у межах науково-дослідних тем «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової систем України» (номер державної реєстрації 018U001317), «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» (номер державної реєстрації 0120U100474) Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі опрацювання останніх досягнень правової доктрини, положень чинного законодавства України, а також практики їх

реалізації визначити сутність та особливості адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, існуючі прогалини його здійснення, а також обґрунтувати напрямки їх усунення.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні завдання:

– визначити поняття та особливості взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами;

– розкрити генезис інституту взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами;

– встановити мету та завдання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами;

– виокремити принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами;

– охарактеризувати місце норм законодавства в адміністративно-правовому забезпеченні взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами;

– визначити форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами;

– виокремити методи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами;

– з'ясувати особливості юридичної відповідальності Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії;

– узагальнити зарубіжний досвід діяльності та взаємодії органів прикордонної служби та органів публічної адміністрації, які виконують правоохоронні функції;

– визначити перспективи оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері організації та здійснення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Предметом дослідження є безпосередньо адміністративно-правове забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. *Логіко-семантичний метод* було застосовано під час визначення сутності таких понять, як «взаємодія Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» (підрозділ 1.1), «принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» (підрозділ 1.4), «адміністративно-правове забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» (підрозділ 2.1), «форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» та «методи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» (підрозділ 2.2). *Історико-правовий метод* дозволив розкрити генезис інституту взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами (підрозділ 1.2). *Системно-функціональний підхід* уможливив установити мету та завдання, принципи, форми, методи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами (підрозділи 1.3, 1.4, 2.2, 2.3). *Порівняльно-правовий метод* став основою для узагальнення зарубіжного досвіду діяльності й взаємодії органів прикордонної служби та органів публічної адміністрації, які виконують правоохоронні функції (підрозділ 3.1). *Метод документального аналізу та аналітичний метод* використано під час характеристики місця норм законодавства в адміністративно-правовому забезпеченні взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами (підрозділ 2.1), з'ясування особливостей юридичної відповідальності Державної прикордонної служби України та

правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії (підрозділ 2.4), визначення перспектив оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами (підрозділ 3.2), формулювання напрямків удосконалення адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами (розділи 1–3).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних фахівців із загальної теорії держави і права, адміністративного та інших галузевих правових наук, управління, філософії. Нормативною основою дослідження є Конституція України, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, норми яких регламентують взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Інформаційна та емпірична основа роботи представлена узагальненням проблемних питань взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, правовою публіцистикою, довідковими й періодичними виданнями, статистичними матеріалами. Під час проведення дисертаційного дослідження автор також використав власний досвід практичної роботи в органах Державної прикордонної служби України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є однією із перших комплексних спроб враховуючи останні досягнення правової доктрини, положення чинного законодавства України та практику їх реалізації визначити сутність та особливості адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами та обґрунтувати пріоритетні напрямки його удосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано наукові висновки, положення й пропозиції, основними з яких є такі:

вперше:

– встановлено, що метою взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, яка є похідною від мети правоохоронної діяльності й мети діяльності кожного суб'єкта взаємодії, є підтримання умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства і держави на державному кордоні та в межах прикордонних територій, своєчасне реагування на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізація та ліквідація наслідків;

– наведене авторське визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» як упорядкування за допомогою адміністративно-правових норм законодавчих і підзаконних актів рівнів, напрямів, форм, методів, інших умов взаємодії зазначених суб'єктів і безпосередньо реалізація останніми розподілених між ними в межах такої взаємодії обов'язків із метою підтримання умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства та держави на державному кордоні й у межах прикордонних територій, своєчасного реагування на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізація та ліквідація наслідків;

– сформульовано пропозиції щодо вдосконалення положень Закону України «Про Державну прикордонну службу України», зокрема:

1) викласти назву та частину 1 статті 22 в такій редакції:

Стаття 22. Взаємодія Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами

З метою забезпечення ефективного здійснення покладених на неї повноважень Державна прикордонна служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності в установленому законодавством порядку;

2) змінити закріплене в статті 3 формулювання принципу «взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань» на «взаємодія Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами», оскільки його зміст вже конкретизується в статті 22;

– виділено критерії оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами: 1) рівень довіри: а) громадян до Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів, які взаємодіють між собою; б) суб'єктів, що взаємодіють один до одного; 2) стан прикордонної безпеки в регіоні та державі; 3) швидкість оброблення та передавання аналітичної, статистичної та іншої інформації між суб'єктами взаємодії; 4) відповідність між оцінкою ризику та обраним варіантом захисту, витратами на його мінімізацію до прийняттого рівня; 5) кількість порушень керівництвом і співробітниками суб'єктів, що взаємодіють, норм законодавства, зокрема антикорупційного, а також порушень розробленого та погодженого ними плану взаємодії;

удосконалено:

– класифікацію принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами на загальні та спеціальні;

– зміст та види форм взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, серед яких: 1) обмін інформацією; 2) спільні операції, зокрема, проведення прикордонних операцій; 3) спільне патрулювання поза пунктами пропуску на державному кордоні; 4) спільна координація діяльності інших суб'єктів у межах наданої компетенції; 5) проведення спільних навчань співробітників, наукових та методичних заходів.

– розуміння методів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, до яких віднесено адміністративні, організаційні та економічні методи;

– положення щодо закріплення юридичної відповідальності Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії;

дістало подальшого розвитку:

– поняття та особливості взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами як здійснення Державною прикордонною службою України і правоохоронними органами держави в межах наданих повноважень та на підставі положень закону, узгоджених за місцем, часом, і з найбільш раціональним й ефективним використанням можливостей, дій та заходів для досягнення спільної мети;

– генезис інституту взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, що розпочинається зі створення Державної прикордонної служби України та охоплює три етапи: 1-й етап (із 31.07.2003 р. до 2006 р.); 2-й етап (2006–2015 рр.); 3 етап (із 2015 р. – до цього часу);

– узагальнення зарубіжного досвіду діяльності та взаємодії органів прикордонної служби та органів публічної адміністрації, які виконують правоохоронні функції (Польща, Латвія, США, Казахстан, Киргизстан, Грузія, Молдова).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки й пропозиції можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для подальшого вивчення адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Сумського державного університету від 21.04.2021 р.*);

– *правотворчості* – для уточнення та доповнення чинних законів та підзаконних актів, а також розроблення проєктів нормативно-правових актів з метою поліпшення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами;

– освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичної літератури та проведення лекційних, семінарських і практичних занять із навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи», «Кримінальна юстиція» (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Сумського державного університету від 20.04.2021 р.*).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремих її аспектів, одержані узагальнення й висновки було оприлюднено на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 20–21 травня 2020 р.); «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу» (м. Хмельницький, 17 квітня 2021 р.); «Регіональні особливості злочинності: сучасні тенденції та стратегії протидії» (м. Кривий Ріг, 14 травня 2021 р.).

Публікації. Основні результати дослідження, викладені в роботі, наведені в шести наукових працях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, і трьох тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, що відображають результати дисертаційного дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 235 сторінок. Список використаних джерел містить 318 найменувань і розміщений на 35 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

**1.1 Поняття та особливості взаємодії Державної прикордонної служби
України з правоохоронними органами**

Дослідження питання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами доцільно розпочати з визначення місця зазначених суб'єктів у механізмі держави.

На сьогодні поняття «правоохоронні органи» використовують у декількох законах України, а саме: «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 р. (ст. 2), «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» від 15.02.1995 р. (ст. 7), «Про контррозвідувальну діяльність» від 26.12.2002 р. (ст. 5), «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. (ст. 1), «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 р. (ст. 4), а Закон України «Про розвідку» від 17.09.2020 р. оперує поняттям «правоохоронні органи спеціального призначення» (ст. 1). Втім, жоден із наведених нормативно-правових актів не закріплює змісту цих понять.

Єдине, що в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» поняття «правоохоронні органи» визначено через наведення переліку останніх, однак вважаємо доцільним підтримати А. Фаріон-Мельник та О. Яремко, які наголошують, що правоохоронні органи в Україні часто зазнають певних змін, пов'язаних з їх завданнями, функціями, організаційною структурою, повноваженнями тощо. Відповідно не зовсім удалим є підхід, за якого зміст зазначеної дефініції розкривається

за допомогою перелічення суб'єктів здійснення правоохоронної діяльності [1, с. 69].

Зважаючи на такий законодавчий підхід, у науковій доктрині вже неодноразово звертали увагу на відсутність узгодженого розуміння поняття «правоохоронні органи», про що, зокрема, свідчать праці таких вітчизняних науковців як: О. М. Бандурка, Д. І. Бородін, В. О. Бурбика, О. М. Волуйко, А. П. Гель, С. М. Гусаров, О. В. Дручек, В. М. Єднак, О. Ю. Загуменна, В. О. Іванцов, В. С. Ковальський, А. Т. Комзюк, І. М. Коросташова, А. М. Куліш, М. І. Мельник, Т. Д. Момотенко, Т. О. Пікуль, О. М. Рєзнік, О. Ю. Салманова, Р. І. Тевлін, О. Р. Трещова, О. В. Тюріна, А. І. Фаріон-Мельник, М. І. Хавронюк, О. І. Яремко. Відповідно пропонуємо зупинити увагу лише на деяких наукових розуміннях цієї категорії суб'єктів.

С. М. Гусаров, О. Ю. Салманова, А. Т. Комзюк та інші науковці вважають, що правоохоронні органи – це існуючі в суспільстві й державі установи та організації, що здійснюють правозастосовну і правоохоронну функції, основне завдання яких полягає в забезпеченні законності, захисті прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями [2, с. 19]. А. Фаріон-Мельник та О. Яремко під правоохоронними органами розуміють органи державної влади, за функціональним критерієм спрямовані на фахове здійснення правоохоронної діяльності з метою забезпечення верховенства права і правопорядку, охорони прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань [1, с. 69].

В. М. Єднак до основних ознак правоохоронних органів відносить те, що їх діяльність спрямована на запобігання і протидію правопорушенням, забезпечення прав, свобод та інтересів особи (основний напрямок їх діяльності), тобто виконання правоохоронної функції держави; вони представлені виключно державними органами, а тому до них не можна відносити недержавні формування, громадські організації тощо [с. 39].

Відповідно науковець серед правоохоронних органів виділяє: Національну поліцію України, Державну прикордонну службу України, Державну міграційну службу України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій, Державну податкову службу України, Державну митну службу України, Державне бюро розслідувань, Державну кримінально-виконавчу службу, прокуратуру, Національну гвардію України, Національне антикорупційне бюро України, Службу безпеки України [3, с. 39–40].

В. Іванцов звертає увагу, що віднесення того чи іншого органу до правоохоронних повинне здійснюватися в кожному конкретному випадку окремо, з урахуванням визначеного в нормативно-правових актах правового статусу такого органу. Але якщо певний суб'єкт на законодавчому рівні не наділений статусом правоохоронного органу, необхідно виходити з аналізу завдань та основних функцій, які покладаються на той чи інший орган і відповідно, повноважень, якими такий орган наділений [4, с. 87].

Відповідно І. М. Коросташова робить висновок, що, по-перше, поняття «правоохоронні органи» в широкому розумінні може бути застосоване до всіх органів публічної влади, які реалізують правоохоронну функцію держави, а, по-друге, застосування законодавцем у Конституції України терміна «органи правопорядку» (ст. 131-1) свідчить про можливість виокремлення серед правоохоронних органів держави окремої групи органів, уповноважених на боротьбу зі злочинністю [5, с. 51]. Отже, за І. М. Коросташовою, необхідно виділяти три групи правоохоронних органів:

1. Органи правопорядку:

- 1) органи, підрозділи яких здійснюють негласні слідчі й розшукові дії:
 - а) вузькоспеціалізовані, що здійснюють лише кримінально-правовий захист (Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань);
 - б) широкоспеціалізовані, які здійснюють як кримінально-правовий захист, так і адміністративно-правову охорону (Національна поліція, Служба безпеки України, інші органи, зазначені в ст. 38 та ч. 6 ст. 246 Кримінального

процесуального кодексу України (далі – КПК України), Національна гвардія України). До цієї групи органів науковець відносить й органи прокуратури;

2) органи, відповідні підрозділи яких уповноважені на здійснення гласних слідчих і розшукових дій (зазначені в ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») (Служба зовнішньої розвідки, управління державної охорони та розвідувальний орган Міністерства оборони України).

2. Органи адміністративно-правової охорони, що виконують правоохоронні функції, зокрема контрольні-наглядові, незалежно від наявності чи відсутності в них повноважень на застосування державного примусу (Державна митна служба, Державна прикордонна служба, Державна міграційна служба, Державна служба фінансового моніторингу, Національне агентство з питань запобігання корупції, Антимонопольний комітет тощо).

3. Правозахисні органи, що виконують правозахисні та/або представницькі функції в публічній сфері: органи (особи, які надають публічні послуги), основним призначенням яких є надання правової допомоги, представництво інтересів у суді та інших органах, захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб (Уповноважений із прав людини, органи захисту прав споживачів, адвокати, адвокатські бюро та об'єднання, нотаріуси), органи (особи), які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (Державна виконавча служба та приватні виконавці) [5, с. 51–52].

Необхідно звернути увагу, що відповідно до статті 1 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 р. до правоохоронних органів, окрім Державної прикордонної служби України, також належать: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю,

рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [6].

О. Волуйко та О. Дручек акцентують – на тому, що ключовою ознакою правоохоронного органу, яка найповніше розкриває його соціальне призначення, є функціональне призначення останнього, тобто визначений напрям діяльності, завдання, компетенція та володіння спеціальними повноваженнями з метою охорони права [7, с. 99].

Якщо говорити про Державну прикордонну службу України, то вона є одним з елементів державного механізму, якому делеговано сукупність повноважень у сфері забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні (контрольні, адміністративні, розпорядчі тощо) [8, с. 226].

М. О. Король, досліджуючи функції Державної прикордонної служби України, стверджує, що вони є основними напрямками й видами діяльності, які мають юридичний характер, і їх зміст залежить від вольових настанов держави. До поняття «функції Державної прикордонної служби України» входить такий вид діяльності її органів, який визначається призначенням служби, характеризується певним предметом, спрямованим на вирішення завдань, здійснюється з використанням властивої їм компетенції [9].

Згідно із Законом України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. до функцій Державної прикордонної служби України належать:

1) охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

2) здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;

3) охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій;

4) ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідку» та «Про оперативно-розшукову діяльність»;

5) участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;

6) участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України;

7) участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;

8) охорона закордонних дипломатичних установ України;

9) координація діяльності військових формувань та правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду – виїзду [10].

Усі вищеперелічені в законодавстві функції Державної прикордонної служби України, безсумнівно, є доказом того, що її діяльність спрямована на

захист державного кордону. У цьому разі необхідно погодитися з І. Корж, яка визначає поняття «захист державного кордону» як комплекс заходів щодо захисту державного кордону України, що передбачає:

- 1) добування і обробку інформації;
- 2) прогнозування і надання оцінки можливим наслідкам загрози безпеці;
- 3) відбиття збройного вторгнення, розробку прикордонної політики;
- 4) правове регулювання у сфері захисту державного кордону тощо.

Таким чином, захист державного кордону України є однією з найбільш важливих складових у частині забезпечення безпеки України. Також охорона державного кордону є складовою його захисту [11].

Закон України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. визначає національну безпеку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. До суб'єктів сектору безпеки і оборони згідно з вищезазначеним Законом належать: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державну спеціальну службу транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національну гвардію України, Національну поліцію України, Державну прикордонну службу України, Державну міграційну службу України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій, Службу безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Службу судової охорони, Управління державної охорони України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [12].

Ю. О. Михайлова, зважаючи на положення чинного національного законодавства, вважає, що місце Державної прикордонної служби України в системі суб'єктів забезпечення національної безпеки держави визначається

такими групами її завдань: а) правоохоронні; б) контролюючі; в) завдання щодо взаємодії; г) превентивні; г) інформаційні [13].

Л. В. Серватюк, конкретизуючи правоохоронні функції Державної прикордонної служби України, зазначає, що до них належать:

1) профілактична (профілактика адміністративних правопорушень, протидію яким законодавством віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України);

2) захисна (захист державного кордону, інтересів держави у прикордонному просторі, припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону тощо);

3) охоронна (охорона державного кордону на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах; охорона визначеного порядку встановлення та функціонування державного кордону, в'їзду в країну та виїзду з неї, процедури перетинання державного кордону; охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні тощо);

4) оперативно-розшукова (ведення оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»; участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів);

5) виконання доручень інших правоохоронних органів, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів досудового розслідування та прокурорів [14, с. 38].

Крім того, Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. закріплює достатньо широкий перелік прав Державної прикордонної служби України, реалізація яких дозволить забезпечити надійну охорону державного кордону та взагалі сприяти підвищенню рівня національної безпеки. Так, відповідно до змісту статті 20 зазначеного нормативно-правового акта Державна прикордонна служба України з метою забезпечення національної безпеки України має право

здійснювати прикордонний контроль. Також нормами Закону України «Про прикордонний контроль» від 05.11.2009 р. закріплено, що прикордонний контроль є різновидом державного контроль, що здійснюється саме Державною прикордонною службою України та включає комплекс дій і систему заходів, спрямованих на встановлення законних підстав для перетинання державного кордону особами, транспортними засобами і переміщення через нього вантажів [15].

Широке коло завдань та функцій Державної прикордонної служби України як суб'єкта сектору безпеки і оборони держави підтверджується також результатами її діяльності. Так, звіт про діяльність Державної прикордонної служби України за 2017 рік демонструє, що у звітному році було здійснено прикордонний контроль та в установленому законом порядку пропущено 97,33 млн осіб і 20,85 млн транспортних засобів (2016 р. – 89,17 млн осіб та 20,54 млн транспортних засобів), що на 9 % та 2 % більше, ніж у 2016 році.

Під час реалізації визначених Державною прикордонною службою України повноважень виявлено понад 1 512 кримінальних правопорушень (2016 р. – понад 1 914), з яких понад 1 070 – за результатами оперативно-розшукової діяльності (2016 р. – понад 962). На стадії вчинення припинено понад 1 080 кримінальних правопорушень (2016 р. – понад 1 372). Від правоохоронних органів отримано понад 9 374 доручення на проведення слідчих (розшукових) дій (2016 р. – понад 9 904), з яких виконано понад 8 345 (2016 р. – понад 9 742).

Крім того, виконано понад 22 591 доручення державних органів (2016 р. – понад 12 854). Органи охорони державного кордону виявили, запобігли і припинили 98 280 адміністративних правопорушень (2016 р. – 73 141). Накладено штрафів на загальну суму 41,14 млн грн (2016 р. – 29 млн грн) [16].

Тобто положення Закону України «Про Державну прикордонну службу

України» від 03.04.2003 р., існуючі в науковій доктрині підходи та результати діяльності за відповідний звітний період свідчать, що Державна прикордонна служба України здійснює низку важливих для захисту національної безпеки держави завдань і функцій.

Більше того, А. М. Притула переконаний, що виклики часу та ухвалення Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. загалом вимагають переосмислення статусу Державної прикордонної служби України як збройного формування спеціального призначення з правоохоронними функціями, а не правоохоронного органу спеціального призначення, оскільки на сьогодні відсіч збройної агресії разом з іншими органами і відомствами у складі сектору безпеки і оборони повинне бути пріоритетною [17]. Дійсно, на сьогодні, зважаючи на необхідність забезпечення безпеки держави на східному кордоні, Державна прикордонна служба України разом із правоохоронними органами здійснює спільні операції та дії на території проведення операції об'єднаних сил (далі – ООС). Як зазначає В. Білецький, особливістю проведення таких операцій є: 1) тісний взаємозв'язок між оперативними підрозділами на території проведення ООС; 2) чітка узгодженість дій взаємодіючих оперативних підрозділів зі своєчасним обміном інформацією; 3) одержання більш якісних результатів, ніж результати оперативно-розшукової діяльності окремого суб'єкта, та інші [18].

Варто зазначити, що, крім В. Білецького, інші науковці, досліджуючи питання щодо діяльності Державної прикордонної служби України, реалізації прикордонного контролю, забезпечення безпеки на державному кордоні як складової національної безпеки також неодноразово звертали увагу на необхідність її взаємодії з іншими суб'єктами. Так, К. Мостова, досліджуючи напрямки вдосконалення організації та здійснення прикордонного контролю в Україні в контексті забезпечення національної безпеки, наголошує, що метою прикордонного контролю на всіх рівнях є створення умов для безперервного виявлення підроблених документів, установлення особи, яка

перетинає кордон, а також підтримки керівництва у прийнятті рішень і поліпшення поточної підготовки персоналу. Водночас ця мета, зважаючи на позицію науковця, може бути досягнута лише через налагодження ефективної взаємодії між Державною прикордонною службою України, Державною фіскальною службою України, Збройними силами України, Службою безпеки України, Міністерством внутрішніх справ України (національною поліцією) [19, с. 145].

Дійсно, як відмічає В. Л. Зьолка, діяльність правоохоронних органів у сфері забезпечення національної безпеки України в прикордонній сфері неповністю відповідає сучасним вимогам: існують непоодинокі випадки неузгодженості дій, послаблення координуючої ролі органів охорони кордону щодо питань припинення протиправної діяльності на кордоні, розпорошення зусиль, що призводить до зриву виконання поставлених завдань та необґрунтованого збільшення матеріальних витрат. Серед службовців правоохоронних органів нерідко спостерігають відстоювання корпоративних, відомчих інтересів, відсутність ініціативи у співпраці з представниками інших відомств. І, як наслідок, результати роботи системи правоохоронних органів не можуть задовольнити інтереси громадянського суспільства [20]. В. К. Плешко також наголошує, що діяльність органів державної влади України, до компетенції яких належать питання забезпечення прикордонної безпеки, потребує істотного удосконалення. Передусім доцільним є проведення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення належної координації та взаємодії суб'єктів забезпечення прикордонної безпеки [21, с. 126].

Виходячи з викладеного, можна зробити декілька очевидних висновків:

по-перше, широке коло завдань та функцій Державної прикордонної служби України у сфері забезпечення безпеки на державному кордоні та в межах прикордонних територій дає підстави стверджувати, що вона дійсно є одним із суб'єктів сектору безпеки і оборони держави;

по-друге, необхідність взаємодії Державної прикордонної служби

України з правоохоронними органами визначається колом повноважень Державної прикордонної служби України, які неможливо здійснити без залучення ресурсів та можливостей інших правоохоронних органів держави, що підтверджується змістом пп. 2, 3, 16, 20 ст. 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», а також стратегічним значенням для держави безпеки на державному кордоні та в межах прикордонних територій як стану його захищеності від низки внутрішніх і зовнішніх протиправних загроз;

по-третє, на сьогодні нагальним є питання вдосконалення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами України, що негативно позначається на забезпеченні правопорядку на державному кордоні та в межах прикордонних територій і відповідно обумовлює низький рівень задоволеності суспільства роботою органів охорони державного кордону [22, с. 35].

Водночас Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. серед переліку функцій Державної прикордонної служби України згадує лише про координацію діяльності військових формувань та правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї, однак координація хоча й взаємопов'язана із взаємодією, але все-таки відрізняється від неї за змістом. Втім у Наказі Адміністрації Державної прикордонної служби України від 29.08.2011 р. мова йде одночасно про взаємодію та координацію. Цим підзаконним актом взаємодію визначено як спосіб забезпечення прикордонного контролю, що полягає в спільній діяльності контрольних органів і служб, спрямованій на здійснення пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів та вантажів у межах їх компетенції. Тоді як координація – це управлінська функція Державної прикордонної служби України, що об'єднує й систематизує зусилля контрольних органів і служб для забезпечення пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів та вантажів відповідно до технологічних

схем пропуску [23].

Водночас у науковій доктрині існує також низка підходів до розуміння таких правових категорій, як «взаємодія» та «координація».

Так, А. Г. Чичков, О. М. Башкеєва та О. М. Патеріло вважають, що взаємодія відображає процеси впливу, обумовленості, зміни стану, взаємопереходи, а також породження одним явищем іншого [24, с. 6].

В. М. Круглий вважає, що взаємодія між будь-якими суб'єктами є:

- 1) сукупністю усіх взаємозв'язків між ними;
- 2) наявністю найрізноманітніших стійких, об'єктивно обумовлених та необхідних, функціонально залежних, кількісно та якісно в зовнішньому вираженні не обмежених форм взаємозв'язку між ними;
- 3) процесом та результатом взаємовпливів взаємодіючих сторін [25, с. 134].

Ю. С. Назар підкреслює, що зміст взаємодії визначається як управлінський процес, що полягає в спільній діяльності кількох суб'єктів, які для досягнення спільної мети впливають один на одного і на об'єкт засобами й методами, властивими кожному учасникові [26, с. 158].

На думку О. В. Ільченка, під взаємодією необхідно розуміти діяльність двох і більше суб'єктів, які діють у межах своїх компетентностей, узгоджену за часом, місцем, метою, поєднану єдиним планом та єдиною метою щодо виконання спільних завдань. Водночас науковець знову ж таки акцентує на тому, що взаємодія можлива лише між рівноправними, адміністративно незалежними один від одного суб'єктами [27, с. 129].

Узагальнюючи наведені поняття, вважаємо за доцільне навести підхід В. М. Плішкіна, який до ознак взаємодії, використовуваних у теорії та практиці управління, відносить таке: а) взаємодія – це діяльність; б) наявність декількох (не менше ніж двох) суб'єктів взаємодії; в) погодженість заходів за метою, місцем, часом, методами; г) спрямованість функціонування взаємодіючих суб'єктів; г) наявність нормативної (правової) бази взаємодії; д) стан, який обіймають суб'єкти взаємодії в ієрархії системи;

е) зміст завдань, які виконують суб'єкти взаємодії; є) спільна діяльність [28, с. 500]. Водночас, на нашу думку, перша та остання ознаки взаємодії, запропоновані науковцем, дублюються, оскільки в будь-якому разі якщо ми говоримо про обов'язкову наявність не менше ніж двох суб'єктів взаємодії, які здійснюють погоджені за метою, місцем, часом та методами заходи, то має місце вже їх спільна діяльність. Тому можна дещо конкретизувати першу ознаку таким чином: «взаємодія – це спільна діяльність».

О. Ю. Процких підкреслює, що взаємодія – це ознака, властива всім різновидам правоохоронної діяльності – як адміністративній, оперативно-розшуковій, так і кримінально-процесуальній, а за своїм змістом вона має управлінське призначення та об'єднує зовнішньосистемні (правоохоронні) та внутрішньосистемні (організаційні) зв'язки учасників суспільних відносин, що характеризуються певними особливостями залежно від видів завдань та функцій правоохоронної діяльності [29, с. 51].

Відповідно якщо говорити про відмінності координації та взаємодії, то пропонуємо звернути увагу на позицію Ю. В. Харченко та С. Г. Калмикова, які, розмежовуючи ці категорії, зазначають, що координація містить у собі елементи підпорядкування взаємодіючих підрозділів координуючому центру, що наділений владними повноваженнями, рішення якого є обов'язковими для взаємодіючих сторін. Також взаємодію використовують тоді, коли однієї координації для виконання складних завдань недостатньо. Істотною її ознакою є відсутність відносин влади – підпорядкування, тобто суб'єкти взаємодії рівні між собою [30, с. 71].

За А. А. Русецьким, взаємодія і координація діяльності правоохоронних органів співвідносяться між собою як частина й ціле. У цьому контексті координація має більш широкий зміст, адже вона є напрямом управлінської діяльності, спрямованої на забезпечення спільної роботи правоохоронних органів у межах того чи іншого регіону, тобто забезпечення взаємодії [31, с. 10].

Хоча в науковій доктрині також існує підхід, за якого координацію

вважають різновидом взаємодії. Так, І. М. Мінаєва зазначає, що під час здійснення взаємодії можна виділити два види структурних зв'язків: координаційні та субординаційні. Відповідно вертикальні відносини, де один з учасників підпорядкований іншому, виникають між супідрядними суб'єктами, коли один із них наділений повноваженнями впливати на іншого, незалежно від волі останнього, а горизонтальні відносини – між учасниками, не підпорядкованими один одному (між несубпідрядними суб'єктами) [32, с. 7].

Вищезазначене свідчить про те, що в юридичній літературі відсутня єдина точка зору щодо сутності «взаємодії» та «координації» як правових категорій. Водночас, підсумовуючи наведені підходи, ми вважаємо доцільним погодитися з думкою В. В. Чумака, який пропонує розмежовувати поняття «взаємодія між суб'єктами охорони державного кордону» та «координація між суб'єктами охорони державного кордону» за двома критеріями:

– перший критерій передбачає наявність чи відсутність відносин влади – підпорядкування між суб'єктами охорони державного кордону. За цим критерієм під час взаємодії всі суб'єкти рівні, тобто не мають владних повноважень один стосовно одного, тоді як під час координації один із суб'єктів охорони державного кордону має право давати обов'язкові для виконання вказівки іншим учасникам;

– другий критерій охоплює цілі координації та взаємодії. Відповідно мета координації суб'єктів охорони державного кордону полягає у створенні відповідного режиму відносин між цими суб'єктами, за якого виконання ними узгоджених завдань досягається з найменшими витратами сил, засобів та часу. А метою взаємодії суб'єктів охорони державного кордону є здійснення певних узгоджених дій, спрямованих на досягнення конкретного результату [33, с. 164].

Якщо брати до уваги конкретні приклади взаємодії правоохоронних органів, то зауважимо, що А. В. Носач, досліджуючи взаємодію Служби

безпеки України з державними органами, громадськістю у сфері протидії тероризму, пропонує під нею розуміти засновану на національних та міжнародних правових актах, узгоджену за метою, місцем і часом її спільну діяльність з іншими не підпорядкованими їй компетентними суб'єктами, що реалізується з метою профілактики, попередження, виявлення й припинення терористичних дій, забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності, встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню таких дій, їх усунення та полягає у вчиненні спільних дій, об'єднанні сил і засобів [34, с. 75].

На думку О. В. Сидоренко, під взаємодією митних постів в Україні з іншими суб'єктами необхідно розуміти об'єктивно обумовлені правовідносини між митними постами та іншими суб'єктами (органами державної влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, зокрема зарубіжних держав, громадянами), що виникають, змінюються, припиняються на підставі норм законодавства України і полягають у спільному й узгодженому за місцем і часом використанні засобів та можливостей, якими вони володіють, із метою запобігання, виявлення, припинення порушень митних правил та захисту економічних інтересів України [35, с. 18].

Заслуговує на увагу також підхід А. Г. Нікуліної, яка вважає, що взаємодія органів досудового розслідування Національної поліції України з іншими суб'єктами правоохоронної системи – це динамічний комплекс організаційно-управлінських відносин між органами досудового розслідування Національної поліції України та іншими суб'єктами правоохоронної системи, які можуть бути як вертикальними, так і горизонтальними, координаційними тощо, які виражаються в спільній реалізації узгоджених за часом, місцем дії, формами й методами заходів в установленому співвідношенні, виходячи зі специфіки адміністративно-правового статусу, компетенції, повноважень, спільності реалізованих функцій і завдань для попередження, виявлення та розслідування

кримінальних правопорушень, відновлення порушених прав та інтересів, притягнення до відповідальності [36, с. 141]. Як бачимо, А. Г. Нікулін, а формулюючи вищенаведене визначення, додержується підходу, за якого координація є різновидом взаємодії.

Загалом викладене розуміння взаємодії А. Г. Нікуліною не єдине. Так, О. В. Батраченко під взаємодією Національної поліції України з іншими суб'єктами у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку пропонує розуміти вид правовідносин, у які вступають органи поліції різного рівня з правоохоронними органами, іншими органами державної влади й місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями з метою підвищення ефективності діяльності Національної поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку, за допомогою організації й планування спільних заходів у цій сфері, об'єднання інформаційних, технічних, людських та інших ресурсів для спільного їх використання [37, с. 103–104]. Але з поняттям, запропонованим О. В. Батраченко, ми погоджуємося лише частково, оскільки фактично основою для взаємодії між суб'єктами є спільна мета, обумовлена подібністю їх завдань. Однак, зважаючи на думку О. В. Батраченко, спільною метою суб'єктів, із якими взаємодіє Національна поліція України у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, є підвищення ефективності діяльності поліції в цьому напрямку. Зазначене, на нашу думку, не зовсім узгоджується, оскільки кожний суб'єкт, який вступає у взаємодію з органами поліції, переслідує власний інтерес, тому здійснювати спільну діяльність лише з метою підвищення ефективності діяльності поліції у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку для них не є пріоритетним. Більш вдалим ми вважаємо було б формулювання спільної мети в даному разі як «підвищення ефективності діяльності суб'єктів взаємодії у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку».

На окрему увагу заслуговують також підходи до розуміння поняття взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами.

Так, Я. С. Галанюк, розглядаючи механізм взаємодії Державної прикордонної служби України з органами державної влади та місцевого самоврядування, розуміє його як єдиний комплексний регулятор, спрямований на забезпечення прикордонної безпеки, збереження цілісності й недоторканності державного кордону, додержання прикордонного режиму, запобігання контрабанді, незаконній міграції, транснаціональній злочинності за допомогою налагодження координації діяльності й установа чіткої взаємодії між прикордонним відомством та інституціями публічної влади [38, с. 50].

Водночас у науковій доктрині сформульовано ще вужче поняття «взаємодія Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами». За С. В. Гронським, сутність такої взаємодії полягає в узгоджених у просторі й часі спільних діях двох або більше правоохоронних органів, які вирішують загальне завдання і надають допомогу один одному в процесі захисту недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав держав в їх виключній економічній зоні. Ініціатором у такому разі можуть бути один чи декілька учасників спільної діяльності. Найважливішою умовою встановлення реальної, а не фіктивної взаємодії є наявність спільного інтересу в кожного із суб'єктів взаємодії [39, с. 317].

Таким чином, наведені підходи до розуміння взаємодії, зокрема Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, свідчать про наукову розробку питання взаємодії, що може бути основою для подальшого вдосконалення відповідного понятійно-категоріального апарату. Відповідно пропонуємо під поняттям «взаємодія Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» розуміти здійснення Державною прикордонною службою України і правоохоронними органами держави у межах наданих повноважень та на підставі положень закону, узгоджених за місцем, часом, і з найбільш раціональним й ефективним використанням можливостей, дій та заходів для досягнення спільної мети.

1.2 Генезис інституту взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами

Державна прикордонна служба України є тим суб'єктом, на який покладене завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Однак належно виконати передбачене національним законодавством завдання Державна прикордонна служба України може лише у взаємодії з правоохоронними органами через спільні узгоджені дії, спрямовані на досягнення спільної мети, взаємну допомогу під час вирішення інших завдань. Зважаючи на те, що в умовах інтеграції України до Європейського Союзу актуалізувалися питання вдосконалення прикордонного і міжнародного співробітництва, окремої уваги потребують також історичні аспекти взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, оскільки така взаємодія не є чимось новим для зазначених суб'єктів, зважаючи на пріоритетність захисту державних кордонів із часів появи перших ознак державності на українських землях.

Питання діяльності Державної прикордонної служби України, зокрема аспекти її взаємодії з іншими суб'єктами, були предметом наукових досліджень багатьох науковців, зокрема: В. Б. Авер'янова, Г. В. Атаманчука, О. М. Бандурки, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, І. П. Голосніченко, І. Г. Іванченко, П. В. Журавльова, Р. А. Калюжного, І. І. Коваленко, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, І. П. Кушнір, М. М. Литвин, О. М. Музичука, В. В. Половникова, Ю. М. Старілова та інших. Але виключно становлення інституту взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами комплексно розкрито не було, що обумовлює необхідність вивчення зазначеного питання.

Загалом історія створення та розвитку системи охорони державних кордонів України, як і історія державності на території України, складна. Становлення Державної прикордонної служби України завжди

супроводжувалося її функціональною залежністю від взаємодії з органами виконавчої влади України, громадянами, зокрема місцевим населенням прикордонних регіонів, правоохоронними органами та іншими суб'єктами.

На сьогодні існує декілька класифікацій етапів становлення взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами, включаючи правоохоронні органи. Так, Р. А. Калюжний та І. П. Кушнір звертають увагу, що першооснови для такої взаємодії пов'язані з виникненням державних форм організації суспільного життя (V–XIII ст.). Для цього етапу характерними є: формування державної території та розуміння необхідності створення дієвої системи з її охорони і захисту; свідоме виокремлення важливої функції – охорона кордонів держави; поява органів, що здійснюють охорону та захист державного кордону [40]. Отже, можна зробити висновок, що впродовж цього періоду формується загальне усвідомлення необхідності охорони території та її кордонів, створюються відповідні державні органи та передумови для здійснення ними охорони кордонів.

Другий етап (XIV – початок XIX ст.), на думку науковців, відзначається згасанням державності на українських землях та їх захопленням сусідніми державами. Відповідно поділ українських територій між кількома державами істотно вплинув на діяльність державних органів і розвиток системи взаємодії у сфері охорони й захисту державних кордонів. Держави, у складі яких перебувала територія України, вирішували ці питання по-різному. Однак розвивався понятійний апарат, зокрема, було сформульовано мету охорони кордону та визначення прикордонної смуги. Крім того, приділялась увага правовому врегулюванню охорони кордонів, що передбачала взаємодію між різними органами. Зокрема, 1571 року було прийнято «Боярський приговор про станичну і сторожову службу», який передбачав порядок взаємодії сторожів і станичників із сусідніми сторожами і станицями, з воєводами, намісниками ближніх міст [40]. Тобто фактично на цьому етапі розпочинається формування правової основи взаємодії

посадових осіб та органів охорони і захисту території та державних кордонів з іншими суб'єктами.

Третій етап, який розпочинається на початку XIX століття, характеризується тим, що, по-перше, охорона державного кордону стає пріоритетним напрямком діяльності держави; по-друге, прийнято значну кількість нормативних актів, якими визначаються форми й методи діяльності прикордонної служби, серед яких взаємодія із силовими структурами (Червона Армія, Військово-морські сили, Народний комісаріат оборони, Народний комісаріат внутрішніх справ), а також місцевими органами влади і населенням прикордонних регіонів. І, нарешті, останній етап (поч. 90-х років XX ст. до цього часу) ознаменувався актуалізацією питання забезпечення цілісності системи захисту інтересів України на державному кордоні після розпаду СРСР і проголошення незалежності України [40].

На думку М. М. Литвина зі здобуттям Україною незалежності взаємодія державних органів щодо питання охорони й захисту державного кордону набуває нового розвитку. Зважаючи на це, науковець виділяє чотири етапи: 1-й – 1991–1993 роки; 2-й – 1994–1999 роки; 3-й – 2000–2005 роки; 4-й – 2006 рік і до сьогодні. На першому етапі, як відзначає М. М. Литвин, основні зусилля було спрямовано на створення нового прикордонного органу. На другому етапі впроваджувалися нові підходи до охорони державного кордону. На третьому етапі вдосконалювалося правове регулювання здійснення охорони й захисту державного кордону. Тоді як четвертий етап характеризується побудовою сучасної інтегрованої системи охорони кордону і підвищенням прикордонної безпеки держави загалом [41, с. 13–14].

Говорячи про перший етап, необхідно підкреслити, що нормативно-правові акти, які регламентували діяльність прикордонників, приймалися одними з перших після проголошення Україною незалежності. Так, 24 серпня 1991 року було затверджено Постанову «Про військові формування в Україні», 30 серпня 1991 року – Указ «Про

підпорядкування Україні Прикордонних військ, що дислокуються на її території», за яким у відання держави переводилися всі дислоковані на її території «військові частини прикордонних військ СРСР та їх органи управління з озброєнням і матеріально-технічною базою [42, с. 3].

У вересні 1991 року Законом «Про правонаступництво України» було визначено державний кордон України як «державний кордон Союзу РСР, що відмежовує територію України від інших держав, та кордон між Українською РСР і Білоруською РСР, РРФСР, Республікою Молдова станом на 16 липня 1990 року [42, с. 4–5].

Офіційне визнання меж державного кордону України обумовило залучення до забезпечення прикордонної безпеки України на початку 90-х років низки міністерств і відомств унаслідок їх функціональних повноважень, серед яких: Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство закордонних справ України, Служба безпеки України, Міністерство транспорту України, Державна митна служба України, інші органи виконавчої влади України і місцевого самоврядування. Діяльність цих владних суб'єктів була покликана впорядкувати суспільні відносини у сфері державного кордону до нових геополітичних і соціально-економічних умов. Поставлене на той час перед вищезазначеними суб'єктами завдання вимагало державно-детермінованої координації. Саме тому в ст. 27-1 Закону України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 р. було закріплено, що координацію при перетинанні державного кордону України або у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України здійснюють органи охорони державного кордону, одним із яких відповідно були Прикордонні війська України.

У напрямку налагодження взаємодії між прикордонними органами, органами Міністерства внутрішніх справ України, Службою безпеки України і місцевою владою здійснювалася робота для чіткого розуміння того, що введення прикордонної смуги приведе до підтримання порядку на кордоні,

створення нормальних умов для промислової діяльності в прикордонній зоні, укріплення довіри і добросусідства [40].

Уже 1992 році було утворено Державний комітет у справах охорони державного кордону України, на який, окрім управління Прикордонними військами, було покладено реалізацію державної політики з питань оформлення (демаркації та делімітації) й охорони державного кордону України, її спеціальної (морської) економічної зони, а також забезпечення ефективної протидії зовнішній небезпеці [43]. Варто підкреслити, що зміна ситуації на державному кордоні України на відміну від тієї, що мала місце за часів СРСР, зумовила покладення на Прикордонні війська низки нових завдань, серед яких: протидія незаконній міграції і торгівлі людьми, боротьба з міжнародним тероризмом і контрабандою, нелегальним обігом зброї та наркотрафіком тощо.

Важливу роль у подальшому становленні взаємодії у сфері охорони державного кордону відіграла прийнята 29 березня 1994 року спільно з Державним комітетом у справах охорони державного кордону України, Державним митним комітетом України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством закордонних справ України, Службою безпеки України, Головним управлінням командувача Національної гвардії України, Міністерством сільського господарства і продовольства України, Міністерством охорони навколишнього середовища, природного середовища України, Міністерством транспорту України, Міністерством охорони здоров'я України Інструкція про взаємодію та розмежування функцій щодо здійснення контролю на державному кордоні, у якій були сформульовані напрямки, форми, рівні взаємодії, розмежовано повноваження органів, які взаємодіють.

Втім, формування і зростання фактичної протяжності зовнішніх кордонів України потребували докорінних змін, особливо зважаючи на наближення до державних кордонів України східного кордону Європейського Союзу. Тому з метою виконання зобов'язань України перед

ЄС щодо здійснення відповідного контролю на зовнішніх рубежах згідно із шенгенськими домовленостями 1985 та 1990 рр. у 2000 році Президентом України було затверджено Програму дій, спрямованих на підтримання режиму державного кордону України і прикордонного режиму, розвиток Прикордонних військ та митних органів України на період до 2005 року, спрямовану на підтримання режиму державного кордону, розвиток прикордонних військ та митних органів України.

На окрему увагу в цій програмі заслуговують положення, якими передбачалося створення на базі Прикордонних військ України в межах їх штатної кількості та обсягів бюджетного фінансування правоохоронного органу спеціального призначення Державної прикордонної служби України. Очолювати новий правоохоронний орган повинен був центральний координуючий орган – Адміністрація Державної прикордонної служби України, якій підпорядковувалися територіальні підрозділи і підрозділи охорони державного кордону, морська охорона та розвідувальний орган [44, с. 35]. Втім, чинне законодавство та організаційно-штатна побудова значною мірою обмежували можливості Прикордонних військ України щодо широкого використання сучасних форм і методів запобігання протиправній діяльності на державному кордоні. Рівень ефективності службово-бойової діяльності військ усе складніше було підвищувати лише завдяки організаційно-штатним змінам, збільшенням навантажень на особовий склад та його кількості, проведенням операцій військовими методами. Тому, зважаючи на ситуацію, що склалася, найефективнішим способом вирішення цих проблем вбачалося реформування Прикордонних військ України в правоохоронний орган із відповідними повноваженнями [45].

Відповідно 3 квітня 2003 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державну прикордонну службу України», який ґрунтовно змінив систему організації та функціонування органу охорони державного кордону країни і визначив статус Державної прикордонної служби України як правоохоронного органу спеціального призначення. Цим нормативно-

правовим актом передбачалося поступове збільшення штатної кількості Державної прикордонної служби України з метою вирішення основного питання – забезпечення ефективності охорони державних кордонів. Уже згодом стало очевидним, що зростання кількості особового складу не сприяє ефективнішій охороні державних кордонів України. Відповідно у 2006 році було затверджено Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України до 2015 року, де серед напрямків такого розвитку наголошувалося на необхідності вдосконалення взаємодії з правоохоронними органами України та суміжних держав [46]. Водночас Концепцією було скасовано Інструкцію про взаємодію та розмежування функцій щодо здійснення контролю на державному кордоні від 29.03.1994 р., яка мала важливе значення для спільної діяльності Державної прикордонної служби з правоохоронними органами, але нової так і не було прийнято.

Необхідно зазначити, що питання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами також стало одним із напрямків Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України від 23.11.2015 р. Зокрема, мова йде про модернізацію системи управління Державної прикордонної служби України та вдосконалення її взаємодії з іншими органами, що входять до складу сектору безпеки і оборони [47].

У жовтні 2015 року як окремий суб'єкт у структурі Державної прикордонної служби України було виділено прикордонний наряд, тобто одну або кілька озброєних чи спеціально екіпірованих уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України, які безпосередньо виконують завдання з охорони державного кордону України або здійснюють інші повноваження як самостійно, так і спільно з іншими суб'єктами, зокрема посадовими особами правоохоронних органів [48].

У Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженій Указом Президента України від 14.03.2016 р., наголошувалося на необхідності реформувати двома етапами Державну прикордонну службу України як важливу складову сектору безпеки і оборони держави,

пріоритетними завданнями якої є захист та надійна охорона державних кордонів, зокрема й від проявів міжнародної організованої злочинності, у вигляді нелегальної міграції, контрабанди товарів, наркотиків, зброї, торгівлі людьми тощо. Причому на першому етапі, який повинен бути реалізований до кінця 2017 року, передбачалося розширити повноваження оперативних органів Державної прикордонної служби України, а також сформувати дієвий механізм оперативного співробітництва та обміну інформацією з іншими правоохоронними органами у сфері забезпечення безпеки державного кордону.

Другий етап, який повинен бути завершений до кінця 2020 року, передбачав обладнання державного кордону України сучасними засобами технічного спостереження та контролю, завершення формування прикордонних підрозділів швидкого реагування, впровадження європейських норм і стандартів у систему прикордонного контролю та систему підготовки особового складу, забезпечення готовності Державної прикордонної служби України до охорони тимчасово неконтрольованих ділянок державного кордону України після відновлення територіальної цілісності України тощо [49]. Водночас Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» було скасовано Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони.

Варто зазначити, що Державна прикордонна служба України разом із правоохоронними органами (Національна поліція України, Національна гвардія України, Служба безпеки України, Державна фіскальна служба України тощо) бере участь у спільній спеціальній прикордонній операції «Кордон». Заходи в рамках такої операції дають значне зниження рівня протиправної діяльності на державному кордоні та допомагають виявляти правопорушників на підступах до державного кордону. Зокрема, за підсумками спільної спеціальної прикордонної операції «Кордон-2018», підрозділами Державної прикордонної служби України у взаємодії із

правоохоронними органами України, прикордонними відомствами суміжних держав було затримано 540 нелегальних мігрантів, 18,4 тисячі осіб – за порушення державного кордону та 4 750 осіб – за порушення прикордонного режиму. А під час проведення заходів прикордонного контролю виявлено 265 підроблених та більше ніж 3 230 недійсних паспортних документів. Також виявлено та вилучено 386 одиниць зброї, більше 2680 штук боєприпасів та близько 350 кг наркотичних, психотропних речовин і прекурсорів, а також товарів майже на 130 млн гривень. Були виявлені під час операції і транспортні засоби, зокрема, більше ніж 530 викрадених та 360 – з підробленими документами.

Підсумовуючи, очевидно, що взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами передувало декілька етапів:

1-й етап (V–XIII ст.), що відзначається появою такої функції держави, як охорона державних кордонів;

2-й етап (XIV–XIX ст.), що характеризується розвитком понятійного апарату, конкретизацією суб'єктів, із якими взаємодіють органи охорони державного кордону в нормативних актах цього часу;

3-й етап (поч. 90-х років XX ст. до 1991 р.), коли охорона державних кордонів була визнана пріоритетним завданням держави, і прикордонна служба активно взаємодіяла із силовими структурами;

4-й етап (із кінця 1991 року до 31 липня 2003 року), що пов'язаний із діяльністю Прикордонних військ України та відповідно їх взаємодією з правоохоронними органами держави [50, с. 41].

Відповідно лише з 31 липня 2003 року, коли було утворено Державну прикордонну службу України, ми можемо говорити про початок становлення взаємодії зазначеної служби з правоохоронними органами. Відповідно пропонуємо виділяти такі її етапи:

1-й етап (із 31 липня 2003 року до 2006 року), що розпочинається з моменту створення Державної прикордонної служби України та здійснення

нею взаємодії з правоохоронними органами на підставі інструкції 1994 року, яка згодом втратила чинність;

2-й етап (2006–2015 рр.), початок якого обумовлений затвердженням Концепції розвитку Державної прикордонної служби України, одним із напрямків якого стало вдосконалення її взаємодії з правоохоронними органами України та суміжних держав, створення прикордонного наряду;

3-й етап (із 2015 року – до цього часу), що відзначився насамперед особливими умовами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними та силовими структурами на території проведення операції Об'єднаних сил, їх участю в спільних спеціальних прикордонних операціях «Кордон».

1.3 Мета та завдання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами

Зі змісту підрозділу 1.1 очевидно, що взаємодія Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами обумовлена спільною для них метою. Зважаючи на це, доцільно визначити мету такої взаємодії, а також завдання, що нею обумовлюються.

У загальному розумінні «мета» являє собою стан у майбутньому, який можна змінити щодо нинішнього та варто, бажано або необхідно досягнути. Я. О. Белінська наголошує, що мета взаємодії державних органів являє собою результат, який досягається в процесі взаємодії. Але вона повинна бути завчасно визначеною, тобто державні органи, вступаючи у взаємовідносини, об'єднують свої зусилля для одержання певного результату [51, с. 65]. Водночас необхідно підкреслити, що спільна мета взаємодії державних органів іноді не випливає з бажання взаємодіючих сторін, а є об'єктивно обумовленою, оскільки, як зазначає О. В. Карнаухов, взаємодія – це явище не лише суб'єктивного порядку, а й таке, без якого не можуть і не повинні вирішуватися ті чи інші питання [52, с. 518]. Але в будь-якому разі суб'єкти

взаємодії повинні бути ознайомлені з кінцевою метою їх спільної діяльності перед її початком.

За твердженням В. І. Петрова, мета взаємодії полягає в єдиному розумінні завдань усіма уповноваженими суб'єктами під час їх спільних дій, у досягненні найбільш раціонального й ефективного використання можливостей взаємодіючих структур, у забезпеченні узгодженості в діях різнорідних, різної відомчої належності органів (сил), в уточненні заходів щодо їх забезпечення [53, с. 30].

За Ю. С. Назаром, мета взаємодії є нічим іншим, як досягненням між її суб'єктами оптимального рівня організаційних зв'язків, що дозволить більш ефективно здійснювати нейтралізацію, блокування та усунення причин і умов правопорушень [54, с. 2].

Важливою метою взаємодії державних органів, на думку І. М. Шопіної, є створення умов для правової освіти населення, тобто формування правової культури, подолання правового нігілізму, задоволення потреб у правовому знанні, заохочення до участі в розбудові держави, профілактики правопорушень, забезпечення вільного та всебічного розвитку особистості. Це важлива складова державної правової політики, що спрямована на реалізацію та захист прав і свобод людини та громадянина [55, с. 65–66].

А. А. Русецький акцентує на тому, що метою взаємодії правоохоронних органів на регіональному рівні є протидія, попередження та припинення правопорушень на території конкретного регіону, а також відновлення порушених прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб [56, с. 247].

За А. О. Полянським, мета взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами полягає в здійсненні спільної, державно- та суспільнозначущої діяльності, яка полягає в тому, щоб створити всі необхідні організаційні та правові умови для того, щоб забезпечити максимально

високий та ефективний рівень захисту законних прав, свобод та інтересів громадян [57, с. 54].

А. В. Стеблянко, розглядаючи взаємодію правоохоронних органів із фінансовими установами у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, пропонує під метою їх діяльності розуміти забезпечення такого стану фінансово-економічної безпеки держави, за якого легалізація злочинних доходів не є ризиком, який завдає істотної шкоди безпеці держави; забезпечення захисту прав і законних інтересів індивідуальних і колективних суб'єктів [58, с. 220]. Таким чином, загальне розуміння категорії «мета» стало основою для формулювання низки визначень, зокрема, залежно від кола суб'єктів, що між собою взаємодіють.

Розглядаючи взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, варто підкреслити, що на зазначені суб'єкти покладено здійснення правоохоронної діяльності, відповідно мета їх взаємодії не може суперечити загальній меті правоохоронної діяльності.

За В.В. Ковальською правоохоронну діяльність необхідно розуміти як безперервну, узгоджену діяльність державних і недержавних органів та організацій, спрямовану на створення максимально сприятливих умов для безперешкодної реалізації правових норм, суб'єктивних прав і свобод, профілактику та виявлення правопорушень із метою попередження, припинення, ліквідації їх наслідків, поновлення прав, відшкодування збитків, покарання винних [59, с. 128].

В. О. Гусева вважає, що правоохоронна діяльність є діяльністю уповноважених державних органів, спрямованою на захист прав фізичних і юридичних осіб та держави від протиправних посягань, а також відновлення таких прав у разі їх порушення і покарання винних у порушенні цих прав, яка здійснюється в установленому законом порядку, з додержанням визначених процедур та використанням установлених заходів державного впливу [60, с. 29].

На думку В. М. Дубінчак, правоохоронна діяльність – це активна форма поведінки уповноважених суб'єктів із можливістю застосування встановлених законом примусових засобів, що націлена на охорону й захист (відновлення, профілактику порушень) прав, свобод і законних інтересів осіб та реалізує правоохоронну функцію держави [61, с. 582].

Вищенаведені визначення поняття «правоохоронна діяльність» дають нам можливість зробити висновок про наявність у науковій доктрині узгодженого розуміння такого специфічного виду діяльності. Відповідно підходи до трактування змісту мети правоохоронної діяльності також подібні. Зокрема, метою правоохоронної діяльності є охорона прав і свобод людини та громадянина, громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, підтримання правопорядку, втіленні в життя принципу верховенства права [62, с. 12]. С. І. Субота в загальному вигляді під метою правоохоронної діяльності пропонує розуміти забезпечення та підтримання правопорядку в суспільстві та державі, а також охорону прав, свобод і законних інтересів громадян. Інакше кажучи, аксіологічна цінність правоохоронної діяльності полягає в забезпеченні реалізації приписів норм права усіма суб'єктами права, охороні права, забезпеченні верховенства права у суспільстві [63, с. 38].

О. Ф. Кобзар звертає увагу не на мету правоохоронної діяльності, а на мету функціонування правоохоронних органів, яка, за науковцем, полягає в забезпеченні законності, правопорядку, законних прав, інтересів громадян та притягнення винних до відповідальності [64]. Тобто вищезазначені поняття ототожнюються, але, на нашу думку, це допустимо, оскільки основною діяльністю будь-якого правоохоронного органу, зважаючи на його статус або завдання та функції органу, що дозволяють нам вважати його правоохоронним, є правоохоронна.

Правоохоронна діяльність у сфері державного управління, як зазначає О. О. Морохов, здійснюється уповноваженими державою установами та організаціями та спрямована на запобігання виникненню умов і причин

можливих та вчинених суспільно небезпечних явищ, припинення їх розвитку та ліквідацію наслідків. На державному кордоні України правоохоронну діяльність здійснює Державна прикордонна служба України [65].

І, дійсно, наслідком такої діяльності Державної прикордонної служби України є додержання загальнодержавного рівня безпеки нації, суспільства та окремого громадянина в частині недоторканності державного кордону України та реалізації права безперешкодного перетинання державного кордону України [66, с. 155].

Водночас О. О. Морохов, погоджуючись із думкою сучасних дослідників, наголошує, що правоохоронна діяльність у сфері державного управління серед іншого забезпечується: спроможністю правоохоронних органів своєчасно реагувати на загрози у сфері державного управління, які впливають на національну безпеку, з метою їх нейтралізації; постійним удосконаленням правових механізмів та організаційних засад протидії загрозам національним інтересам держави; підвищенням рівня взаємодії правоохоронних органів у протидії злочинності; розробленням та впровадженням критеріїв оцінювання діяльності правоохоронних органів; дієвим системним захистом державного управління від протиправних зовнішніх та внутрішніх впливів; якісним здійсненням спеціальної діяльності недопущення проявів розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб на території України, впровадженням дієвої системи захисту громадян України від протиправних впливів за її межами; постійним удосконаленням засобів та технологій забезпечення національної безпеки суб'єктами здійснення правоохоронної діяльності, забезпечення висококваліфікованим персоналом із метою забезпечення безпеки та правопорядку на державному кордоні України [65, с. 93–94]. Наведений підхід О. О. Морохова свідчить, що здійснення Державною прикордонною службою України правоохоронної діяльності на державному кордоні залежить від рівня її взаємодії з правоохоронними органами.

Дійсно, як підкреслює О. Є. Цевельов, сфера безпеки державного

кордону України – це надзвичайно важлива сфера реалізації державної політики України, яка за своїм змістом органічно поєднана з діяльністю прикордонного відомства держави у взаємодії з іншими суб'єктами національної безпеки України, діяльність яких забезпечує недоторканність, захист державного кордону та правову діяльність у контрольованих прикордонних районах, територіальному морі та виключній (морський) економічній зоні [67, с. 111].

На підтвердження зазначеного пропонуємо звернути увагу, що М. В. Курило та О. В. Ільченко, досліджуючи взаємодію Державної прикордонної служби України та органів внутрішніх справ України, відмічають, що державний кордон України є специфічним об'єктом діяльності правоохоронних органів, який зумовлений наявністю особливого режиму як на самому державному кордоні, так і на прикордонній території, де перетинаються інтереси та об'єднуються зусилля широкого кола правоохоронних органів України і суміжних держав [68, с. 178]. Зазначене підтверджує, що інтереси Державної прикордонної служби України й правоохоронних органів перетинаються у сфері державного кордону та відповідно можливо виокремити спільну мету їх взаємодії. Більше того, за Я. Ю. Белінською, мета взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами держави є похідною від мети діяльності кожного її суб'єкта визначеної на законодавчому рівні [51, с. 65].

Узагальнення підходів правової доктрини свідчить, що науковці розкриваючи окремі аспекти діяльності Державної прикордонної служби України та її взаємодії з правоохоронними органами оперують такими поняттями, як «безпека державного кордону» (Цевельов О. Є.), «безпека та правопорядок на державному кордоні» (Морохов О. О.), «державний кордон та прикордонна територія» (Курило М.І., Ільченко О. В.), «недоторканність державного кордону» (Ляшук Р. М., Кушнір І. П.). Зважаючи на широкий понятійно-категоріальний апарат, доцільно з'ясувати зміст цих категорій і понять, а також їх використання законодавцем для формулювання мети

взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Зокрема, безпеку державного кордону як сферу національної безпеки поряд з воєнною безпекою було виокремлено Законом України «Про основи національної безпеки України» 2003 року (втратив чинність), тоді як на сьогодні поняття «безпека державного кордону» та «прикордонна безпека» згадуються, але не конкретизуються в Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року. Також на рівні наукової доктрини на дефініцію «безпека державного кордону» натрапляємо в невеликій кількості праць, але науковці частіше за все також не надають їй розуміння. Одним із винятків є підхід В. Нікіфоренко, який, вивчаючи імплементацію норм міжнародного права і міжнародних механізмів охорони та захисту державних кордонів у національне законодавство, пропонує під міжнародно-правовим механізмом забезпечення безпеки державного кордону розуміти міжнародні правові інструменти, організації та установи, які безпосередньо впливають на стан непорушності й захищеності державних кордонів [69, с. 176]. Тобто безпека державного кордону, зважаючи на запропоноване науковцем розуміння, визначається через: 1) «стан непорушності державних кордонів»; 2) «стан захищеності державних кордонів».

Поняття «прикордонна безпека» О. О. Гриньків визначає з позицій аксіологічного (ціннісного) підходу як захищеність національних цінностей, національного надбання від заподіяння небайдужої (значущої для країни) прикордонної шкоди [70, с. 203]. Водночас М. М. Литвин пропонує під прикордонною безпекою розуміти захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в її прикордонному просторі, за якої суспільству, державі та особі не завдається шкода, а, навпаки, створюються умови для реалізації їх інтересів, пов'язаних із свободою пересування через державний кордон, оперативно виявляються та припиняються правопорушення, здійснюються протидія загрозам національній безпеці на кордоні та планомірна діяльність з усунення причин їх виникнення

[71, с. 145].

Загалом якщо проаналізувати норми чинного законодавства, то очевидно, що поняття «державний кордон» та «прикордонна територія» відрізняються за своїм змістом, оскільки державний кордон та прикордонна територія є різними об'єктами, на які спрямована діяльність Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів. Так, державний кордон відповідно до ст. 1 Закону України «Про державний кордон» – це лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору [72], тоді як прикордонна смуга відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про прикордонний режим» від 27.07.1998 р. № 1147 являє собою ділянку місцевості, яка встановлюється безпосередньо вздовж державного кордону на його сухопутних ділянках або вздовж берегів прикордонних річок, озер та інших водойм, завширшки 5 кілометрів від лінії державного кордону, але не може бути меншою від ширини смуги місцевості, що розташована в межах від лінії державного кордону до лінії прикордонних інженерних споруд [73].

Втім, поняття «державний кордон» та «прикордонна територія» перебувають у тісному взаємозв'язку між собою. Зокрема, в Стратегії національної безпеки України зазначено, що для системного захисту України від загроз національній безпеці необхідним є розвиток сектору безпеки і оборони, для цього Україна забезпечить розвиток та вдосконалення загальнодержавної системи захисту державного кордону, зокрема, імплементацію європейських стандартів прикордонної безпеки [74].

Визначаючи мету діяльності Державної прикордонної служби України, законодавець замість поняття «прикордонна територія» використовує «прилегла зона». Зокрема, в ст. 1 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. закріплено, що Державна прикордонна служба України забезпечує недоторканність державного кордону та охорону суверенних прав в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [10]. Загалом таке формулювання, на нашу

думку, є допустимим, однак, зважаючи на запропоноване урядом поняття «прикордонна смуга», було б доцільним використовувати саме його для уникнення неоднозначного трактування законодавчих норм.

Крім того, вищезазначена законодавча норма, як і науковці, вказує на таке поняття, як «недоторканність державного кордону». Незалежно від об'єкта недоторканність є завжди певним станом захищеності від будь-яких посягань зі сторони, а також заборону вчиняти певні дії [75]. Якщо ми говоримо конкретно про недоторканність державного кордону, то вона є похідною від територіальної недоторканності. За юридичним словником, територіальна недоторканність – це принцип визнання цілісності території держави й недоторканності її кордонів [76, с. 68].

За О. Ю. Дахно, саме принцип недоторканності державного кордону, що характеризується універсальністю, свідчить про повагу та непорушність конкретно визначеної міжнародними угодами лінії кордону будь-якої держави, прокладеної по її місцевості [77, с. 75].

Варто звернути увагу, що «територіальна цілісність» є одним із обов'язкових компонентів державної безпеки, яка відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. є захищеністю державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру [12]. Я. О. Янчук наголошує, що поняття «державна безпека» співвідноситься з поняттям «національна безпека» як ціле та частина цілого. Національна безпека – це ширше поняття, а його складовою частиною є державна безпека. Тому науковець пропонує державне безпеку розуміти як форму забезпечення національної безпеки, що реалізується переважно сектором безпеки та оборони або силовими структурами – державними інститутами з використанням розвідувальної, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності, а метою їх діяльності є охорона та захист державного суверенітету, незалежності, конституційного ладу, територіальної цілісності

України, її національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз із боку спеціальних служб іноземних держав, організованих злочинних угруповань, окремих осіб та протидія скоєнню кримінальних корупційних правопорушень, які становлять загрозу національній безпеці України [78, с. 351].

Варто підкреслити, що на сьогодні правоохоронним органом спеціального призначення, що забезпечує державну безпеку України, є Служба безпеки України (ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р.). Тобто Служба безпеки України уповноважена захищати недоторканність державного кордону та територіальну недоторканність України від загроз невоєнного характеру в межах своїх повноважень [79]. Як зазначає Ю. Б. Курилюк, саме належно захищений державний кордон є першоосновою та цінністю правопорядку будь-якої держави, без якого вона не спроможна окреслити меж того простору, в якому діятимуть установлені нею правові норми й уповноважені органи охорони правопорядку [80].

О. М. Калюк, С. Ф. Константінов, В. А. Куліков та інші науковці розуміють правопорядок як стан буття держави, суспільства та громадян, які реалізують правові норми в системі суспільних відносин і діють правомірно, тобто демонструють правову (правомірну) поведінку [81, с. 181]. Ю. Б. Курилюк навіть пропонує виокремлювати поняття «правопорядок у прикордонній сфері», під яким розуміє режим соціального простору, врегульований законодавством про державний кордон, що покликаний забезпечити належний збалансований стан захищеності суспільних відносин від зовнішніх і внутрішніх загроз охоронюваним цим законодавством інтересам людини, суспільства й держави [80, с. 6].

На сьогодні законодавець покладає підтримання публічної безпеки і порядку разом із забезпеченням охорони прав і свобод людини та протидії злочинності на Національну поліцію України (ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р.). Хоча в зазначеній нормі мова йде

про «публічний порядок», а не «правопорядок», але необхідно звернути увагу, що, за О. Ф. Скакун, правопорядок є складовою публічного порядку [82, с. 454].

Оскільки основною загрозою для забезпечення правопорядку, зокрема на державному кордоні та в прикордонній сфері, є правопорушення як відображення протиправної поведінки, доцільно зауважити, що на сьогодні мета декількох правоохоронних органів полягає в протидії та боротьбі з різними правопорушеннями. Зокрема, на Державне бюро розслідувань України покладено запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції (ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р.) [83], а на Національне антикорупційне бюро України – попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових, і такі правопорушення обов'язково становлять загрозу національній безпеці (ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р.) [84].

Таким чином, зважаючи на існуючі наукові підходи, норми актів, якими визначено статус Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів, а також ураховуючи те, що мета взаємодії зазначених суб'єктів є похідною від мети правоохоронної діяльності й мети діяльності кожного суб'єкта взаємодії, вважаємо, що мета взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами полягає в підтриманні умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства і держави на державному кордоні та в межах прикордонних територій, своєчасному реагуванні на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізації та ліквідації наслідків.

Окрім мети взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, доцільно визначити також її завдання. На сьогодні поняття «завдання» та «мета» досить часто ототожнюють між

собою. Водночас є науковці, які такий підхід не підтримують. Зокрема, О. Г. Рувін зазначає, що обидва поняття характеризують спрямованість розвитку або активної дії якогось об'єкта, але вони співвідносяться між собою як ціле й окреме. Мета характеризує комплексний вектор, кінцевий результат функціонування або еволюції об'єкта, в той час як завдання – це ті безпосередні, точкові, поточні цілі, які необхідно подолати для досягнення мети. Таким чином, мета – це сукупний стан вирішення та виконання всіх поточних завдань. У кожному окремому випадку мета і завдання, належачи до якогось конкретного об'єкта, набувають власних особливостей та специфіки [85, с. 128–129].

Якщо говорити про правоохоронні органи загалом, то доцільно відмітити, що їх основне завдання – забезпечувати законність, захищати права та законні інтереси громадян, юридичних осіб, боротися зі злочинністю, іншими правопорушеннями [86, с. 34–35]. Якщо ж ми акцентуємо саме на правоохоронній діяльності, то О. Ф. Кобзар відносить до неї: попередження порушень вимог норм права, запобігання протиправним посяганням на безпеку людини, виявлення та припинення правопорушень і зловживань правом, у випадках скоєння злочинів та інших правопорушень – їх оперативне розкриття, встановлення та притягнення винних до юридичної відповідальності, недопущення необґрунтованих обвинувачень невинних, нагляд за процесом правозастосування, неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом, та юридична допомога громадянам [87, с. 13]. Тобто завдання правоохоронної діяльності обумовлюються її метою, що підтверджується підходами до їх розуміння, які ми вже розглянули.

Водночас є й інші підходи до виокремлення завдань взаємодії правоохоронних органів з іншими суб'єктами. За А. В. Стеблянка, доцільно окремо закріпити завдання як для кожної зі сторін взаємодії щодо протидії легалізації злочинних доходів, тобто правоохоронних органів та фінансових установ, так і спільні завдання для обох сторін. Відповідно до спільних завдань науковиця відносить лише два: 1) сприяння підвищенню

ефективності взаємодії між ними, що можливе через спільні обговорення нових способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 2) вироблення стратегії протидії та боротьби із зазначеними діяннями тощо [58, с. 220].

Загалом, якщо врахувати мету взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, специфіку їх правоохоронної діяльності на державному кордоні та в межах прикордонних територій, ми вважаємо, що завдання такої взаємодії повинні охоплюватися колом тих правовідносин, які виникають під час здійснення такої діяльності.

І. А. Сердюк наголошує, що правоохоронна діяльність у сфері безпеки державного кордону України і відносини упередження, прискікання тощо спрямовані на захист та збереження цілісності об'єктів посягань (забезпечення недоторканності державного кордону), зокрема:

1) превентивні правоохоронні правовідносини спрямовані на запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням, протидію яким законодавством зараховано до компетенції Державної прикордонної служби України, їх виявлення та припинення (протидія контрабандній діяльності, незаконному перетинанню державного кордону тощо);

2) відновлювальні правоохоронні відносини спрямовані на усунення або відшкодування негативних наслідків, спричинених правопорушенням;

3) каральні правоохоронні відносини мають на меті своєчасну реалізацію юридичної відповідальності винної особи [88, с. 16].

Відповідно до вищевикладеного завданнями взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами є:

1) запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням, що належать до компетенції суб'єктів взаємодії, на державному кордоні та в межах прикордонних територій;

2) виявлення та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень, віднесених до компетенції суб'єктів взаємодії, на державному кордоні та в межах прикордонних територій;

3) вжиття заходів для усунення чи відшкодування збитків, спричинених адміністративним або кримінальним правопорушенням на державному кордоні та в межах прикордонних територій;

4) забезпечення своєчасного притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за скоєне адміністративне чи кримінальне правопорушення на державному кордоні та в межах прикордонних територій.

Таким чином, мета взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, яка є похідною від мети правоохоронної діяльності й мети діяльності кожного суб'єкта взаємодії, полягає в підтриманні умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства і держави на державному кордоні та в межах прикордонних територій, своєчасному реагуванні на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізації та ліквідації наслідків. Ця мета обумовлює завдання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, які охоплюють превентивні, відновлювальні та каральні правовідносини, що виникають під час здійснення зазначеними суб'єктами правоохоронної діяльності на державному кордоні та в межах прикордонних територій.

1.4 Принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами

Невід'ємним елементом загального механізму взаємодії Державної прикордонної служби України та інших правоохоронних органів є принципи такої взаємодії, зважаючи на це, визначення переліку таких принципів і з'ясування їх змісту є необхідними. Так, І. Казанчук зазначає, що в нормотворчому та правозастосовному процесі принципи є тим фундаментом, на який спираються всі конкретні правові акти, всі юридично значущі дії органів і посадових осіб, яким державою надане право нормотворчої й розпорядчої діяльності. На відміну від конкретних законодавчих приписів ці

вимоги є обов'язковими не лише для органів, посадових осіб та громадян, які покликані додержуватися і виконувати закони, а й для законодавчих органів, які, створюючи нові закони або коригуючи вже діючі, повинні зважати на загальноприйняті демократичні вимоги або традиції в тій чи іншій сфері [89, с. 110–111].

Відповідно насамперед необхідно звернути увагу на загальновизнане розуміння поняття «принцип» та існуючі в науковій доктрині підходи до визначення змісту принципів права і принципів взаємодії.

Юридична енциклопедія під принципом пропонує розуміти основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю й відображають істотні положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього й міжнародного прав, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо) [90, с. 110]. На думку О. Ф. Скакун, принципи є відправними початками, незаперечними вимогами, які ставляться за обов'язок учасникам суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів [91, с. 221]. Незважаючи на існування загального розуміння поняття «принципи», в науковій доктрині кількість підходів до інтерпретації його змісту не обмежується вищенаведеними.

Зокрема, С. В. Прийма пропонує розглядати принципи в трьох значеннях:

- 1) як основне вихідне положення якоїсь теорії, вчення, науки, світогляду, теоретичної програми;
 - 2) як переконання, погляд на речі;
 - 3) як основну особливість в улаштуванні чого-небудь [92].
- Втім, не вдаючись до детального аналізу наукових підходів щодо розуміння принципів, пропонуємо зосередити увагу на думці М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченко та О. В. Петришина, які доводять, що принципи необхідно розуміти як загальні вимоги до суспільних відносин і їх учасників, як вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і

впливають з ідей справедливості й свободи, а також визначають загальну спрямованість і найістотніші риси діючої правової системи. Дослідники зазначають, що принцип завжди був фундаментом будь-якої соціальної системи (зокрема, правової), вимоги якого поширювалися на всі явища, що належали до цієї системи. Вчені підкреслюють, що принципи не формулюють конкретних прав та обов'язків, не завжди забезпечені конкретними законодавчими санкціями, але від того, на яких принципах заснований правовий порядок, можна значною мірою робити висновок про характер самої держави [93, с. 193].

Дещо вужчим є зміст поняття «принципи права». Зокрема, Р. Л. Іванов розглядає їх як закріплені в різних його джерелах або виражені в стійкій юридичній практиці загальновизнані основоположні ідеї, що адекватно відображають рівень пізнання загальносоціальних і специфічних закономірностей права і служать для створення внутрішньоузгодженої та ефективної системи юридичних норм, а також безпосереднього регулювання суспільних відносин за її прогальності й суперечності [94, с. 115–118]. Виходячи з вищенаведеного визначення принципів права, загалом можна сформулювати їх основні ознаки, а саме:

- 1) формальну визначеність у правових нормах;
- 2) загальновизнаність у юридичній практиці;
- 3) відображення існуючих закономірностей сучасного розвитку права;
- 4) спрямованість на формування якісної системи норм права і відповідно регулювання суспільних відносин, що виникають, змінюються та припиняються тощо.

У науковій доктрині виокремлюють також поняття «принципи правоохоронної діяльності». Так, за В. Волоско, це об'єктивно властиві цьому виду суспільної діяльності відправні засади, незаперечні вимоги, які ставляться перед суб'єктами здійснення правової охорони, що виражають найважливіші закономірності цього типу відносин і відрізняються

універсальністю, вищою імперативністю, загальною значущістю та стабільністю» [95].

Переходячи до принципів взаємодії, підкреслимо, що серед науковців є низка підходів до розуміння зазначеної категорії. Так, О. М. Музичук визначає принципи взаємодії як основні поняття, положення, які відображають найбільш істотні, основні сторони і прояви взаємодії. Вони охоплюють риси, властиві всій управлінській системі, а не лише окремим елементам або рівням, явищам чи процесам [96, с. 150]. Ураховуючи запропоноване розуміння поняття «принципи взаємодії», необхідно зауважити, що воно загалом не вказує на конкретні ознаки взаємодії як процесу, що має місце між різними суб'єктами механізму держави. Зважаючи на це, доцільно звернути увагу на позицію В. О. Бурбики, який під принципами взаємодії пропонує розуміти науково обґрунтовані та сформульовані у вигляді загальних, засадничих, імперативних положень закономірності суспільного життя, відповідно до яких повинна організовуватися й реалізовуватися спільна діяльність суб'єктів як приватного, так і публічного характеру [97]. Зазначене визначення є більш конкретним, більше того, дозволяє виокремити ознаки принципів взаємодії, що загалом є подібними до ознак принципів права, які ми розглядали вище.

Переходячи безпосередньо до взаємодії між конкретними суб'єктами, необхідно акцентувати на окремих підходах. Так, М. М. Сливка визначає принципи взаємодії суб'єктів охорони навколишнього природного середовища як закріплені в нормах права керівні ідеї, начала, що визначають та спрямовують діяльність суб'єктів цієї взаємодії задля належного виконання ними поставлених завдань [98, с. 3].

На думку Д. Заброди, який досліджував питання взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією, під принципами взаємодії між зазначеними суб'єктами необхідно розуміти систему установок, керівних начал, відправних положень, що відбивають об'єктивні закономірності розвитку правоохоронних відносин у сфері боротьби з корупцією на сучасному етапі

існування суспільства і визначають сутність взаємин між суб'єктами, які взаємодіють із метою виконання покладених на них загальних та індивідуальних завдань [99].

Цікавою також є позиція В. М. Олійника, який вважає, що принципами взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ та податкової міліції є система основоположних ідей, сформованих з урахуванням наукових досліджень і практики оперативно-розшукової діяльності на сучасному етапі та здатних найбільш повно забезпечити виконання завдання боротьби зі злочинністю [100, с. 516]. Зміст наведених визначень зазвичай є відмінним, водночас не можна не наголосити на тому, що всі без винятку дефініції наголошують на одному з ключових моментів принципів взаємодії – меті їх існування, зокрема, це сприяння виконанню суб'єктами, які взаємодіють, покладених на них законодавством завдань.

Отже, поняття принципів взаємодії між різними суб'єктами не є чимось новим для вітчизняної наукової доктрини, оскільки практично кожен науковець, досліджуючи взаємодію, акцентує на такому її аспекті, як принципи. Звісно, що принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами, зокрема правоохоронними органами, не є винятком. На підтвердження зазначеного пропонуємо відразу звернути увагу на підхід І. М. Пастернака. За науковцем, принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами – це сукупність науково обґрунтованих та нормативно закріплених основних засад спільної чи узгодженої діяльності в інтересах досягнення загальних цілей із метою забезпечення правопорядку на державному кордоні та його недоторканності. Ключовим у цьому визначенні, на нашу думку, є акцент науковця на науковій обґрунтованості та закріпленні принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами в чинних нормативно-правових актах держави.

Варто також погодитися з І. М. Пастернаком, що складність проблеми дослідження принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з

правоохоронними органами полягає в тому, що виникає необхідність розмежування принципів діяльності Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів і принципів, на підставі яких здійснюється організація взаємодії між ними. Подібність між ними є очевидною, однак є й відмінності. Їх завдання полягає в тому, щоб забезпечити з усієї різноманітності можливих службових взаємовідносин саме взаємодію як необхідну умову підвищення якості виконання службово-бойових завдань Державної прикордонної служби України [101]. Ще однією особливістю принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, на якій ми вважаємо за необхідне наголосити, є широке коло взаємовідносин між Державною прикордонною службою України та правоохоронними органами, що, безсумнівно, повинні охоплюватися такими принципами. Це пов'язано, зокрема, з тим, що Державна прикордонна служба України відповідно до положень чинного законодавства України має повноваження щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності, засади реалізації якої визначено Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р.

Ю. А. Оверченко навіть звертає увагу, що в оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України в процесі боротьби з транскордонною злочинністю на державному кордоні України виникає низка питань щодо організації взаємодії між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності. Передусім це стосується процесу застосування оперативних сил та засобів у межах взаємодії між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності під час їх спільної протидії транскордонній злочинності [102].

Крім того, підрозділи забезпечення внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України відповідно до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» від 26.12.2002 р. мають право на здійснення окремих контррозвідувальних заходів, водночас зазначене право не виключає можливості їх реалізації в межах взаємодії з іншими суб'єктами контррозвідувальної діяльності. Іншими аспектами, які повинні бути

враховані під час визначення переліку принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, є здійснення ними розвідувальної діяльності згідно із Законом України «Про розвідку» від 17.09.2001 р., боротьби з тероризмом, про що мова йде в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» від 30.03.2003 р., та організованою злочинністю відповідно до Закону України «Про організаційно-правові заходи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р.

Отже, принципи взаємодії Державної прикордонної служби України та інших правоохоронних органів є досить комплексною категорією. Згідно із Законом України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. до принципів діяльності Державної прикордонної служби України відносять: законність; повагу і дотримання прав і свобод людини та громадянина; позапартійність; безперервність; поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності; єдиноначальність; колегіальність при розробці важливих рішень; взаємодію з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань; відкритість для демократичного цивільного контролю [10].

На відміну від попереднього Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. визначає лише декілька принципів здійснення оперативно-розшукової діяльності: 1) верховенство права; 2) законність; 3) дотримання прав і свобод людини [103]. Розглянута норма виділяє виключно загальні принципи здійснення оперативно-розшукової діяльності, зокрема, й під час спільних оперативно-розшукових заходів між відповідними підрозділами Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів, хоча в Законі України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. закріплено, що в оперативно-службовій діяльності Служба безпеки України дотримується наступних принципів: поєднання єдиноначальності і колегіальності, гласності і конспірації [79]. Важливість цієї норми в контексті дисертаційного дослідження полягає в тому, що

оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України та Служби безпеки України безпосередньо взаємодіють між собою.

Що ж до норм Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» від 26.12.2002 р., який теж визначає принципи здійснення контррозвідувальних заходів, зокрема, в межах взаємодії між уповноваженими суб'єктами, одним із яких є Державна прикордонна служба України, то зазначимо таке: окремі принципи діяльності Державної прикордонної служби України, закріплені в Законі України «Про Державну прикордонну службу України», та принципи контррозвідувальної діяльності переплітаються між собою, а перелік принципів здійснення розвідувальної діяльності є не зовсім змістовним.

Так, Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» від 26.12.2002 р. визначає, що здійснення контррозвідувальних заходів повинно базуватися на таких принципах: законності; поваги і дотримання прав та свобод людини і громадянина; позапартійності; безперервності; конспірації; поєднання гласних та негласних форм і методів діяльності; комплексного використання правових, профілактичних та організаційних заходів; адекватності заходів щодо захисту державної безпеки реальним і потенційним загрозам; взаємодії з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами; підконтрольності та підзвітності відповідним органам державної влади в межах, передбачених законом [104].

Виходячи з положень зазначених нормативних актів, очевидно, що деякі із зазначених принципів загалом є засадами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Такими є, зокрема, верховенство права, законність, повага і додержання прав і свобод людини та громадянина тощо. Відповідно пропонуємо звернути увагу на зміст зазначених принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Ураховуючи різноманітні погляди авторів щодо змісту верховенства права, Р. М. Падалка пропонує під ним розуміти основоположний принцип

правової держави, який ґрунтується на провідних ідеях юридичної теорії та практики і визначає підстави забезпечення й реалізації основних прав і свобод громадян, їх правове положення в суспільному розвитку держави [105, с. 49]. Водночас М. І. Козюбра також зазначає, що принцип верховенства права традиційно ототожнюється з верховенством фундаментальних прав і свобод людини, а його зміст безпосередньо пов'язаний із такими категоріями, як справедливість, свобода, гуманізм [106].

Для того щоб розкрити місце принципу верховенства права серед принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, необхідно погодитися з Т. А. Авакяном, який зазначає, що на відміну від інших сфер життя, в яких домінує диспозитивний метод регулювання, у сфері правоохорони обов'язок щодо підтримання режиму законності покладено здебільшого на органи державної влади як на відповідального суб'єкта, наділеного спеціальними повноваженнями та засобами впливу. За таких умов, коли законодавчий припис завдяки правоохоронному органу або рівню авторитетності правової норми стає загальнообов'язковим, закон стає засобом не лише забезпечення верховенства права, а й засобом утілення в життя таких соціальних і правових цінностей, як правда, справедливість, гуманізм, свобода, рівність, недоторканність, власність. Закон таким чином набуває ознак, що узгоджуються з формальними ознаками нормативних актів та змістовими вимогами принципу верховенства права [107, с. 131]. Очевидно, що принцип верховенства права та принцип законності є взаємопов'язаними, але не тотожними за змістом.

Доповнюючи зміст вищевикладеного, зауважимо, що в науковій літературі зазначають, що термін «законність» загалом застосовують у двох аспектах: широкому й вузькому. У широкому сенсі під законністю розуміють додержання всіма громадянами й організаціями законів і підзаконних актів, тобто необхідний державі спосіб поведінки населення. У вузькому сенсі законність є як принципом діяльності державного апарату щодо здійснення

своїх владних функцій у чітких межах закону, пов'язаних із забезпеченням прав громадян та громадських організацій [108].

Ю. Шемшученко, характеризуючи теоретичний і практичний зміст цього терміна, наголошує, що законність – це фундаментальна категорія і водночас комплексне юридично-правове явище, що відображає правовий характер організації суспільного життя, органічний зв'язок права та влади, права і держави [109, с. 498]. Можна зробити висновок, що принцип законності відображає правовий характер організації та здійснення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Переходячи до принципу поваги й додержання прав і свобод людини та громадянина, зауважимо, що принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина передбачає не лише «пасивний» обов'язок державних органів і посадових осіб не порушувати права громадян, а й активну ініціативну діяльність, спрямовану на забезпечення їх реалізації та захисту. Потрібно зазначити, що концепція «позитивних зобов'язань» держави дістала розвитку в прецедентній практиці Європейського суду з прав людини [110].

Більше того, ст. 5 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. прямо закріплює, що діяльність Державної прикордонної служби України провадиться на основі додержання прав і свобод людини та громадянина [10]. Відповідно органи, військовослужбовці, а також працівники Державної прикордонної служби України зобов'язані поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення, тоді як неправомірне обмеження прав і свобод людини неприпустиме й тягне за собою відповідальність згідно із законом.

А. Ф. Мота зауважує, що оперативно-службова діяльність правоохоронних органів, які мають істотні процесуальні повноваження, повинна ґрунтуватися на принципах права і законності, оскільки застосовувані ними примусові заходи можуть істотно обмежувати права людини. У цьому разі поширення воєнних загроз на державному кордоні та в прикордонному просторі передбачає лише вдосконалення арсеналу правових

засобів, які можуть використовувати посадові особи прикордонних підрозділів. Підтвердженням цього є положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р., яким визначено юридичний механізм реалізації правоохоронних функцій в умовах агресії [111]. Виходячи з викладеного, очевидно, що в сучасних умовах взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами питання поваги й додержання прав та свобод людини та громадянина набуває особливої актуальності.

Складність ситуації на Сході України, безсумнівно, позначається на характері взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Хоча Я. С. Галанюк звертає увагу, що в сучасних умовах державотворення в Україні відсутній чіткий розподіл компетенцій та повноважень органів державного управління різних рівнів, що призводить до непорозумінь і створення низки перешкод. Крім того, через збройні конфлікти, які відбуваються на Сході України, прикордонне відомство здійснює захист державного кордону та діє згідно із загальним планом антитерористичної операції. За таких обставин найбільш актуальними стають питання припинення у взаємодії з відповідними правоохоронними органами збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, участь у взаємодії зі Збройними силами України та іншими військовими формуваннями у відбитті вторгнення або нападу на територію України збройних сил іншої держави, проведенні заходів територіальної оборони, а також додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану [38, с. 44–45]. Зазначене ще раз підтверджує, що для взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, зважаючи на складну ситуацію на Сході України, принципи верховенства права, законності, поваги й додержання прав і свобод людини та громадянина повинні бути пріоритетними, однак це не зменшує значення й інших принципів.

Так, Д. М. Демків звертає увагу, що процесу організації та взаємодії загалом властиві власні принципи, серед яких науковець виділяє такі: а) законність; б) ініціативність; в) системність; г) відкритість; г) плановість; д) узгодженість спільної мети взаємодії; е) раціональність рішень; є) використання можливостей суб'єктів, що взаємодіють [112].

М. П. Плахотний до основних принципів взаємодії в боротьбі зі злочинністю відносить:

а) суворе дотримання законності;

б) оперативність розгляду і прийняття рішень з питань, що потребують спільного вирішення, та забезпечення їх виконання в межах визначеної компетенції;

в) комплексне використання у разі необхідності сил і засобів, що знаходяться у розпорядженні взаємодіючих сторін [113, с. 121]. Наведені класифікації принципів взаємодії загалом свідчать про те, що науковці беруть до уваги лише принцип законності, залишаючи поза увагою принцип верховенства права та принцип поваги й додержання прав і свобод людини та громадянина. Крім того, дискусійним є підхід М. П. Плахотного в частині поділу принципів взаємодії в боротьбі зі злочинністю на основні та додаткові, оскільки сам зміст дефініції «принцип» (від лат. *principium*) – початок, основа, тобто те, що сприймається як основне, неодмінне. Отже, в сам зміст принципу вже закладено те, що він є основою.

Досить цікавими є також класифікації принципів взаємодії вже Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами. Зокрема, Я. С. Галанюк вважає, що до принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з органами державної влади та органами місцевого самоврядування належать:

1) дотримання законності, конституційних прав і свобод громадян при організації та здійсненні взаємодії, виражене в суворій відповідності дій взаємодіючих суб'єктів вимогам Конституції України, законів і підзаконних актів;

2) комплексне використання сил і засобів, взаємодіючих суб'єктів, обумовлене єдністю їх завдань та цілей;

3) ділове співробітництво, взаємна зацікавленість і взаємодопомога;

4) узгодженість дій взаємодіючих суб'єктів щодо цілей, форм, методів, місця, часу, що виключає прогалини, паралелізм, дублювання в їх діяльності;

5) незалежність суб'єктів системи один від одного в субординаційних відносинах, самостійність кожного з них в межах наданих законодавством повноважень;

б) раціональність, ефективність, оперативність і безперервність взаємодії;

7) персональна відповідальність як керівників за організацію взаємодії, так і співробітників суб'єктів взаємодії за точну реалізацію певних узгоджених заходів [114, с. 50].

І. М. Пастернак виділяє саме принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами:

1) безперервності взаємодії; 2) широкого застосування гласних та негласних форм і способів взаємодії; 3) ефективності; 4) правового обґрунтування; 5) забезпеченості ресурсами; 6) спеціалізованості, тобто оптимального використання можливостей взаємодіючих суб'єктів; 7) паритетності (рівності); 8) збалансованості; 9) «головної ланки»; 10) цільової адаптації; 11) пропорційної відповідальності за наслідки взаємодії [101].

Зазначені класифікації, безсумнівно, істотно поглиблюють розуміння принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, хоча й містять положення, на які нам варто звернути увагу. Передусім ми вважаємо, що є недоцільним окремо виділяти правове обґрунтування серед принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, як це пропонує І. М. Пастернак. Так, Ю. С. Назар зауважує, що наявність нормативної (правової) бази деякі науковці вважають не принципом, а лише ознакою взаємодії, властивою загалом будь-якому державно-управлінському процесу.

Крім того, в науковій доктрині більшість науковців наявність нормативної (правової) бази розглядає як умову ефективності, один із видів забезпечення такої діяльності. Тобто взаємодія можлива без правового регулювання, і відповідно останнє не є її обов'язковою ознакою, але наявність нормативно-правової бази все-таки сприятиме підвищенню дієвості такого процесу [115]. У будь-якому разі, якщо ми говоримо про такі принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, як верховенство права та законності, то очевидним є те, що взаємодія між зазначеними суб'єктами вже здійснюється в межах правового поля держави та спрямована на реалізацію приписів чинного національного законодавства.

Водночас необхідно підтримати І. М. Пастернака, який на відміну від Д. М. Демківа, М. П. Плахотного, Я. С. Галанюка виділяє такий принцип взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, як паритетність (рівність). Розглядаючи інститут взаємодії між різними суб'єктами, науковці загалом відносять принцип рівності до одних із загальних принципів поряд з іншими, на яких ми вже зупинялися. Наприклад, М. М. Бурбика, виділяє дві групи принципів взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами. Перша група охоплює такі загальні принципи, як верховенство права, законність, системність, професіоналізм та рівність, а друга група містить спеціальні принципи [116]. Підтримуючи науковця, варто підкреслити, що принцип рівності є також визначальним у разі відмежування категорії взаємодії від координації, оскільки остання містить у собі елемент підкорення волі координуючого органу системи, що спрямовує окрему діяльність на виконання загальних завдань, поставлених перед виконавцями, тобто орган системи або один із підрозділів наділений владними повноваженнями щодо решти підрозділів, які йому підпорядковуються, дії яких координуються. Під час взаємодії суб'єкти не мають владних та підпорядкованих повноважень і в спільній діяльності рівні між собою [117, с. 168].

Конкретизуючи позицію Я. С. Галанюка, на окрему увагу заслуговує виокремлений науковцем принцип персональної відповідальності керівників за організацію взаємодії та співробітників суб'єктів, що взаємодіють, за точну реалізацію узгоджених заходів. Загалом Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. передбачає, що Голова Державної прикордонної служби України несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на Державну прикордонну службу України, а пп. 2, 3, 16 ст. 19 зазначеного нормативного акта передбачають, що остання здійснює окремі завдання лише у взаємодії з іншими суб'єктами, зокрема, законодавець вказує на «інші правоохоронні органи», «органи Національної поліції України», «органи Служби безпеки України». Не вдаючись до аналізу змісту поняття «правоохоронні органи», пропонуємо звернути увагу на норми законів України «Про Національну поліцію України» від 02.07.2015 р., «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. в частині встановлення персональної відповідальності їх керівників.

Так, Закон України «Про Національну поліцію України» не передбачає персональної відповідальності керівника Національної поліції України за виконання органами поліції їх завдань [118], зі свого боку Закон України «Про Службу безпеки України» закріплює, що Голова Служби безпеки України несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на службу [79]. Положення чинних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів, із якими вона взаємодіє, дають підстави стверджувати, що виокремлений Я. С. Галанюком, І. М. Пастернаком принцип відповідальності за наслідки взаємодії керівника такої взаємодії і співробітників суб'єктів, які взаємодіють, на сьогодні є виключно доктринальним, оскільки законодавець не конкретизує в нормативних актах навіть можливості настання такої відповідальності. Хоча, безсумнівно, додержання цього принципу фактично посилює ефективність взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Хоча якщо йдеться про відповідальність керівництва та співробітників суб'єктів взаємодії за її наслідки, то необхідно підтримати В. М. Олійника, що в такому разі нагальним є вирішення питання щодо обліку та оцінки діяльності взаємодіючих елементів, оскільки на сьогодні відсутні надійні критерії оцінки діяльності практичних підрозділів і служб правоохоронних органів через відсутність чіткої системи обліку результатів їх роботи [101, с. 517].

Досить сумнівним є, на нашу думку, також віднесення Я. С. Галанюком співробітництва, взаємної зацікавленості та взаємодопомоги до принципів взаємодії [110]. На думку М. В. Завального, цей принцип проявляється у систематичному взаємному інформуванні про стан справ, процес виконання спільних заходів тощо. Науковець вважає, що зазначений принцип, як і принцип співробітництва, впливає із внутрішньої сторони процесу взаємодії. Він не має під собою зовні узагальненого вираження за аналогією з іншими принципами, тому його розгляд серед таких вважається недоцільним [119, с. 117]. Загалом підтримуючи науковця, зауважимо, що взаємне інформування є однією з форм взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, тому вважати зазначене принципом зовсім недоцільно.

Продовжуючи розглядати принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, пропонуємо звернути увагу на підхід І. Савенка, який класифікує принципи діяльності Державної прикордонної служби України на загальні та спеціальні і відповідно серед останніх виділяє принцип широкого використання гласних та негласних форм і способів охорони державного кордону. Зміст цього принципу науковець зводить до наявності можливості вибору тих форм та способів службових дій, які відповідають обстановці на кордоні, доцільні з позиції законності й охорони державної таємниці.

Поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності Державної прикордонної служби України, як відмічає науковець,

зумовлюється специфікою роботи правоохоронця, яка вимагає від прикордонників застосовувати специфічні форми та методи роботи, які визначаються Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність України» від 18.02.1992 р. Зі свого боку широке використання гласних і негласних форм та методів охорони кордону Державної прикордонної служби України досягається всебічним залученням до охорони державного кордону населення прикордонних регіонів з одночасним використанням осіб, із якими встановлено конфіденційне співробітництво для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, в інтересах охорони державного кордону [120].

Про цей принцип мова йде також у законах України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р., «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р., хоча Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. не закріплює такого принципу оперативно-розшукової діяльності. Натомість С. Б. Фомін, розглядаючи принципи оперативно-розшукової діяльності, окремо виділяє принцип єдності гласних та негласних заходів оперативно-розшукової діяльності, комплексного й системного їх використання та окремо принцип конспірації.

У цьому разі потребує конкретизації зміст негласності та конспірації, оскільки на перший погляд вони є подібними. Так, негласність, за С. Б. Фоміним, означає неочевидність, скритність проведених оперативно-розшукових заходів від осіб, які в них не беруть участі, зокрема, й від співробітників оперативно-розшукових органів, навіть якщо вони мають допуск, але насамперед від осіб, груп, організацій щодо яких вони проводяться. Прикладами таких заходів є оперативний експеримент, оперативне провадження, контрольована поставка тощо.

Зі свого боку конспірація забезпечує приховання чи утаювання від об'єктів оперативно-розшукової діяльності та іншого оточення фактичних цілей, завдань, заходів і способів проведеної оперативно-розшукової діяльності, організаційних і тактичних аспектів її здійснення. Конспірація

передбачає застосування методів, прийомів, способів, за допомогою яких забезпечується скритність проведених оперативно-розшукових заходів, дій їх суб'єктів, зашифровка цілей та об'єктів оперативно-розшукових заходів, збереження в таємниці відносин конфіденційного співробітництва й інформації, що є результатом такого співробітництва. Конспірація також дозволяє уникнути компрометації об'єктів оперативно-розшукових заходів та забезпечити права осіб, які сприяють їх здійсненню [121, с. 117].

Таким чином, як поєднання гласних та негласних форм і методів діяльності, так і забезпечення конспірації окремих форм та методів діяльності Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів має місце в межах взаємодії зазначених суб'єктів, а тому, безсумнівно, принцип поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності є одним із принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, що враховує специфіку охорони державного кордону та прикордонних територій, особливо в сучасних умовах розвитку України.

Втім, необхідно звернути увагу, що всі форми та методи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами застосовувані для досягнення спільної мети, повинні бути ефективними. Але питання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами загалом на доктринальному рівні не було розроблене. Проте ми переконані, що застосовувані зазначеними суб'єктами форми і методи взаємодії повинні забезпечувати досягнення запланованого ними результату з мінімальними затратами кадрових, технологічних, фінансових ресурсів тощо.

Деякі науковці до принципів взаємодії правоохоронних органів України відносять безперервність. Втім, ми таку позицію вважаємо дискусійною. Зазначене підтверджується суперечністю такого принципу класифікації взаємодії за різними підставами. Так, О. Я. Черепненко виділяє постійну й тимчасову взаємодію залежно від її тривалості. До постійної

належить взаємодія, що здійснюється впродовж усієї діяльності з оперативної розробки особи (групи осіб), підозрюваної в здійсненні злочинів, аж до його викриття. Обмежена за часом взаємодія спрямована зазвичай на вирішення конкретного завдання [122, с. 958–959]. Прикладом постійної взаємодії є взаємодія органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час виконання завдань у межах зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення. Така взаємодія організовується на підставі спільних планів, які опрацьовуються на рівні відповідних прикордонних загонів, підрозділів, оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України та головних управлінь Національної поліції в областях один раз на рік, а за потреби уточнюються негайно [123].

Здійснення взаємодії між зазначеними суб'єктами на підставі узгодженого ними плану одночасно свідчить про доцільність виокремлення такого принципу взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, як плановість. Загалом цей принцип забезпечує організованість, керованість, визначення основних напрямів взаємодії черговість їх реалізації [124]. Зазначений принцип дозволяє не лише переймати позитивний досвід взаємодії інших суб'єктів, а й попередньо визначати потреби в навчанні та підвищенні кваліфікації співробітників, удосконаленні нормативно-правової основи здійснення взаємодії між ними тощо. Так, серед основних напрямів діяльності та розвитку Державної прикордонної служби України на 2021 рік було виділено створення механізму ефективної взаємодії в інтересах охорони кордону поза пунктами пропуску, зокрема, через уточнення планів взаємодії із суб'єктами інтегрованого управління кордонами щодо забезпечення захисту державного кордону [125].

З принципом плановості взаємопов'язаний принцип оперативності й гнучкості взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, оскільки через непередбачувані обставини

виникає необхідність оперативно реагувати на мінливу обстановку взаємодії. Так, М. В. Завальний підкреслює, що принцип оперативності дозволяє в сукупності з принципами планування й прогнозування передбачити можливу зміну, ускладнення процесу взаємодії для своєчасного та оперативного реагування з метою досягнення запланованого результату [119, с. 116].

Повертаючись до принципу безперервності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, необхідно звернути увагу на позицію Р. М. Лящука, який виділяє такий принцип діяльності відділів прикордонної служби, як принцип безперервного добування випереджувальної інформації та своєчасної її реалізації в інтересах охорони кордону, що полягає в здійсненні заходів, спрямованих на добування відомостей про порушення прикордонного законодавства України; формуванні та підтриманні в актуальному стані баз даних та інформаційних фондів; реалізації даних із метою забезпечення недоторканності державного кордону [126, с. 240]. Зважаючи на позицію науковця, ми вважаємо, що безперервно відбувається також взаємодія Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами в напрямку збирання, оброблення та обміну інформацією, що має значення для охорони державного кордону. Тому більш доцільно принцип безперервності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами викласти як принцип безперервного збирання, обробки та обміну інформацією, яка має значення для охорони державного кордону. Крім того, доцільність пропозиції обґрунтовується одночасно складністю та необхідністю відмежування принципів діяльності Державної прикордонної служби України від принципів її взаємодії з правоохоронними органами. У цьому разі Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. і так виокремлює такий принцип діяльності Державної прикордонної служби України, як безперервність.

Чимало науковців обґрунтовують позицію, що загалом принципи взаємодії будь-яких суб'єктів є подібними до принципів правоохоронної

системи держави. Не підтримуючи такого підходу загалом, пропонуємо все-таки звернути увагу на виокремлений В. Г. Гриценком важливий принцип правоохоронної системи, який, на нашу думку, є також принципом взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, – професіоналізм та компетентність. Цей принцип означає, що працівники правоохоронних органів мають професійний рівень освіти, досвід, володіють спеціалізованими знаннями та навичками роботи, кваліфіковано виконують юридичні дії, що формують зміст їх роботи [127, с. 463]. Водночас специфіка діяльності у сфері охорони державного кордону від різноманітних загроз вимагає наявності відповідної спеціалізації та компетентності в співробітників Державної прикордонної служби України і правоохоронних органів, які в подальшому взаємодіють між собою. Більше того зазначений принцип є передумовою підвищення ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

У науковій доктрині, розглядаючи принципи взаємодії між різними суб'єктами, досить часто звертають увагу одночасно як на узгодженість дій взаємодіючих суб'єктів, так і на самостійність кожного з них у межах наданих законодавством повноважень. Дійсно, В. Малюга підкреслює, що в організації взаємодії втілена основна ідея будь-якої системи соціального управління – забезпечення узгодженості та єдності функціонування окремих елементів системи у процесі досягнення спільних завдань. Взаємодія базується на взаємозв'язку, передбачає спільну, узгоджену діяльність елементів системи. У роботі вона досягається за допомогою раціонального поєднання заходів, використовуваних суб'єктами взаємодії. Однак взаємодія передбачає також чітке розмежування прав та обов'язків учасників спільної діяльності. Кожен із них, діючи в межах своєї компетенції та використовуючи притаманні йому засоби і методи, намагається досягти єдиної мети [128, с. 63–64]. Відповідно взаємодія Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами – також не виняток, а тому

одними з її принципів є узгодженість дій суб'єктів та самостійність кожного з них у межах їх повноважень.

О. В. Тарасенко, розглядаючи принципи взаємодії правоохоронних органів та органів контролю виділяє принципи науковості. В аспекті визначення принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами цей принцип привертає увагу тому, що зміст поняття «принципи взаємодії» вже свідчить про принцип науковості. Так, В. О. Бурбика розуміє принципи взаємодії саме як науково обґрунтовані закономірності суспільного життя, відповідно до яких повинна здійснюватися взаємодія між тими чи іншими суб'єктами [116]. Зважаючи на це, пропонуємо звернути увагу на сутність науковості та важливості цього принципу для взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. І. С. Соха, розглядаючи принципи взаємодії органів профілактичної діяльності, під принципом науковості розуміє використання форм, методів та засобів профілактичної діяльності, які розроблених і схвалених наукою [129, с. 207]. А тому можна зробити висновок, що у взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, також повинні враховуватися висновки та пропозиції останніх наукових досліджень, що дозволить постійно вдосконалювати взаємодію між зазначеними суб'єктами відповідно до потреб розвитку суспільства і держави.

Підсумовуючи зазначені принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, вважаємо за доцільне поділяти їх на загальні та спеціальні. Така класифікація не є новою для наукової доктрини, що підтверджується працями вітчизняних науковців. Зокрема, В. А. Завгородній поділяє принципи взаємодії органів Національної поліції та громадських організацій, що діють у сфері протидії корупції, на:

1) загальні принципи: законність, плановість, доступ до інформації, безперервність, прозорість діяльності, гласність, науковість, комплексність, системність;

2) спеціальні принципи: спільність інтересів, координація дій, оптимальне використання можливостей взаємодіючих суб'єктів, конфіденційність, державний захист осіб, які надають допомогу в здійсненні заходів щодо запобігання та протидії корупції, державне стимулювання, паритетність, активність [130, с. 27–28].

Зі свого боку М. М. Бурбика, на дисертаційне дослідження якого ми звертали увагу вище, розглядаючи принципи взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами, поділяє їх також на:

1) загальні принципи: верховенство права, законність, системність, професіоналізм, рівність;

2) спеціальні принципи: безперервність, оперативність, доцільність, юридична відповідальність, спільність інтересів, оптимальність, науковість, соціальний захист, плановість [116].

О. В. Тарасенко серед принципів взаємодії правоохоронних органів та органів контролю знову ж таки виділяє загальні принципи взаємодії, до яких відносить принципи науковості, законності, правової впорядкованості, плановості, та спеціальні, що є похідними від перших, конкретизують і доповнюють їх, зокрема: професіоналізм, систематичність та безперервність, оперативність, оптимальне використання можливостей взаємодії, скоординованість дій, розмежування компетенцій, спеціалізація, взаємодопомога [131, с. 12].

Водночас незважаючи на те, що всі вищевикладені наукові підходи до класифікації принципів взаємодії між різними суб'єктами є ідентичними, тобто виділяють лише дві їх групи, дещо відмінною є думка науковців щодо належності принципу безперервності до загальних чи спеціальних. Наприклад, В. А. Завгородній [130] принцип безперервності відносить до загальних принципів, тоді як М. М. Бурбика [116] та О. В. Тарасенко [131] – до спеціальних. Те саме відбувається з принципом науковості, який, за В. А. Завгороднім та О. В. Тарасенко, є загальним, а за М. М. Бурбиною, – спеціальним тощо. Водночас, оскільки нас цікавить класифікація принципів

взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, вважаємо за доцільне також виділяти загальні принципи, більшість із яких є очевидними, виходячи зі змісту Конституції України, та відповідно є загальними для всіх суб'єктів правовідносин, та спеціальні принципи, що обумовлені вже безпосередньо специфікою спільної діяльності Державної прикордонної служби України і правоохоронних органів. Тому пропонуємо загальними принципами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами вважати такі:

- 1) принцип верховенства права;
- 2) принцип законності;
- 3) принцип поваги і додержання прав і свобод людини та громадянина;
- 4) принцип рівності суб'єктів взаємодії;
- 5) принцип науковості;
- 6) принцип плановості.

Тоді як спеціальними принципами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, на нашу думку, є:

- 1) принцип персональної відповідальності керівництва та співробітників суб'єктів взаємодії за її наслідки;
- 2) принцип поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів взаємодії;
- 3) принцип оперативності;
- 4) принцип ефективності форм та методів взаємодії;
- 5) принцип професіоналізму співробітників суб'єктів взаємодії;
- 6) принцип узгодженості дій суб'єктів взаємодії та самостійності кожного з них у межах їх повноважень [132, с. 69].

Таким чином, під принципами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами запропоновано розуміти загальні, науково обґрунтовані та формально визначені положення, які є основою для виникнення, здійснення й припинення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами для досягнення

спільної мети. Водночас, виходячи з положень наукової доктрини, вбачається за доцільне поділяти принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами на загальні: верховенство права, законність, повага і дотримання прав і свобод людини і громадянина, рівність, науковість, плановість, та спеціальні: персональна відповідальність керівництва та співробітників суб'єктів взаємодії за її наслідки, поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності, оперативність, ефективність форм та методів взаємодії, професіоналізм співробітників суб'єктів взаємодії, узгодженість дій суб'єктів взаємодії та самостійність кожного з них в межах їх повноважень.

Висновки до Розділу 1

1. Визначено, що, по-перше, пшироке коло завдань та функцій Державної прикордонної служби України у сфері забезпечення безпеки державного кордону дає підстави стверджувати, що вона дійсно є одним із суб'єктів сектору безпеки і оборони держави; по-друге, необхідність взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами визначається колом повноважень Державної прикордонної служби України, які неможливо здійснити без залучення ресурсів та можливостей інших правоохоронних органів держави, що підтверджується змістом пп. 2, 3, 16, 20 ст. 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», а також стратегічним значенням для держави безпеки на державному кордоні та в межах прикордонних територій як стану його захищеності від низки внутрішніх і зовнішніх протиправних загроз; по-третє, на сьогодні нагальним є питання вдосконалення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, що негативно позначається на забезпеченні правопорядку на державному кордоні, в межах прикордонних територій та відповідно обумовлює низький рівень задоволеності суспільства роботою органів охорони державного кордону.

2. Запропоновано під поняттям «взаємодія Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» розуміти здійснення Державною прикордонною службою України і правоохоронними органами держави в межах наданих повноважень та на підставі положень закону, узгоджених за місцем, часом, і з найбільш раціональним й ефективним використанням можливостей, дій та заходів для досягнення спільної мети.

3. Зроблено висновок, що безпосередньо взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами передувало декілька етапів: 1-й етап (V–XIII ст.), що відзначається появою такої функції держави як охорона державних кордонів; 2-й етап (XIV–XIX ст.), що характеризується розвитком понятійного апарату, конкретизацією суб'єктів, із якими взаємодіють органи охорони державного кордону, в нормативних актах цього часу; 3-й етап (поч. 90-х років XX ст. до 1991 р.), коли охорона державних кордонів була визнана пріоритетним завданням держави, і прикордонна служба активно взаємодіяла із силовими структурами; 4-й етап (із кінця 1991 року до 31 липня 2003 року), що пов'язаний із діяльністю Прикордонних військ України та відповідно їх взаємодією з правоохоронними органами держави.

Відповідно лише з 31 липня 2003 року, коли було утворено Державну прикордонну службу України, ми можемо говорити про початок становлення взаємодії зазначеної служби з правоохоронними органами. Відповідно пропонуємо виділяти такі її етапи:

1-й етап (із 31 липня 2003 року до 2006 року), що розпочинається з моменту створення Державної прикордонної служби України та здійснення нею взаємодії з правоохоронними органами на підставі інструкції 1994 року, яка згодом втратила чинність;

2-й етап (2006–2015 рр.), початок якого обумовлений затвердженням Концепції розвитку Державної прикордонної служби України, одним із напрямків якої стало вдосконалення взаємодії з правоохоронними органами України та суміжних держав, створення прикордонного наряду;

3-й етап (із 2015 р. – до цього часу), що відзначився насамперед особливими умовами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами та силовими структурами на території проведення операції Об'єднаних сил, участю зазначених суб'єктів у спільних спеціальних прикордонних операціях «Кордон».

4. Встановлено, що мета взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, яка є похідною від мети правоохоронної діяльності й мети діяльності кожного суб'єкта взаємодії, полягає в підтриманні умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства і держави на державному кордоні та в межах прикордонних територій, своєчасному реагуванні на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізації та ліквідації наслідків.

5. Зроблено висновок, що мета обумовлює завдання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, які охоплюють превентивні, відновлювальні та каральні правовідносини, що виникають під час здійснення зазначеними суб'єктами правоохоронної діяльності на державному кордоні та в межах прикордонних територій, зокрема:

1) запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням, що належать до компетенції суб'єктів взаємодії, на державному кордоні та в межах прикордонних територій;

2) виявлення та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень, віднесених до компетенції суб'єктів взаємодії, на державному кордоні та в межах прикордонних територій;

3) вжиття заходів для усунення чи відшкодування збитків, спричинених адміністративним або кримінальним правопорушенням на державному кордоні та в межах прикордонних територій;

4) забезпечення своєчасного притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за скоєне адміністративне чи кримінальне правопорушення на державному кордоні та в межах прикордонних територій.

6. Визначено, що принципами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами є загальні, науково обґрунтовані та формально визначені положення, які є основою для виникнення, здійснення і припинення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами для досягнення спільної мети.

7. Виділено загальні та спеціальні принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Відповідно до загальних принципів взаємодії між зазначеними суб'єктами віднесено: верховенство права, законність, повагу й додержання прав і свобод людини і громадянина, рівність; науковість, плановість, а до спеціальних – персональну відповідальність керівництва та співробітників суб'єктів взаємодії за її наслідки, поєднання гласних, негласних і конспіративних форм та методів діяльності, оперативність, ефективність форм і методів взаємодії, професіоналізм співробітників суб'єктів взаємодії, узгодженість дій суб'єктів взаємодії та самостійність кожного з них у межах їх повноважень.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

2.1 Місце норм законодавства в адміністративно-правовому забезпеченні взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами

Належна взаємодії між Державною прикордонною службою України та правоохоронними органами залежить від якісного адміністративно-правового забезпечення її здійснення. Так, О. Т. Бесараб підкреслює, що законодавство з прикордонних питань заслуговує на окрему увагу, адже від якісного законодавства залежить стан урегульованості суспільних відносин на державному кордоні, що прямо впливає на забезпечення рівня національної безпеки країни [133, с. 4]. Водночас серед конкретних якісних недоліків законодавства, що регулює діяльність Державної прикордонної служби України, науковець виділяє неврегульованість повною мірою питання взаємодії прикордонних підрозділів із правоохоронними органами та іншими військовими формуваннями під час охорони й захисту державного кордону тощо [133, с. 6]. Зважаючи на вищевикладене, очевидно, що питання адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами потребує додаткового вивчення.

На думку О. І. Беспалової, зміст адміністративно-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави полягає у формуванні необхідної правової бази, яка б створювала необхідні умови для функціонування правоохоронної сфери, всебічно регламентувала особливості розподілу функцій між окремими суб'єктами та специфіку виконання ними покладених на них обов'язків [134]. А. В. Філіппов вважає, що

адміністративно-правове забезпечення – це механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, який вміщує правові норми, правовідносини, процес реалізації зазначених правових норм через визначені в них форми і методи адміністративно-правового забезпечення [135, с. 10]. Зважаючи на два вищенаведені поняття, очевидно, що необхідно розмежовувати поняття «адміністративно-правове забезпечення» та «адміністративно-правове регулювання».

Зокрема, С. І. Царенко звертає увагу на те, що одні науковці роблять висновок про те, що термін «адміністративно-правове забезпечення» характеризує діяльність держави, водночас інші науковці вважають, що адміністративно-правовим забезпеченням є система засобів, які є елементами впливу галузі адміністративного права на суспільні відносини. Але науковець відмічає, що адміністративно-правове забезпечення дійсно є процесом, однак потребують конкретизації суб'єктний склад і методи, які в цьому разі використовують. Переходячи до другого розуміння, науковець підкреслює, що адміністративно-правове регулювання є сукупністю адміністративно-правових засобів, тому замінювати поняття «адміністративно-правове забезпечення» та «адміністративно-правове регулювання» зовсім недоцільно [136, с. 84].

Пропонує розмежовувати ці два поняття й О. І. Безпалова, яка, розглядаючи питання адміністративно-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави, зробила висновок, що адміністративно-правове забезпечення є невід'ємною складовою механізму адміністративно-правового регулювання. Так, механізм адміністративно-правового регулювання правоохоронної функції вміщує статичну та динамічну складові. Саме статична складова містить в себе адміністративно-правові норми, що регламентують специфіку реалізації правоохоронної функції держави. Без налагодженої статистичної складової ефективність адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції держави мінімальна, оскільки остання забезпечує належне функціонування

динамічної складової механізму адміністративно-правового регулювання реалізації правоохоронної функції держави.

Відповідно зміст адміністративно-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави, за О. І. Беспаловою, полягає у формуванні необхідної правової бази, яка б створювала необхідні умови для функціонування правоохоронної сфери, всебічно регламентувала особливості розподілу функцій між окремими суб'єктами та специфіку виконання ними покладених на них обов'язків [134, с. 155–156]. Тобто виходячи з позиції О. І. Беспалової, адміністративно-правове регулювання та адміністративно-правове забезпечення співвідносяться як загальне й часткове, однак ці два поняття не ототожнюються.

Заслуговує на увагу також розуміння поняття «адміністративно-правове забезпечення», запропоноване А. Іванищуком. Досліджуючи судову гілку влади, науковець зробив висновок, що адміністративно-правове забезпечення судової гілки влади являє собою цілеспрямований нормативно-організаційний вплив норм адміністративного права, які розвивають та уточнюють конституційні норми, що визначають теоретико-правові засади функціонування судової гілки влади з метою створення належних умов для забезпечення суддями прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, публічного інтересу держави й суспільства загалом [137]. У цьому визначенні на окрему увагу заслуговує акцент автора на тому, що норми адміністративного права, що здійснюють цілеспрямований нормативно-організаційний вплив, конкретизують положення норм Основного закону України. Це, безсумнівно, є позитивним, оскільки адміністративно-правове забезпечення діяльності чи взаємодії не може суперечити конституційним нормам. Крім того, А. Іванищук конкретизує мету адміністративно-правового забезпечення, що дозволяє оцінити значення цього поняття.

На мету адміністративно-правового забезпечення звертає увагу також В. М. Редкоус, який адміністративно-правове забезпечення національної

безпеки трактує як здійснювану в рамках єдиної державної політики в галузі забезпечення національної безпеки діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на формування адміністративно-правової основи забезпечення національної безпеки, на закріплення в ній системи адміністративно-правових засобів, за допомогою яких досягається результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку відповідно до суспільних потреб забезпечення національної безпеки країни, створення і підтримання необхідного рівня захищеності об'єктів безпеки країни [138, с. 11].

А. А. Манжула вважає, що адміністративно-правове забезпечення громадського порядку є регламентованою адміністративно-правовими нормами діяльністю суб'єктів охорони громадського порядку, інших учасників відносин у сфері громадського порядку, що спрямована на створення умов для забезпечення належного стану громадського порядку, і встановленою адміністративно-правовими нормами системою гарантій такого забезпечення [139].

Незважаючи на значну кількість наведених визначень та наукових думок щодо розуміння адміністративно-правового забезпечення, О. М. Гумін та Є. В. Пряхін роблять висновок, що його можна розглядати таким чином:

– у широкому розумінні це впорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток;

– у вузькому розумінні визначення адміністративно-правового забезпечення змінюється у зв'язку з тим, про які суспільні відносини йде мова [140].

На думку В. Піцикевича, адміністративно-правове забезпечення – це загалом правомірна поведінка органів влади щодо створення умов, за яких у суб'єктів адміністративного права є можливість належним чином реалізувати свої права, і крім того діє система гарантій набуття, реалізації та захисту таких прав вищевказаних суб'єктів [141, с. 39].

Отже, зважаючи на вищенаведені наукові підходи, пропонуємо під адміністративно-правовим забезпеченням взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами розуміти впорядкування за допомогою адміністративно-правових норм законодавчих і підзаконних актів рівнів, напрямів, форм, методів, інших умов взаємодії зазначених суб'єктів і безпосередньо реалізацію останніми розподілених між ними в межах такої взаємодії обов'язків із метою створення та підтримання умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства і держави на державному кордоні та прикордонній території, своєчасного реагування на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізації та ліквідації наслідків.

Зазначене розуміння поняття «адміністративно-правове забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами оптимальне, оскільки враховує одночасно динамічний і статичний аспекти взаємодії цих суб'єктів. Закріплення в законодавчих та підзаконних актах переліку рівнів, напрямів, форм, методів та інших умов взаємодії, тобто статичний аспект, безсумнівно, є важливим, але без реалізації всіх цих положень на практиці під час взаємодії Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів, тобто врахування динамічного аспекту, значення формального закріплення таких положень у законодавстві України нівелюється.

Водночас до елементів адміністративно-правового забезпечення науковці відносять об'єкт, суб'єкт, норми права (норми адміністративного права), адміністративно-правові відносини та їх зміст, гарантії, заходи, засоби, форми та методи [140, с. 48]. А. Іванищук також визначає елементи адміністративно-правового забезпечення: а) система норм адміністративного права; б) основоположні засади (концепції, доктрини, принципи правового регулювання); в) адміністративно-правові відносини; г) адміністративний інструментарій (форми, методи адміністративної діяльності й адміністративні процедури) [137]. Таким чином, норми законодавства України, зокрема

адміністративного права, зважаючи на позицію науковців, є одним з елементів адміністративно-правового забезпечення, відповідно їх вивчення є однією з передумов належного забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Норми адміністративного права, як і норми інших галузей права, виконують функцію регулятора суспільних відносин. Зазвичай адміністративно-правові норми в науковій доктрині трактують через категорію «правило поведінки». Так, В. В. Середа, З. Р. Кісіль, Р. В. Кісіль розуміють під адміністративно-правовою нормою загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, встановлене або санкціоноване державою в особі її компетентних органів (посадових осіб) і призначене для організації та регулювання суспільних відносин у сфері державного й громадського управління, а також відносин управлінського характеру, що виникають в інших сферах державної діяльності і реалізація яких забезпечується державним примусом [142, с. 24]. Вивчення змісту зазначеного поняття свідчить про необхідність погодитися з тим, що вказівка на суспільні відносини, які регулюються адміністративно-правовими нормами, є важливою ознакою останніх, це безсумнівно, виокремлює їх серед інших галузевих норм. Те саме стосується такої категорії, як «загальнообов'язковість», що підкреслює зв'язок такого виду норм з їх реалізацією [143, с. 134].

Хоча, О. І. Харитонова для характеристики адміністративно-правової норми не вживає категорію «загальнообов'язковість», натомість розуміє під нею встановлене, санкціоноване або ратифіковане державою, формально визначене і забезпечене можливістю застосування державного примусу правило поведінки суб'єктів, що діють у галузі державного управління та сфері забезпечення публічного порядку, мета якого полягає в організації й регулюванні суспільних відносин (а також сприяння цій меті), що забезпечує виникнення та функціонування адміністративно-правових відносин, умови

реалізації своїх прав учасниками цих відносин та виконання покладених на них обов'язків [144, с. 23].

За С. В. Шаховим, адміністративно-правова норма є закріпленим у джерелах адміністративного права правилом загального характеру, що спрямоване на правове регулювання саме тих суспільних відносин, які складають предмет адміністративного права з метою забезпечення умов для реалізації і захисту прав та свобод особи в публічній сфері, ефективна дія якого гарантується державою за допомогою стимулюючих засобів (зокрема державно-примусових) [145, с. 217]. Доцільно підтримати таку позицію, оскільки науковець акцентує на тому, що не лише державний примус сприяє дотриманню норм адміністративного права. Зокрема, за В. А. Бондаренко, норми адміністративного права можуть містити разом із санкцією також заохочення, тобто публічне визнання заслуг юридичної і фізичної особи (їх як зазвичай перелічують у диспозиції норми) у виконанні адміністративно-правових або громадських обов'язків. Тому підставою для заохочення є визначені адміністративно-правовою нормою права дії (поведінка), що стимулюються державою [146, с. 152]. Водночас на цю особливість рідко звертають увагу в науковій доктрині, однак поєднання заохочення й примусу, на нашу думку, матиме позитивний вплив на адміністративно-правове забезпечення певного кола суспільних відносин.

Ще однією особливістю норм адміністративного права, за І. Пастух, є їх вираження в нормативно-правових актах різної юридичної сили [147, с. 38].

Л. О. Мамчур, розглядаючи адміністративно-правові норми, що регламентують взаємодію правоохоронних органів України з публічними інституціями, наголошує, що нормативно-правові акти, які регулюють питання організації та здійснення взаємодії, поділяють на такі групи:

– перша група – акти вищих органів влади загальнодержавного рівня (акти законодавчого рівня), які регулюють організаційно-правові основи функціонування правоохоронної системи, забезпечення реалізації

правоохоронної функції держави, а також ключові аспекти здійснення правоохоронної діяльності;

– друга група – акти законодавчого рівня, що визначають правові основи можливості організації та здійснення взаємодії між різними суб'єктами правоохоронної діяльності, іншими публічними інституціями, громадськістю (статусні й процесуальні закони);

– третя група – нормативно-правові акти підзаконного характеру, що визначають засади міжвідомчої взаємодії та передбачають алгоритми спільної діяльності на міжвідомчому рівні, на рівні організації та взаємодії в середині правоохоронних органів;

– четверта група – нормативні акти внутрішньої дії, що закріплюють компетенцію суб'єктів правоохоронної системи.

Варто зауважити, що на думку Л. О. Мамчур, саме відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти, що закріплюють правові засади взаємодії між правоохоронними органами, є ключовими засобами правового забезпечення організації та здійснення спільних заходів у межах взаємодії [148].

А. В. Жбанчик, досліджуючи організаційно-правові засади взаємодії міліції та Національної гвардії України у сфері охорони громадського порядку, систематизує нормативно-правові акти, що складають правову основу взаємодії зазначених суб'єктів у сфері охорони громадського порядку із розподілом на ті, які регулюють взаємодію міліції та Національної гвардії України у звичайній обстановці та за умов її ускладнення [149, с. 5].

Беручи за основу класифікацію адміністративно-правових засад взаємодії правоохоронних органів України з публічними інституціями, пропонуємо спочатку розглянути нормативні акти вищих органів влади загальнодержавного рівня, які регулюють організаційно-правові основи функціонування правоохоронної системи. Такими, на нашу думку, є закони України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 р., «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р., «Про оперативно-розшукову діяльність» від

18.02.1992 р., «Про розвідку» від 17.09.2020 р., «Про організаційні засади боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р.

Насамперед необхідно звернути увагу, що Закон України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 р. містить статтю 27-1 «Взаємодія в охороні державного кордону» відповідно до якої Державна прикордонна служба України в межах встановлених законодавством повноважень координує діяльність державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України [72]. Зміст цієї норми свідчить про те, що Державна прикордонна служба України не лише взаємодіє з іншими суб'єктами у сфері охорони державного кордону, а й є відповідальною за впорядкування взаємозв'язків і взаємодії між уповноваженими суб'єктами, які здійснюють контроль при перетинанні державного кордону України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України з метою узгодження дій та об'єднання їх зусиль для вирішення спільних завдань, поставлених перед ними. Ця норма істотно виокремлює Державну прикордонну службу України в правовідносинах з іншими суб'єктами, з якими вона взаємодіє.

Переходячи до наступного нормативно-правового акта, а саме Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р., відмітимо, що ним окрему увагу приділено визначенню і закріпленню на законодавчому рівні обов'язків суб'єктів взаємодії, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом. У цьому разі до суб'єктів законодавець згідно зі ст. 4 зазначеного нормативно-правового акта відносить також центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону [150]. Тобто цим актом урегульовано обов'язки всіх суб'єктів, зокрема й Державної прикордонної служби України, які законодавством

України уповноважені здійснювати боротьбу з тероризмом та відповідно взаємодіють із цією метою.

Ще одним нормативно-правовим актом, який також можна віднести до загальних, є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р., де, зокрема, прямо зазначається про обов'язок підрозділів оперативно-розшукової діяльності безпосередньо взаємодіяти між собою та правоохоронними органами, зокрема, відповідними органами іноземних держав і міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого й повного попередження, виявлення та припинення злочинів. Водночас стаття 5 цього нормативно-правового акта до підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, серед інших відносить оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України, а саме: розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічний, власної безпеки), підрозділи забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки, оперативного документування, оперативно-розшукові та оперативно-технічні підрозділи [103]. Наведене свідчить, що, незважаючи на те, що норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо обов'язку оперативно-розшукових підрозділів взаємодіяти між собою є загальними, для останніх, підрозділи Державної прикордонної служби України також уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Отже, цей нормативно-правовий акт є загальним актом законодавчої влади, що визначає основи здійснення оперативно-розшуковими підрозділами системи заходів із використанням оперативних та оперативно-технічних засобів, зокрема у взаємодії між собою та з іншими правоохоронними органами для досягнення спільної мети.

Стаття 22 Закону України «Про розвідку» від 17.09.2020 р. акцентує на тому, що розвідувальні органи можуть залучати до виконання розвідувальних завдань суб'єктів розвідувального співтовариства, визначених статтею 4 цього Закону [151].

Доцільно звернути також увагу на Закон України «Про організаційні засади боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р., який надає Головному управлінню по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України як спеціальному суб'єкту боротьби з організованою злочинністю повноваження щодо взаємодії з низкою суб'єктів, у тому числі зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України [152]. Отже, низка законодавчих актів, що забезпечують належне правове регулювання функціонування правоохоронної системи держави, містить адміністративно-правові засади взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

За Л. М. Мамчур, доцільно виділяти також статусні або процесуальні закони [148], що містять адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних органів України загалом та відповідно Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами зокрема.

Насамперед варто акцентувати на нормах спеціалізованого нормативно-правового акта – Закону України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. Зазначений нормативний акт у статті 3 серед принципів діяльності Державної прикордонної служба України виділяє принцип взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань, водночас про її взаємодію з правоохоронними органами не зазначено.

Крім цієї норми, варто зауважити, що за статтею 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» до обов'язків Державної прикордонної служби України відносять припинення у взаємодії з відповідними правоохоронними органами збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України, а також здійснення самостійно або у взаємодії з органами Національної поліції України і Служби безпеки України в межах контрольованих прикордонних районів контролю за

дотриманням іноземцями та особами без громадянства, біженцями, особами, які потребують додаткового захисту, та особами, яким надано притулок в Україні, установлених правил перебування на її території, участь у межах своєї компетенції у взаємодії з органами Служби безпеки України та Національної поліції України, іншими правоохоронними органами у боротьбі з тероризмом і виконанні інших покладених на них завдань [10]. Тобто в Законі України «Про Державну прикордонну службу України» категорія «взаємодія» має місце, що свідчить про важливість взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами для належного виконання нею завдань щодо забезпечення недоторканності державного кордону й охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

Водночас в інших статусних законах України також мова йде про взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Зокрема, п. 5 ст. 22 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. передбачено, що Державне бюро розслідувань взаємодіє з Національним банком України, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України, органами Державної прикордонної служби та іншими державними органами [83]. Тобто в цьому законодавчому акті прямо зазначено на органи Державної прикордонної служби України з якими взаємодіє Державне бюро розслідувань. Такий самий підхід законодавця простежується в Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2015 р. Зокрема, в ст. 19² «Взаємодія Національного бюро з іншими державними органами» виділено органи Державної прикордонної служби України [84].

Говорячи про підзаконні акти як джерела, що містять адміністративно-правові засади взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, доцільно звернути увагу на те, що на сьогодні в науковій доктрині існують їх різні класифікації. Водночас найпоширенішим є поділ підзаконних актів на:

1) загальні акти, які видають органи державної влади (Президент України, парламент, уряд), загальної компетенції, що поширюються на всю територію України;

2) відомчі акти, видання яких належить до компетенції центральних органів виконавчої влади з метою врегулювання суспільних відносин у певній сфері;

3) місцеві акти, які видають органи місцевого самоврядування, що відповідно поширюють свою дію на певну адміністративно-територіальну одиницю держави;

4) локальні акти, видання яких належить до компетенції керівників підприємств, установ та організацій для вирішення внутрішніх питань [153, с. 151].

Аналіз сучасної правової бази свідчить, що до загальних підзаконних актів, які містять адміністративно-правові засади взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами України та іншими суб'єктами, належить Концепція боротьби з тероризмом, затверджена Указом Президента України від 05.03.2019 р. Відповідно до зазначеної Концепції основним пріоритетом взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом, серед яких законодавець також виділяє центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону, є запровадження дієвих механізмів взаємодії та обміну інформацією між суб'єктами боротьби з тероризмом та іншими державними органами. З цією метою органи державної влади мають намір уточнити порядок взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом у різних ситуаціях [154].

До підзаконних актів загального характеру належить також Стратегія інтегрованого управління кордонами до 2025 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 687-р, яка не лише дає визначення інтегрованого управління кордонами як скоординованої діяльності компетентних державних органів України та військових формувань, спрямована на створення та підтримання балансу між

забезпеченням належного рівня прикордонної безпеки і збереженням відкритості державного кордону для законного транскордонного співробітництва, а також для осіб, які подорожують, але й визначає суб'єктів інтегрованого управління кордонами, а саме:

- Міністерство внутрішніх справ;
- Міністерство закордонних справ;
- Міністерство інфраструктури;
- Міністерство фінансів;
- Державна прикордонна служба України;
- Державна міграційна служба України;
- Державна митна служба України;
- Служба безпеки України;
- Національна поліція України;
- Національна гвардія України;
- Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів;
- Збройні Сили України.

Водночас цим актом визначено, що наведені суб'єкти взаємодіють на відомчому, міжвідомчому, державному та міжнародному рівнях для досягнення цілей державної політики у сфері інтегрованого управління кордонами. А серед пріоритетних проблем інтегрованого управління кордонами уряд звертає увагу на потребу у напрацюванні дієвих механізмів взаємодії та інформаційного обміну, зокрема автоматизованого, про можливі порушення законодавства або виявлення підозрілих осіб, операцій з урахуванням компетенції (підслідності) кожного суб'єкта інтегрованого управління кордонами [155]. Значення цієї стратегії очевидне, оскільки її зміст наводить перелік суб'єктів інтегрованого управління кордонами, серед яких Державна прикордонна служба України, яким необхідно взаємодіяти для досягнення поставленої урядом мети, а також наголошує на існуючих

недоліках такого управління та взаємодії і можливих напрямках їх істотної мінімізації.

Що ж до відомчих актів, то О. Ф. Скакун окремо виділяє відомчі акти як підзаконні нормативні акти (указ, інструкція, нормативний наказ та ін.), що видаються в межах компетенції того чи іншого органу виконавчої влади (міністерства, відомства, комітету), який містить вторинні (похідні) норми, що розкривають і конкретизують первинні норми, приймаються на їх підставі, спрямовані на їх виконання [156, с. 337]. За Р. І. Кондратьєвим, об'єктивна необхідність відомчої нормотворчості пояснюється особливостями суспільно-економічних відносин на рівні міністерств, а також тим, що такі відносини відображають закономірності, обумовлені загальнодержавними інтересами [157, с. 6].

Узагальнення суб'єктів, що приймають відомчі підзаконні акти, які містять адміністративно-правові засади як діяльності Державної прикордонної служби України загалом, так і взаємодії останньої з правоохоронними органами, дозволяє зробити очевидний висновок про велику кількість актів саме Міністерства внутрішніх справ України. На думку А. О. Рибалкіна та Д. І. Криворучка, результатом правотворчості Міністерства внутрішніх справ є створення правових норм, спрямованих на регулювання відомчої діяльності, а також на тих суб'єктів, які у своїй діяльності йому підпорядковуються [158, с. 102]. Водночас відповідно до законодавства Адміністрація Державної прикордонної служби України перебуває в підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ України, що загалом пояснює таку кількість відомчих актів Міністерства внутрішніх справ України.

Деякі науковці навіть дають характеристику істотних ознак відомчого нормативно-правового акта Міністерства внутрішніх справ України. За Т. М. Вороніною, такими ознаками є державно-владний характер, нормативність, односторонність, підзаконність, обов'язковість, письмова форма, сфера дії, предмет регулювання, процедура (порядок) видання [159, с. 6–7].

О. Ю. Салманова доповнює наведений перелік, відмічаючи, що нормативно-правовий акт Міністерства внутрішніх справ України завжди спричиняє настання юридичних наслідків, а його виконання забезпечується примусовою силою держави [160, с. 236–237].

На підставі узагальнення істотних ознак Т. М. Вороніна пропонує під відомчим нормативно-правовим актом розуміти виданий із додержанням встановленої процедури в односторонньому порядку підзаконний письмовий документ, що має державний, обов'язковий характер, яким встановлюються, змінюються чи скасовуються правові норми, що стосуються широкого кола осіб та розраховані на багаторазове застосування у сфері внутрішніх справ [159, с. 6–7].

Якщо класифікувати відомчі акти Міністерства внутрішніх справ України, то можемо виокремити дві групи:

а) першу групу, спрямовану на визначення статусу органів та підрозділів Державної прикордонної служби України, що серед іншого закріплює їх обов'язок взаємодіяти з іншими суб'єктами під час виконання покладених на них законом завдань;

б) другу групу, пов'язану зі створенням організаційно-правових засад взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами в певній сфері.

До першої групи актів Міністерства внутрішніх справ України ми вважаємо доцільним віднести Наказ № 118 «Про затвердження Положення про оперативно-розшуковий відділ органу охорони державного кордону» від 02.02.2015 р., який покладає на заступника начальника органу охорони державного кордону – начальника оперативно-розшукового відділу обов'язок з організації та координації взаємодії оперативних підрозділів органу охорони державного кордону з правоохоронними органами України, зокрема з органами прикордонної охорони іноземних держав та міжнародними антитерористичними організаціями, з метою швидкого й повного розкриття кримінальних правопорушень та викриття винних [161].

У 2018 році Міністерством внутрішніх справ України було затверджено Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України, яке також містить низку положень, що безпосередньо стосуються правового статусу зазначеного органу, але передбачають окремі положення присвячені взаємодії останнього з іншими суб'єктами. Насамперед, пропонуємо звернути увагу, що одними із завдань органів охорони державного кордону є припинення збройних та інших провокацій на державному кордоні України, участь у відсічі збройної агресії проти України, припинення збройного конфлікту на державному кордоні саме у взаємодії із з'єднаннями, військовими частинами (підрозділами) Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, підрозділами правоохоронних органів. Специфіка завдань органів охорони державного кордону обумовлює й сферу відповідальності останніх. Зокрема, начальники зазначених органів відповідно до вищезгаданого положення є відповідальними за взаємодію в межах наданої їм компетенції з низкою суб'єктів, серед яких: Збройні Сили України, Національна гвардія України, інші військові формування, якщо вони утворені відповідно до законодавства України, правоохоронні органи, контрольні органи і служби, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону, органи прикордонної охорони суміжних держав, якщо така взаємодія передбачена законодавством України та міжнародними договорами [162].

Що стосується другої групи відомчих актів Міністерства внутрішніх справ України, то до них можна віднести акти, які закріплюють організаційно-правові засади взаємодії саме органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України. Зокрема, Інструкція про порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення від 05.04.2019 р.

передбачає мету, форми, рівні взаємодії органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України та Національної поліції України, способи такої взаємодії, а також порядок підготовки та проведення спільних заходів [163].

У 2016 році Міністерством внутрішніх справ України окремим наказом було затверджено порядок дій посадових осіб Державної прикордонної служби України та органів Національної поліції України в разі виявлення в пунктах пропуску через державний кордон України осіб, автомобільних транспортних засобів і паспортних документів, які перебувають у банках даних інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу [164]. Ще один Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16.02.2017 р. окремо визначає порядок взаємодії посадових осіб підрозділів Державної прикордонної служби України та територіальних органів Національної поліції України щодо впорядкування черговості заїзду транспортних засобів у пункти пропуску через державний кордон України, забезпечення безпеки дорожнього руху та громадської безпеки в місцях значного скупчення транспортних засобів у зонах сервісного обслуговування перед пунктами пропуску [165].

Відомча правотворчість Міністерства внутрішніх справ України присвячена не лише визначенню порядку взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної поліції України, а й закріплює організаційно-правові основи взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами. Зокрема, в березні 2017 року Міністерством внутрішніх справ України відповідним наказом затверджено алгоритм взаємодії органів охорони державного кордону з уповноваженими державними органами, забезпечення оперативності й злагодженості дій їх підрозділів та посадових осіб під час виконання наданих ними доручень у пунктах пропуску через державний кордон та контрольних пунктах в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї [166]. А в жовтні 2018 року Міністерство внутрішніх справ України затвердило Порядок

організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної гвардії України під час забезпечення захисту державного кордону України в мирний час, яким передбачаються мета взаємодії між зазначеними суб'єктами, ресурси, що вони в цьому разі залучають, рівні такої взаємодії, порядок організації та здійснення спільних заходів із забезпечення захисту державного кордону України в мирний час [167].

Дійсно, відомчі нормативно-правові акти відіграють важливу роль в адміністративно-правовому забезпеченні взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Водночас І. М. Вороніна звертає увагу, що серйозною проблемою є чисельність, розрізненість цих актів і навіть неузгодженість норм, які в них містяться [168, с. 44].

Окремо серед підзаконних актів необхідно виокремлювати не лише відомчі, а й міжвідомчі підзаконні нормативно-правові акти, якими є спільні інструкції, накази, положення, що приймаються, затверджуються Державною прикордонною службою України (Міністерством внутрішніх справ України) із взаємодіючими органами, що деталізують взаємні права та обов'язки виконавчих органів у сфері охорони державного кордону. Ці підзаконні нормативно-правові акти видаються в межах компетенції органів виконавчої влади, які містять вторинні (похідні) норми, що розкривають та конкретизують первинні норми, приймаються на їх підставі й спрямовані на виконання загальних [169, с. 337].

Водночас, як відмічають О. В. Кузьменко та С. О. Островський, найвагомішими є правові норми, що закріплюють компетенцію суб'єктів, оскільки від чіткості її розмежування залежить ефективність функціонування механізму взаємодії між ними. Зазвичай ці норми містяться в нормативних актах, що мають назву «фундаментальні», тобто ті, які регламентують адміністративно-правовий статус суб'єкта. Крім того, науковці виділяють групу спеціалізованих нормативних актів, що врегульовують рівні, напрямки та форми взаємодії між суб'єктами, й похідні акти нормативно-правового регулювання взаємодії правоохоронних органів, що поширюються на осіб,

які входять до сфери їх відання, тобто знаходяться в системі управлінської, службової та дисциплінарної підлеглості лише даних суб'єктів, водночас зазначені акти можуть набувати загального, міжвідомчого значення [170, с. 74–75].

Підсумовуючи, варто зазначити, що нормативні акти, які регламентують взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, є різними за юридичною силою, оскільки до них належать акти вищих органів державної влади, що регулюють організаційно-правові основи функціонування правоохоронної системи, статусні акти, підзаконні акти уряду, відомчі акти Міністерства внутрішніх справ України, міжвідомчі акти Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів тощо [171]. Крім того, на нашу думку, серед актів, що містять адміністративно-правові засади взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, необхідно виділяти, по-перше, нормативні акти, норми яких закріплюють повноваження Державної прикордонної служби України та суб'єктів, із якими вона взаємодіє, а по-друге, нормативні акти, які безпосередньо конкретизують таку взаємодію між зазначеними органами, тобто закріплюють підстави, рівні, напрями, форми, методи, інші умови взаємодії тощо. Втім, якщо взяти до уваги окремі нормативні акти, на які ми звертали увагу вище, постає питання, до якої групи актів, якщо ми говоримо про їх поділ на фундаментальні, спеціалізовані та похідні, необхідно віднести закони України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 р., «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р., «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р., «Про розвідку» від 17.09.2020 р., «Про організаційні засади боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р.

Таким чином, під адміністративно-правовим забезпеченням взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами необхідно розуміти впорядкування за допомогою адміністративно-правових норм законодавчих і підзаконних актів рівнів, напрямів, форм, методів,

інших умов взаємодії зазначених суб'єктів і безпосередньо реалізацію останніми розподілених між ними в межах такої взаємодії обов'язків із метою підтримання умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства і держави на державному кордоні та в межах прикордонних територій, своєчасного реагування на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізації та ліквідації наслідків.

Відповідно особливостями адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами є: 1) розгалуженість нормативних актів, що регламентують взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами за змістом та юридичною силою тощо; 2) можливість поділу нормативних актів, що регламентують взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, за змістом на нормативні акти, норми яких закріплюють повноваження суб'єктів взаємодії, та нормативні акти, які безпосередньо конкретизують їх взаємодію, тобто закріплюють підстави, рівні, напрями, форми, методи, інші умови взаємодії тощо; 3) значна кількість відомчих актів Міністерства внутрішніх справ України, що обумовлено підпорядкуванням останньому Адміністрації Державної прикордонної служби України.

Відсутність спільного нормативного акта, положення якого б визначали концептуальні засади взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, стримує взаємодію між ними. Водночас одним із напрямків вирішення такої ситуації, на наше переконання, повинне бути розроблення та затвердження спільним наказом зазначених суб'єктів Концепції взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Основною метою цієї концепції повинне бути закріплення на підзаконному рівні мети, завдань, принципів, рівнів, напрямів, форм, методів взаємодії, загальних засад юридичної відповідальності за порушення умов, термінів взаємодії тощо.

2.2 Форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами

Для належного виконання Державною прикордонною службою України та правоохоронними органами покладених на них завдань зазначені суб'єкти взаємодіють між собою. Це свідчить про те, що взаємодія є невід'ємною частиною діяльності зазначених суб'єктів. Відповідно питання форм та методів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, безсумнівно, потребує вивчення.

Розглядаючи взаємодію різних суб'єктів під час розкриття злочинів, В. М. Тертишник та С. В. Слинко констатують, що взаємодія різних суб'єктів у сфері протидії злочинності взагалі, як і в кримінальному провадженні зокрема, здійснюється у відповідних формах. Зазначені форми – це способи співробітництва, що забезпечують узгоджений характер діяльності, конкретні способи зв'язку між взаємодіючими суб'єктами, комплекси способів та прийомів, системи зв'язків і правовідносин взаємодіючих суб'єктів [172, с. 6].

Вужчим є поняття «форми здійснення правоохоронної функції держави», під якими розуміють: по-перше, діяльність основних ланок механізму держави, специфіку видів державної діяльності, відмінну від діяльності недержавних організацій; по-друге, однорідну за своїми зовнішніми ознаками діяльність усіх, багатьох або декількох органів держави, за допомогою якої здійснюється її функція [173].

О. В. Герман, розглядаючи питання адміністративно-правового забезпечення взаємодії суб'єктів протидії порушенням бюджетного законодавства, форму взаємодії зазначених суб'єктів протидії порушенням бюджетного законодавства визначає як зовнішній, нормативно закріплений прояв узгодженої діяльності цих суб'єктів із метою попередження, виявлення, припинення порушень бюджетного законодавства, застосування

заходів відповідальності та усунення негативних наслідків учинення цих деліктів [174, с. 126].

У науковій доктрині виокремлюють також поняття «адміністративно-правові форми». Зокрема, на думку О. М. Резніка, під адміністративно-правовими формами діяльності правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави необхідно розуміти сукупність зовнішньовиражених дій, рішень співробітників правоохоронних органів України, вчинених чи прийнятих ними в межах національного законодавства з метою сприяння ефективному виконанню покладених на них законом завдань щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки держави [175, с. 306].

Цікавим є також розуміння адміністративно-правових форм взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів на регіональному рівні, запропоноване А. А. Русецьким, як визначений нормами чинного законодавства зовнішній вираз практичної діяльності правоохоронних органів, яка спрямована на те, щоб забезпечити ефективну спільну роботу відповідних правоохоронних органів на регіональному рівні для досягнення конкретної, чітко встановленої мети [176, с. 7].

Безперечно, в науковій доктрині існують також інші розуміння адміністративно-правових форм, водночас відсутній єдиний підхід як до зазначеного поняття, так і до класифікації таких форм.

Найбільш поширеним є поділ форм взаємодії органів влади на правові та організаційні. Правова форма – це діяльність, пов'язана зі створенням юридичних актів. Організаційна форма – це фактична діяльність, пов'язана з установленням зв'язків між різними суб'єктами [177, с. 128]. Дещо конкретизують характеристику цих форм М. П. Гурковський та С. С. Єсімов, які відмічають, що правову форму вирізняє наявність юридичного змісту, це означає, що вона встановлюється нормативно-правовим актом. Правова форма повинна бути юридично оформленою, відповідати компетенції суб'єкта, який видав акт, і спричиняти правові наслідки. Іншими ознаками

правової форми управління є її державно-владна природа, підзаконний, виконавчо-розпорядчий характер [178, с. 124].

В. К. Колпаков за ступенем правової регламентації процесу використання форми державного управління поділяє на:

- а) встановлення норм права (видання нормативних актів управління, адміністративна правотворчість);
- б) застосування норм права (видання ненормативних актів управління, індивідуальних актів управління, актів застосування норм права, адміністративне розпорядництво);
- в) укладання адміністративних договорів;
- г) здійснення реєстраційних та інших юридично значущих дій;
- г) провадження організаційних дій;
- д) виконання матеріально-технічних дій.

А за значенням наслідків, що виникають у результаті використання форм, В. К. Колпаков виділяє:

- а) правові форми державного управління;
- б) неправові форми державного управління [179].

На думку О. В. Герман, правовими формами взаємодії суб'єктів протидії порушенням бюджетного законодавства є: видання спільних нормативно-правових актів, укладення адміністративних договорів про взаємодію та здійснення узгоджених дій під час правозастосування [174, с. 141]. Водночас до організаційних форм взаємодії зазначених суб'єктів науковець відносить: участь у діяльності координаційних структур (органів); проведення спільних організаційних заходів із метою прийняття узгодженого управлінського рішення, забезпечення його виконання та аналізу процесу і підсумків виконання; реалізацію узгоджених заходів щодо протидії порушенням бюджетного законодавства [174, с. 164].

Цікавим є підхід Н. Конограй до класифікації форм взаємодії, серед яких науковець виділяє процесуальні та непроцесуальні. На думку науковця, процесуальна взаємодія виражається в установленні такого співробітництва,

порядок здійснення якого врегульований Кримінальним процесуальним кодексом України. Основною особливістю процесуальної взаємодії є можливість збирання доказової інформації, тоді як непроцесуальна взаємодія передбачає форми співробітництва, врегульовані підзаконними нормативно-правовими актами чи взагалі не врегульовані нормами права. Така взаємодія зазвичай полягає в наданні консультативної, методичної допомоги з окремих питань, обміні інформацією тощо. Втім, такий підхід є дещо неузгодженим. Зокрема, обмін інформацією може бути одночасно як процесуальною формою в разі реалізації такої форми через безпосереднє виконання клопотань про надання правової допомоги в кримінальних справах, відповідно одержана інформація має офіційний характер, так і непроцесуальною формою, якщо має місце обмін інформацією за допомогою телефонного зв'язку, мережі Інтернет тощо [180, с. 60].

Варто також зауважити, що оперативно-розшукові підрозділи Державної прикордонної служби України під час процесуальної взаємодії з органами безпеки та органами внутрішніх справ виконують своє призначення щодо боротьби з транскордонною злочинністю і забезпечують з'ясування необхідної, зокрема доказової інформації. Слідчі Національної поліції України та Служби безпеки України проводять досудове розслідування зазначених кримінальних правопорушень. Оперативні співробітники Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Але вони не мають права на процесуальні дії в кримінальному провадженні за своєю ініціативою [181, с. 190].

Окрім класифікації форм на правові та організаційні, процесуальні й непроцесуальні, Р. М. Ляшук серед форм діяльності відділів прикордонної служби пропонує виділяти також:

1) зовнішні форми: прикордонний контроль, оперативно-розшукову діяльність та прикордонну службу, структурними підформами якої є робота з

місцевим населенням, контрольні, патрульні, режимні та спеціальні заходи з пошуку правопорушників;

2) внутрішні форми, що не мають юридичних наслідків і зазвичай здійснюються в системі відділів прикордонної служби (організаційні заходи та матеріально-технічні дії) [182, с. 405].

О. Ю. Лялюк, розглядаючи форми взаємодії органів місцевого самоврядування з різними суб'єктами – органами внутрішніх справ, прокуратури, Служби безпеки України, судовими органами, звертає увагу, що, зважаючи на правовий статус суб'єктів взаємодії, в наукових джерелах виділяють інформаційні, організаційні (інституційні), матеріально-фінансові, контрольні форми взаємодії між ними [183, с. 63].

З огляду на дослідження М. П. Бублій взаємодія може здійснюватися через безпосередні форми (спільні заходи) та опосередковані форми (через громадян) [184].

Науковці з теорії управління виділяють такі блоки форм взаємодії:

- 1) обмін інформацією;
- 2) спільна розробка управлінських рішень;
- 3) реалізація розроблених управлінських рішень (при настанні певних строків та виникненні відповідних ситуацій);
- 4) проведення інших погоджених заходів, не передбачених письмовими управлінськими рішеннями [185, с. 138].

Дещо подібним є також виокремлення таких форм взаємодії, як обмін інформацією, спільні перевірки, спільне навчання, підготовка спільних аналітичних матеріалів, публікація спільних наказів та інших документів, проведення спільних офіційних розслідувань [186, с. 34]. Але на відміну від попереднього підходу окрему увагу приділено такій формі взаємодії між суб'єктами, як спільне навчання кадрів, що відіграє важливе значення, зважаючи на роль співробітників у виконанні завдань та функцій, покладених на будь-який правоохоронний орган.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що: по-перше, форми взаємодії між різними суб'єктами враховують специфіку їх правового статусу, по-друге, залежно від суб'єктів взаємодії існують різні класифікації форм взаємодії між ними, по-третє, повний перелік таких форм визначити складно, зважаючи на постійну зміну умов спільної діяльності суб'єктів взаємодії та очевидну потребу вдосконалення або ж навіть зміни таких форм на інші.

На думку І. П. Кушнір, у сфері охорони державного кордону загалом необхідно виділяти такі форми взаємодії:

- проведення спільних засідань колегій міністерств і відомств, оперативних нарад їх керівного складу;
- проведення спільних операцій за єдиним планом і задумом з комплексним використанням сил і засобів;
- створення спільних робочих груп для координації дій (за необхідності);
- оперативний обмін інформацією [187].

Варто відмітити, що на законодавчому рівні форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами не визначено, а на відомчому рівні правового регулювання має місце лише часткове закріплення зазначених форм. Зокрема, в Інструкції про порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення від 05.04.2019 р. № 251 закріплено такі форми взаємодії:

- проведення спільних операцій та інших заходів, спільне розташування прикордонних нарядів та нарядів органів поліції;
- обмін інформацією (зокрема, оперативною) про обстановку в межах контрольованих прикордонних районів;

– проведення спільних нарад із питань запобігання та протидії порушенням законодавства на державному кордоні та в межах контрольованих прикордонних районів [122].

К. В. Антонов відмічає, що вагоме місце належить інформаційній взаємодії, важливим засобом якої є саме сучасні інформаційно-технічні засоби. Її вдосконалення та цілеспрямований узгоджений аналітичний пошук ознак злочинності з використанням таких засобів повинні спрямуватися на формування інтегрованого банку даних оперативної інформації. Зрештою, вдосконаленню організації взаємодії правоохоронних органів під час проведення оперативно-розшукових заходів із використанням інформаційно-технічних засобів сприятиме впровадження новітніх форм аналітичного пошуку, а саме:

1) пошук інформації через засоби системи Інтернет та використання її як джерела отримання оперативної інформації про правопорушення у сфері нових інформаційних технологій;

2) формування правоохоронними органами регіональних банків інформації за напрямками діяльності;

3) створення міжвідомчого централізованого інформаційного банку інформації з різних видів правопорушень;

4) розроблення та використання новітніх інформаційно-технічних засобів [188, с. 123].

Зокрема, відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. суб'єкти, що здійснюють боротьбу з тероризмом, зобов'язані здійснювати обмін інформацією, зокрема, щодо перетинання державного кордону України її громадянами, іноземцями та особами без громадянства з метою вчинення терористичних актів; використання чи загрози використання терористами, терористичними групами чи терористичними організаціями засобів зв'язку та комунікаційних технологій тощо [149]. За В. С. Канціром, суб'єкти, що взаємодіють в антитерористичному напрямку, велику увагу приділяють саме обміну

інформацією. Водночас мова йде про специфічну інформацію, зокрема, оперативно-розшукову інформацію, що стосується організованої злочинності та корупції, злочинів, пов'язаних зі злочинами терористичного характеру [189, с. 452–453].

Обмін інформацією як форма взаємодії Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів регламентовано не лише на законодавчому, а й підзаконному рівні. Зокрема, Адміністрація Державної прикордонної служби України є розпорядником інформації в інформаційно-телекомунікаційній системі «Аркан» щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон. Зазначена система має міжвідомчий державний статус, яка забезпечує інформаційну взаємодію між суб'єктами системи, облік електронних документів, що передаються, вирішення інформаційних завдань в інтересах суб'єкта системи, а також захист інформації під час обробки даних. Суб'єктами системи «Аркан» є як розпорядник інформації, так і Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Державна митна служба України та інші [190].

Ще одним підтвердженням є Інструкція про порядок взаємодії дільничних інспекторів прикордонної служби Державної прикордонної служби України та дільничних офіцерів поліції Національної поліції України, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 04.08.2017 р. № 689, зміст якої свідчить, що під час взаємообміну інформацією суб'єкти надають відомості про:

а) стан оперативної обстановки у секторі відповідальності та поліцейській дільниці обслуговування;

б) порушення, а також спроби незаконного перетинання державного кордону, інші правопорушення, які належать до компетенції Державної прикордонної служби України та інших уповноважених органів;

в) осіб щодо яких проводиться комплекс пошукових заходів у зв'язку з їх розшуком;

г) виявлення у секторі відповідальності та поліцейській дільниці обслуговування осіб, причетних до протиправної діяльності;

г) тактику дій порушників законодавства України з охорони державного кордону, їх характерні ознаки, місця їх первинної появи та укриття, імовірні маршрути руху;

д) виникнення конфліктних і надзвичайних ситуацій та інше [191]. На нашу думку, існування зазначеної інструкції є доцільним, зважаючи на важливість налагодження обміну інформацією щодо існуючих чи потенційних загроз безпеці на державному кордоні саме на місцях. Це дозволяє оперативно вирішувати питання, що виникають на місцях через об'єднання зусиль органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України та Національної поліції України.

Про взаємний обмін інформацією йде мова також в Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства від 23.04.2012 р. № 353/271/150, де передбачено, що Державна міграційна служба України, Адміністрація Державної прикордонної служби України та Служба безпеки України щокварталу до 15 числа місяця здійснюють взаємний обмін статистичною інформацією про іноземців, стосовно яких їх територіальними органами/підрозділами прийняті рішення про примусове повернення та задоволені адміністративним судом позови про примусове видворення, із зазначенням кількості прийнятих рішень, громадянства осіб та результатів їх виконання [192].

Має місце також обмін інформацією між митними органами та Державною прикордонною службою України. Відповідно до ст. 558 Митного кодексу України правоохоронні органи зобов'язані письмово повідомляти митні органи про наявність оперативної інформації щодо можливих випадків переміщення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення з порушенням норм законодавства України. На митні органи покладено обов'язок надавати Державній прикордонній службі України доручення

щодо інформування митних органів про факт наміру перетинання державного кордону особами, щодо яких митними органами було виявлено порушення митних правил, якщо особи, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, але не були присутні при складенні протоколу про порушення митних правил та передавати Державній прикордонній службі України та органам Національної поліції інформацію щодо транспортних засобів та осіб, щодо яких митними органами виявлено порушення строків тимчасового ввезення транспортних засобів та/або строків переміщення транспортних засобів у митному режимі транзиту, якщо особи, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, не були присутні при складенні протоколу про порушення митних правил [193].

Втім, якщо звернути увагу на зміст Стратегії інтегрованого управління кордонами до 2025 року, то очевидно є недосконалість такої форми взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами, як інформаційний обмін. Так, зважаючи на зазначений акт нагальною є потреба в напрацюванні дієвих механізмів взаємодії та інформаційного обміну про можливі порушення, виявлення підозрілих осіб, операцій з урахуванням компетенції суб'єктів інтегрованого управління кордонами, забезпеченні спільного використання спроможностей, модернізації інтегрованої міжвідомчої інформаційно-телекомунікаційної системи «Аркан» та відомчих ІТ-систем тощо. Крім того істотною проблемою є недостатня швидкість обробки та передачі інформації, що не дає змоги вчасно реагувати на зміни в оперативній обстановці [155].

Варто звернути увагу, що на виконання попередньої версії Стратегії інтегрованого управління у вересні 2015 року було затверджено Порядок обміну інформаційно-аналітичними матеріалами між суб'єктами інтегрованого управління кордонами. Зазначеним порядком визначено засади здійснення інформаційного обміну між органами виконавчої влади та окремими правоохоронними органами, зокрема, Адміністрацією Державної

прикордонної служби України, Міністерством закордонних справ України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством інфраструктури України, Державною фіскальною службою України, яка на сьогодні реорганізована, Державною міграційною службою України, Службою безпеки України. Водночас обмін даними відповідно до зазначеного підзаконного акта здійснюють контактні підрозділи на міжвідомчому рівні через так званий віртуальний контактний аналітичний центр.

Контактними підрозділами, які входять до складу зазначеного аналітичного центру, наприклад, від Адміністрації Державної прикордонної служби України, є Департамент аналізу та оцінки інформації, а від Служби безпеки України – Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення. Відповідно до зазначеного порядку обов'язок координувати діяльність аналітичного центру покладено на Адміністрацію Державної прикордонної служби України, зокрема, один із її підрозділів – Департамент аналізу та оцінки інформації [194].

Дійсно, створений аналітичний центр функціонує, що підтверджується низкою його засідань, що вже відбулися. Зокрема, у 2017 році в засіданні цього центру брали участь не лише суб'єкти інтегрованого управління кордонами України, а й європейські експерти проєкту TWINNING, Місії EUAM та EUBAM, а його напрямками були питання: обміну відкритою статистичною та аналітичною інформацією у сфері безпеки державного кордону в строки та за погодженими сторонами формами, вироблення пропозицій щодо наступних кроків у напрямку налагодження міжвідомчого обміну інформацією між цими суб'єктами та винесення таких пропозицій на розгляд керівників відповідних органів, із метою реалізації вимог Концепції інтегрованого управління кордонами щодо створення єдиного інформаційного простору [195].

Незважаючи на важливість інформаційного обміну Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами в

оновленій Стратегії інтегрованого управління кордонами питання пошуку дієвих механізмів обміну інформацією залишається актуальним, що свідчить про ймовірну неефективність існуючих механізмів обміну інформацією між Державною прикордонною службою України та іншими суб'єктами інтегрованого управління кордонами. Зазначена ситуація, на нашу думку, обумовлена відсутністю як такого механізму обміну інформацією між органами Державної прикордонної служби України та правоохоронними органами на місцях.

Варто звернути увагу, що важливою складовою обміну інформаційно-аналітичними матеріалами є також спільний аналіз та оцінка ризиків у сфері взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Відповідно до положень Інструкції з проведення аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11.12.2017 р. № 1007, аналіз ризиків є невід'ємною частиною інтегрованого управління кордонами та являє собою сукупність процедур і методів обробки інформації з метою визначення наявних та потенційно можливих ризиків у сфері безпеки державного кордону [196]. Водночас цим підзаконним актом передбачено, що спільний аналіз ризиків проводиться із залученням представників іноземних держав, а також міжнародних організацій та установ, але зазначається про роль суб'єктів інтегрованого управління кордонами, серед яких є правоохоронні органи, які також зацікавлені в прикордонній безпеці. Більше того, відповідні департаменти, відділи, управління таких правоохоронних органів входять до складу аналітичного центру, одним із завдань якого є саме проведення спільних аналітичних досліджень з оцінки загроз і ризиків у сфері безпеки державного кордону та ефективності інтегрованого управління кордонами.

Зважаючи на вищевикладене, ми вважаємо, що більш доцільним є формулювання терміна «спільний аналіз ризиків», що використовується в Інструкції з проведення аналізу ризиків у Державній прикордонній службі

України затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11.12.2017 р. № 1007 у такій редакції: «це аналіз ризиків, який проводять суб'єкти інтегрованого управління кордонами із залученням представників іноземних держав, а також міжнародних організацій та установ».

Таким чином, обмін інформацією як форма взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами дійсно має місце в діяльності зазначених суб'єктів. Варто також відмітити, що, по-перше, питанню інформаційної взаємодії між зазначеними суб'єктами приділяється увага на законодавчому та підзаконному рівнях, по-друге, обмін інформацією між Державною прикордонною службою України та правоохоронними органами передбачає як спільне використання можливостей інформаційних баз даних, так і письмове повідомлення про наявність оперативної інформації щодо можливих правопорушень, по-третє, Адміністрація Державної прикордонної служби України має відмінні від інших правоохоронних органів, з якими вона взаємодіє, повноваження щодо обміну інформацією, по-четверте, обмін інформацією між зазначеними суб'єктами не є досконалим.

Варто погодитися з Г. А. Матусовським, за яким взаємодія не зводиться лише до обміну процесуальною, оперативно-розшуковою та іншою службовою інформацією, передбаченою відповідними законодавчими актами, оскільки мова йде також про реалізацію цієї інформації шляхом проведення спільних дій, обговорення отриманих результатів, планування подальших заходів, спрямованих на розкриття злочинів [197].

Якщо говорити про проведення спільних операцій Державною прикордонною службою України з правоохоронними органами, то пропонуємо звернути увагу на прикордонні операції як форму взаємодії зазначених суб'єктів, зважаючи на те, що Державна прикордонна служба України поєднує в собі одночасно функції військового та правоохоронного органу. За Г. Магась, під прикордонною операцією необхідно розуміти сукупність узгоджених та взаємозв'язаних за метою, завданнями, місцем та

часом пошукових та бойових дій, боїв, маневру, які проводять спеціально створені угруповання Державної прикордонної служби України як самостійно, так і спільно із силами та засобами Національної гвардії, Збройних Сил України та інших військових формувань за єдиним задумом та планом для вирішення кризових ситуацій із метою забезпечення недоторканності державного кордону.

Водночас до таких операцій належить:

– прикордонна операція по припиненню спроб незаконного переміщення через державний кордон зброї, боєприпасів, вибухових і радіоактивних речовин та інших предметів, що можуть бути використані як засоби вчинення терористичних актів та іншої протиправної діяльності в Україні;

– прикордонна операція по припиненню незбройних провокацій групами осіб з метою захоплення окремих ділянок території України на державному кордоні;

– прикордонна операція по пошуку та ліквідації диверсійно-розвідувальних, терористичних та інших груп противника;

– прикордонна операція по припиненню збройних провокацій пов'язаних зі збройними нападами на підрозділи охорони державного кордону та елементи прикордонної інфраструктури, що розташовані у контрольованих прикордонних районах [198].

На думку І. О. Шаповалової, наведена форма взаємодії між зазначеними суб'єктами доцільна лише в окремих випадках, а саме:

1) припинення у взаємодії з відповідними правоохоронними органами збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України;

2) участь у виконанні заходів, спрямованих на додержання правового режиму надзвичайного стану;

3) здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної й оперативно-розшукової діяльності, а також здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення захисту державного кордону України;

4) встановлення режимних правил у контрольних пунктах в'їзду/виїзду в умовах особливого періоду;

5) участь у межах своєї компетенції у взаємодії з органами СБУ, внутрішніх справ та правоохоронними органами у протидії тероризму й виконанні інших покладених на них завдань [199, с. 54].

Загалом обидва вищенаведені підходи науковців подібні та дозволяють простежити особливості прикордонних операцій як форми взаємодії, зокрема можна, виокремити два її види. Перший вид прикордонних операцій охоплює прикордонні операції щодо здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної, оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, а також прикордонні операції з пошуку і ліквідації терористичних загроз. Зі свого боку другий підвид передбачає здійснення прикордонних операцій за умови введення в державі режиму воєнного, надзвичайного стану, необхідності врегулювання правил в'їзду/виїзду в умовах особливого періоду. Тобто визначальним для здійснення наведених прикордонних операцій є норми законодавства, що підтверджують введення такого стану в Україні.

Водночас якщо звернути увагу на положення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України від 23.11.2015 р. № 1189-р, то очевидним є пріоритет саме першого підвиду прикордонних операцій, оскільки з метою створення системи інтегрованого управління державними кордонами передбачається удосконалити механізм залучення саме в мирний час підрозділів Збройних Сил, Національної гвардії та правоохоронних органів до посилення охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [47].

Необхідно звернути увагу, що кожного року Державна прикордонна служба України у взаємодії з правоохоронними органами та органами контролю, зокрема Національною поліцією України, Службою безпеки України, Національною гвардією України тощо, проводить прикордонну операцію «Кордон» у 15 прикордонних областях (крім району проведення операції Об'єднаних сил) і м. Києві. Зазначена операція передбачає

проведення заходів із протидії загрозам у сфері боротьби з незаконним переміщенням через державний кордон нелегальних мігрантів, підакцизних товарів, контрабанди наркотичних засобів, зброї, що є ефективним механізмом зниження рівня протиправної діяльності на державному кордоні. Зокрема, у 2018 році, за підсумками прикордонної операції, Державною прикордонної служби України у взаємодії з правоохоронними органами України затримано 18,4 тис. осіб – за порушення державного кордону, 4 750 осіб – за порушення прикордонного режиму, виявлено та вилучено 386 одиниць зброї, 2 680 штук боєприпасів, 350 кг наркотичних, психотропних речовин і прекурсорів, 530 викрадених та 360 – з підробленими документами [200].

Ще однією формою взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, зважаючи на зміст Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, є спільне патрулювання в інтересах охорони державного кордону поза пунктами пропуску. Особливістю спільного патрулювання як форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами полягає в тому, що вона здійснюється поза пунктами пропуску на державного кордоні. Так, в плані заходів щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на 2020–2022 роки передбачено, що з метою створення механізму ефективної взаємодії в інтересах охорони кордону поза пунктами пропуску передбачається вдосконалення механізму спільного патрулювання та проведення спільних операцій Державною прикордонною службою України, Національною поліцією України, Службою безпеки України тощо [201].

Як окрему форму взаємодії Державної прикордонної служби України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, прокуратури А. А. Русецький виділяє координацію правоохоронної діяльності [202, с. 282]. У підрозділі 1.1 дисертаційного дослідження ми вже наголошували на тому, що поняття

«взаємодія» та «координація» не є тотожними. Втім, якщо говорити про координацію як форму взаємодії, то необхідно звернути увагу, що словник Макміллана трактує поняття «координація» зважаючи на його цільову спрямованість. По-перше, це процес організації людей або речей для того, щоб зробити ефективною спільну справу, а, по-друге, це здатність керувати різними частинами одного цілого, так що вони добре працювали разом [203].

З позиції управлінської діяльності координація є заснованим на законі і підзаконних актах управлінським впливом вищого рівня суб'єктів стосовно нижчого рівня, що здійснюється з метою спрямування діяльності взаємодіючих підсистем на виконання загальних завдань при самостійному, автономному вирішенні [204]. За І. А. Ботнарєнко, координацію дійсно можна розглядати у двох значеннях: 1) як форму діяльності; 2) як управлінську функцію щодо організації діяльності, спрямовану на досягнення загальної мети [205, с. 5]. Зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок, що координація є однією з форм взаємодії.

У науковій доктрині теж трапляються підходи, за якими координація є формою взаємодії. Зокрема, за О. Ю. Андрєєвою, одна з організаційних форм взаємодії в профілактиці правопорушень – це координація профілактичної діяльності [206, с. 12–13]; В. В. Сухонос переконаний, що координація органів прокуратури з іншими правоохоронними органами – це форма їх взаємодії [207]; Ю. С. Назар також робить висновок, що серед форм взаємодії суб'єктів місцевого управління – взаємний обмін інформацією, планування спільних дій із розподілом обов'язків між учасниками реалізації, створення спеціальних органів для реалізації спільних програм, проведення координаційних нарад, прийняття спільних нормативно-правових актів, проведення спільних заходів щодо реалізації комплексних планів, здійснення спільних заходів щодо контролю виконання програм тощо, найбільший потенціал має координаційний вплив на інші суб'єкти системи, оскільки статус суб'єктів місцевого управління як центрів публічної влади надає

можливість ефективно організовувати взаємодію підпорядкованих і непідпорядкованих їм органів [115, с. 22–23].

Виокремлюючи координацію як форму взаємодії Державної прикордонної служби з правоохоронними органами, варто відмітити, що вона полягає в спільній діяльності дільничних інспекторів прикордонної служби та дільничних офіцерів поліції в Україні, що спрямована на узгодження, упорядкування дій, приведення їх у відповідність із поставленою метою громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, що розташовані у контрольованому прикордонному районі [185]. Тобто очевидно, що в цьому разі дільничні інспектори прикордонної служби й дільничні офіцери поліції є рівноправними суб'єктами, що є однією з обов'язкових ознак взаємодії, та здійснюють координацію як управлінську функцію стосовно не один одного, а інших суб'єктів – громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону.

Пропонуємо також звернути увагу на проведення спільних навчань співробітників, наукових і методичних заходів як форму взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Загалом зазначену форму взаємодії різних суб'єктів виокремлюють також інші науковці. Так, С. М. Науменко наголошує на тому, що спільні навчання, заходи наукового чи методичного характеру тощо, які проводять експертні установи та правоохоронні органи, що взаємодіють між собою, сприяють підвищенню професійної майстерності як експертів, так і працівників правоохоронних органів, обміну досвідом, обговоренню найбільш актуальних питань їх роботи та виробленню шляхів покращення їх виконання [208, с. 117]. Зазначена форма взаємодії має місце також у діяльності Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів. Зокрема, дільничні інспектори прикордонної служби та дільничні офіцери поліції проводять спільні навчання з питань виявлення та затримання порушників законодавства України з охорони державного кордону та підтримання (забезпечення) публічної безпеки і порядку [191].

Більше того, серед плану заходів щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року передбачено, по-перше, вивчення щороку потреб у проведенні спільних тренінгів суб'єктами інтегрованого управління кордонами та планування спільних тренінгів для персоналу, а, по-друге, проведення спільних тренінгів для персоналу суб'єктів інтегрованого управління кордонами [201].

Важливо наголосити, що науковці, розглядаючи форми взаємодії, відносять до них й інші відмінні від тих, які ми розглянули. Наприклад, А. В. Стебляк серед форм взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами виділяє проведення спільних нарад і робочих зустрічей [58]; А. О. Полянський пропонує до форм взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами відносити планування спільної діяльності суб'єктів взаємодії [57, с. 218]; С. М. Науменко серед форм взаємодії зазначених суб'єктів також виділяє проведення спільних нарад, колегій [208, с. 117]. Водночас ми не вважаємо доцільним до форм взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами відносити проведення спільних нарад, колегій, а також планування спільної діяльності, зважаючи на таке.

У загальному розумінні нарада є формою організації спільної діяльності працівників одного або декількох підприємств, установ, організацій, підрозділів, груп, яких збирає керівник для обговорення того чи іншого питання, вироблення або прийняття рішення [209]. Тобто нарада передуює взаємодії суб'єктів та є формою координації їх діяльності. Дійсно, на підзаконному рівні визначено, що саме проведення нарад керівників правоохоронних органів є основною формою координаційної діяльності [210]. Що ж до планування спільної діяльності суб'єктів взаємодії, то виокремлення його серед форм взаємодії також викликає певні сумніви. Насамперед необхідно наголосити, що планування саме по собі неефективна форма взаємодії без подальших дій суб'єктів, крім того, будь-яка форма взаємодії вже первинно передбачає певний план її реалізації. А тому відсутня

потреба у виокремленні такої форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Таким чином, під формами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами необхідно розуміти зовнішній прояв, заснованих на нормах законодавства України, узгоджених за часом, місцем, і з найбільш раціональним й ефективним використанням можливостей, дій та рішень взаємодіючих суб'єктів, що забезпечують підтримання умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства та держави на державному кордоні й у межах прикордонних територій, своєчасного реагування на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізація та ліквідація наслідків. Серед форм взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами виділено: 1) обмін інформацією; 2) спільні операції (проведення прикордонних операцій); 3) спільне патрулювання поза пунктами пропуску на державному кордоні; 4) спільна координація діяльності інших суб'єктів у межах наданої компетенції; 5) проведення спільних навчань співробітників, наукових та методичних заходів тощо.

2.3 Методи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами

Переходячи до методів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами варто спочатку звернути увагу на зміст поняття «методи». Методами є способи та прийоми безпосереднього і цілеспрямованого впливу органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції та в установлених межах для юридичних і фізичних осіб [211, с. 92]. Під методами державного управління розуміють певні способи практичного здійснення органами виконавчої влади та іншими суб'єктами державного управління владно-організуючого впливу на керовані об'єкти, що відповідають характеру й обсягу наданих цим суб'єктам функцій та

повноважень (компетенції), а також особливостями керованих об'єктів [212, с. 295].

Таким, що заслуговує на увагу, є поняття «методи діяльності органів публічної служби у правоохоронній сфері держави», яке П. Комірчий трактує як сукупність передбачених законодавством прийомів, засобів і способів досягнення мети в правоохоронній сфері – вирішення поставлених у ній завдань (наприклад, охорона конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави, захист громадян; запобігання та протидія протиправній діяльності; забезпечення та розвиток системи правоохорони), у разі застосування яких найбільш оптимально досягається бажаний результат діяльності у відповідній сфері органу та його кадрового складу (чи частини цього кадрового складу) [213, с. 97]. Наведене поняття широко розкриває зміст методів діяльності органів публічної служби у правоохоронній сфері держави. Вужчим є сформульоване В. В. Бухаревим розуміння методів взаємодії суб'єктів забезпечення кібербезпеки як сукупності способів та прийомів, які спрямовуються на налагодження ефективної взаємодії між суб'єктами, уповноваженими забезпечувати кібербезпеку в Україні [214, с. 20–21], а також запропоноване А. О. Полянським поняття «методи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами», зміст якого найбільш доцільно розуміти як визначену нормами чинного законодавства системну сукупність інструментів та засобів, які використовують у своїй діяльності суб'єкти досліджуваної взаємодії, для реалізації відповідних правовідносин [215].

П. А. Шишолін та І. В. Кукін зазначають, що організація спільної діяльності, взаємодія та координація зусиль суб'єктів інтегрованого управління кордонами здійснюється з використанням правових та адміністративних методів державного управління [216].

Адміністративні методи управління, які ще називають організаційно-розпорядчими, пронизують усі відносини у сфері державного управління. Це сукупність прийомів, впливів, що ґрунтуються на використанні об'єктивних

організаційних відносин між людьми та загальноорганізаційних принципів управління. Характерною особливістю адміністративних методів державного управління є, зокрема, прямий вплив на керований об'єкт за допомогою встановлення його повноважень [217, с. 273–274].

Застосуванням адміністративних методів досягається також обов'язковість виконання чинних нормативно-правових актів. Виділяють такі види адміністративних методів:

1) регламентаційні методи, які використовують суб'єкти інтегрованого управління кордонами для створення та вдосконалення організаційних структур, розподілу завдань, прав, відповідальності суб'єктів та об'єктів управління;

2) розпорядчі методи, завдяки яким організують поточну роботу кожного суб'єкта інтегрованого управління кордонами, їх органів та підрозділів, розробляють нормативні акти, наприклад, постанови, розпорядження, накази, інструкції, методичні рекомендації за компетенцією кожного із суб'єктів інтегрованого управління кордонами;

3) нормативні методи, необхідні для встановлення єдиних класифікаторів, стандартів та обмежень, зважаючи на необхідність розвитку та імплементації міжнародних стандартів у сферу діяльності правоохоронних органів України [216, с. 13]. Втім, В. Я. Малиновський переконаний, що зазначена група методів призначена для підтримання стабільності організаційних зв'язків за допомогою дисциплінарних вимог і систем відповідальності [218, с. 377–378].

Якщо брати за основу вищенаведену класифікацію адміністративних методів, то прикладом регламентаційного методу можуть бути положення Інструкції про порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення від 05.04.2019 р. у частині визначення органів, між якими здійснюється взаємодія, зокрема передбачено, що на регіональному рівні взаємодія органів

(підрозділів) Державної прикордонної служби України і Національної поліції України здійснюється між Північним регіональним управлінням Державної прикордонної служби України та головними управліннями Національної поліції в Київській та Житомирській областях [123]. Загалом очевидно, що без регламентаційних методів взаємодія між зазначеними суб'єктами була б неможливою, оскільки в будь-якому разі необхідним є визначення суб'єктів відповідальних за здійснення такої взаємодії, їх повноваження та межі відповідальності. Це дозволяє нам стверджувати про використання регламентаційних методів у взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

За Ю. Н. Старилімовим, під методом управління необхідно розуміти правовий засіб, який використовується для досягнення цілей, вирішення завдань і здійснення функцій державної управлінської діяльності. Серед універсальних методів публічного управління науковець виділяє метод переконання та метод примусу, оскільки саме вони є механізмом держави, що забезпечує відповідний порядок функціонування суспільства загалом і правову поведінку громадян [219, с. 227].

Під переконанням розуміють засіб впливу на свідомість та поведінку людей, комплекс виховних, роз'яснювальних і заохочувальних заходів, які здійснюються з метою підвищення свідомості, організованості та дисциплінованості, сумлінного додержання громадянами всіх правових норм [220].

Метод переконання, як зазначає Р. М. Ляшук, властивий службовій діяльності поліції, прикордонної служби, інших органів, а його використання спрямоване на профілактику правопорушень [221, с. 148].

Водночас О. Б. Андрєєва вдало доповнює вищевказане та зазначає, що метод переконання реалізується через: а) профілактичні бесіди; б) правове виховання; в) правову освіту; г) правову пропаганду; ґ) обговорення поведінки за місцем роботи чи проживання; д) критику певної поведінки [222, с. 150].

Переходячи до методу примусу пропонуємо розпочати з розуміння поняття «адміністративний примус». За Ю. П. Битяком, адміністративний примус є системою засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей із метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин у рамках закону, забезпечення правопорядку й законності [223, с. 151].

М. В. Ковалів наголошує, що адміністративний примус є засобом вольового забезпечення відповідності правовій нормі поведінки громадян, посадових та юридичних осіб за допомогою заходів впливу, врегульованих адміністративно-правовими нормами, з метою досягнення відповідного порядку, припинення та попередження правопорушень, притягнення до відповідальності правопорушників.

Водночас існує низка різних класифікацій заходів адміністративного примусу. За метою і способом забезпечення правопорядку виділяють чотири групи заходів адміністративного примусу:

– адміністративно-запобіжні заходи (митний огляд; перевірка документів; припинення руху транспорту; примусовий медичний огляд; адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі);

– заходи адміністративного припинення (адміністративне затримання і доставляння особи; заборона експлуатації несправного транспорту; відсторонення водіїв від керування транспортними засобами; заборона експлуатації об'єктів дозвільної системи; особистий огляд; огляд речей і документів; вимоги щодо припинення неправомірної поведінки тощо) [224, с. 215–216].

На відміну від методів переконання примусові методи, зокрема метод адміністративного припинення, застосовують у разі наявності достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза вчинення правопорушення [225, с. 210];

– заходи адміністративно-процесуального забезпечення (затримання особи; особистий огляд; огляд речей; складання протоколу; вилучення речей і документів);

– адміністративні стягнення (попередження; штраф; оплатне вилучення предмета, що став знаряддям учинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація предмета, який став знаряддям учинення або безпосереднім об'єктом правопорушення, грошей, отриманих унаслідок скоєння адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права; громадські роботи; виправні роботи; адміністративний арешт) [224, с. 215–216].

Варто зауважити, що адміністративні методи переконання і примусу активно використовують у діяльності як органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України, так і органів поліції, безпеки тощо, оскільки це основні методи, які дозволяють найбільш ефективно зазначеним суб'єктам впливати на суспільні відносини у сфері, що належить до їх компетенції – протидії та боротьби з правопорушеннями, забезпечення публічного порядку та безпеки тощо. Втім, якщо ми говоримо про методи, які Державна прикордонна служба України та інші правоохоронні органи використовують для організації та безпосередньо здійснення взаємодії між ними, то варто звернути увагу на деякі особливості. На нашу думку, метод переконання відсутній, якщо ми говоримо про взаємодію органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Це пов'язано з об'єктивною необхідністю зазначених суб'єктів взаємодіяти один з одним, оскільки лише об'єднання їх ресурсів дозволить виконати покладені на них законом завдання. Тобто відсутнє переконання суб'єктів у доцільності здійснення взаємодії, оскільки кожний з них розуміє її доцільність, крім того, є норми чинного законодавства, що передбачають взаємодію між ними [226].

Втім, дещо іншою є ситуація з таким адміністративним методом, як примус. Ми вважаємо, що прикладом методу примусу у взаємодії органів

(підрозділів) Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами є передбачення відповідальності за невиконання актів Адміністрації Державної прикордонної служби України, які відповідно до ст. 27¹ Закону України «Про державний кордон» є обов'язковими для державних органів [72]. Водночас, на нашу думку, метод примусу обмежено використовується у взаємодії між зазначеними суб'єктами, зважаючи на відсутність закріпленої на законодавчому рівні юридичної відповідальності окремих співробітників, керівництва органу за порушення положень, якими врегульовано її здійснення. Зважаючи на це, описане питання потребує окремої уваги як на науковому, так і на законодавчому рівні.

Окрім таких універсальних методів управління, як переконання і примус, науковці виділяють також метод заохочення, який полягає в спонуканні до дії, застосуванні матеріальних і моральних стимулів, пропаганді позитивного досвіду й наданні різних пільг і нагород суб'єктам, які безпосередньо беруть участь або сприяють ефективному здійсненню функцій держави [227, с. 40].

Поряд із загальнопоширеним поділом методів управління на переконання, примус та заохочення існують також інші класифікації. Зокрема, О. В. Бурбика, класифікуючи методи взаємодії органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів, пропонує виділяти адміністративні, організаційні, соціально-психологічні та економічні методи [116, с. 109].

В. Б. Дзюндзюк, Р. В. Миронюк, Н. В. Фоміцька та інші науковці поряд із методами правового регулювання, економічними, соціально-політичними, соціально-психологічними та морально-етичними методами публічного управління виділяють організаційно-розпорядчі методи, до яких відносять методи планування, координації діяльності, вироблення рішень, інструктування, інформаційного забезпечення, організації виконання й контролю за виконанням, роботи з кадрами апарату тощо [228, с. 103–105].

Зі свого боку І. В. Скороход поряд із методами переконання та примусу виділяє економічні, технологічні, правові методи моніторингу, аналізу, застосування судової практики, метод оцінки ефективності діяльності, організаційно-розпорядчі методи (методи контролю, планування, організаційні, координації, регулювання, протидії) [229, с. 209].

Зважаючи на існуючі класифікації, доцільно окрему увагу приділити організаційним методам, під якими розуміють способи безпосереднього впливу на функціонування та поведінку керованих об'єктів і осіб [230].

Одним із організаційних методів є планування. Відповідно доцільно звернути увагу, що В. Волоско, розглядаючи зміст планування взаємодії органів внутрішніх справ, наголошує на тому, що зазначений метод полягає у визначенні:

1) спільних завдань органів внутрішніх справ та інших суб'єктів на запланований період;

2) сил і методів, комплексу заходів, здійснення яких забезпечить виконання поставлених перед зазначеними суб'єктами завдань;

3) термінів виконання запланованих завдань і виконавців [95]. В аспекті питань, що розглядаються в дисертаційному дослідженні, варто зауважити, що метод планування активно використовує Державна прикордонна служба України та суб'єкти, з якими вона взаємодіє, насамперед якщо звернути увагу на те, що підготовка Державною прикордонною службою України та Національною поліцією України спільних заходів у межах зони відчуження та зони безумовного відселення передбачає обов'язкове попереднє їх планування [123].

Безсумнівним підтвердженням використання методу планування під час організації та здійснення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами України є також зміст Плану заходів на 2020–2022 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, яким передбачено таке завдання, як створення механізму ефективної взаємодії в інтересах охорони кордону поза

пунктами пропуску, як розроблення та своєчасне уточнення планів взаємодії. Відповідно для реалізації цього завдання на Міністерство внутрішніх справ України, Адміністрацію Державної прикордонної служби України, Національну поліцію України, Службу безпеки України (за згодою) та інші суб'єкти було покладено розробку планів взаємодії між суб'єктами інтегрованого управління кордонами, якими було б визначено порядок взаємодії між ними [201].

З методом планування нерозривно пов'язаний метод прогнозування. У словниково-довідковій літературі прогнозування визначено як процес передбачення майбутнього стану предмета чи явища на підставі аналізу його минулого і сучасного, систематична інформація про якісні й кількісні характеристики розвитку цього предмета чи явища в перспективі [231]. І дійсно, варто погодитися з П. Волонець, що без наявних, точних прогнозів неможливе якісне планування діяльності як окремого оперативно-розшукового підрозділу, зокрема так і служби загалом. Відповідно науковець переконаний, що прогноз це невід'ємний базис планування, який повинен надати керівникові уявлення про напрям розвитку, способи досягнення мети, результат його дій [232].

Зокрема, В. В. Галатей серед особливостей взаємодії суб'єктів спеціального призначення в протидії тероризму виокремлює прогностичний аспект, який включає моніторинг загроз вчинення терактів на території України та за кордоном і прогнозування ймовірних наслідків таких дій [233, с. 199]. Натомість В. І. Вичавка серед основних причин, що ускладнюють узгоджені дії суб'єктів, які здійснюють боротьбу з тероризмом, наголошує на відсутності інтегрованої системи прогнозування і відстеження військово-політичної, стратегічної та оперативної обстановки в потенційно вибухонебезпечних регіонах, а також узгодженого централізованого планування військ (сил) та органів для вирішення спільних і самостійних (відомчих) завдань [234, с. 162].

У науковій доктрині виділяють два види прогнозування:

1) пошукове прогнозування полягає у визначенні можливих станів явища в майбутньому за умови збереження існуючих тенденцій;

2) нормативне прогнозування охоплює визначення напрямків і термінів досягнення можливих станів явища, що приймаються як цілі.

Для вирішення питань у сфері охорони державного кордону важливе значення мають два види прогнозування, оскільки пошукове прогнозування протиправної діяльності дає можливість приймати негайні рішення з протидії правопорушенням, виявляти чинники, які сприяють протиправній діяльності, що може стати основою для нормативного прогнозування. Останнє ж зі свого боку уможлиблює прийняття управлінських рішень, спрямованих на зменшення впливу чинників, що сприяють протиправній діяльності [235, с. 21–22].

Необхідно звернути увагу, що методи прогнозування та планування мають істотне значення в забезпеченні виконання Державною прикордонною службою України покладених на неї завдань. А наявність зазначених методів ще раз підтверджує доцільність ефективної взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Насамперед, Державна прикордонна служба України має можливість прогнозувати стан справ лише щодо питань, які перебувають у межах наданої їй законом компетенції. Водночас для того, щоб мати цілісне уявлення про можливий стан справ у сфері охорони державного кордону, зважаючи на низку соціально-економічних та інших чинників, у майбутньому Державна прикордонна служба України потребує якісно проаналізованої та узагальненої інформації від інших суб'єктів. Лише такий комплексний підхід до прогнозування уможлиблює належне планування спільної діяльності Державної прикордонної служби та правоохоронних органів.

Відповідно до вищезазначеного можна зробити висновок, що методи прогнозування та планування є визначальними серед організаційних методів взаємодії зазначених суб'єктів.

Зважаючи на важливість інформації, для охорони державного кордону пропонуємо розглянути також особливості методу інформаційного забезпечення. Загалом під інформаційним забезпеченням М. Г. Чумаченко, М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та інші розуміють процес забезпечення інформацією, тобто сукупність форм документів, нормативної бази й реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі в процесі її функціонування [236, с. 142].

К. І. Серебряк зазначає, що поступово змінюється зміст поняття «інформаційне забезпечення», його починають тлумачити набагато ширше і нерозривно пов'язують з ефективністю управління: недостовірні дані або їх недостатність можуть породжувати проблеми з прийняттям рішень, що позначається на якості управління загалом. Водночас позитивним, за науковцем, є беззаперечне зростання розуміння важливості інформаційного забезпечення для управління [237, с. 68].

Одним із найбільш змістовних є запропоноване Ю. М. Юрченком поняття «інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності», яке являє собою автоматизовану систему даних і способів їх обробки, що дають можливість виявити реальний стан організованої злочинності в державі чи на території конкретної адміністративно-територіальної одиниці України, визначити причини та умови, що сприяють проявам даного виду злочинності з метою визначення її тенденцій для ефективного здійснення необхідних заходів щодо її попередження чи протидії [238, с. 86]. Наведене розуміння поняття, на відміну від вищезазначених, дійсно дозволяє зрозуміти значення інформаційного забезпечення в протидії організованій злочинності, водночас це визначення може бути й основою для формулювання поняття «інформаційне забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами».

Загалом інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронних органів залежить від їх організаційної структури. Так, інформаційно-

аналітичне забезпечення діяльності органів поліції України залежно від підпорядкування здійснюється на центральному, регіональному та місцевому рівнях. На центральному рівні, що об'єднує інформаційні підсистеми поліції та галузевих служб поліції, інтегрується інформація, яка є основою для прогнозування, планування, ухвалення рішень і проведення заходів протидії злочинності. Наступний – регіональний – рівень охоплює інформаційні обліки, які ведуть та використовують регіональні органи поліції, зазвичай у них міститься інформація щодо надзвичайних подій, адміністративних та кримінальних правопорушень. І нарешті третій рівень – місцевий, що охоплює інформаційні обліки органів поліції на місцях [239, с. 108–109].

Водночас такі самі рівні інформаційно-аналітичного забезпечення властиві не лише органам поліції, а й іншим правоохоронним органам, оскільки нормативні акти, що регламентують адміністративно-правовий статус останніх, передбачають діяльність центральних та територіальних органів відповідних структур. Зокрема, в Законі України «Про Державну прикордонну службу України» від 23.04.2003 р. закріплено, що до структури Державної прикордонної служби України входить центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, а також його територіальні органи, тобто регіональні управління [10].

Зважаючи на вищевикладене суб'єкти, які взаємодіють, повинні забезпечити взаємний доступ до баз даних, де міститься інформація узагальнення та аналіз якої перебуває в межах компетенції кожного з них. Зокрема, Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1994 р. спеціальні підрозділи Служби безпеки України та підрозділи органів Національної поліції України уповноважено збирати, накопичувати і зберігати інформацію про події і факти, що свідчать про організовану злочинну діяльність, її причини та умови, про осіб, які беруть участь в організованій злочинній діяльності. Зазначена інформація зберігається у створених при Міністерстві внутрішніх

справ України і Головному управлінні по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю Служби безпеки України централізованих банках даних, доступ до яких регламентується нормативними актами зазначених суб'єктів. Подібні банки даних органи Служби безпеки України та поліції мають також на місцях [152].

Використання методу інформаційного забезпечення у взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами підтверджується наявністю в Плані заходів на 2020–2022 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року завдання щодо надання відповідного допуску до відомчих баз даних, для цього Міністерством внутрішніх справ України, Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Національною поліцією України, Службою безпеки України (за її згодою) та іншими суб'єктами визначено механізм взаємодії суб'єктів інтегрованого управління кордонами [201].

В аспекті цього дисертаційного дослідження важливо звернути увагу на метод вироблення рішень у взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Прийняття рішень є найважливішою функцією управління, що становить основу управлінського процесу. Відповідно під управлінським рішенням необхідно розуміти результат вибору суб'єктом управління найкращої альтернативи, спрямованої на вирішення певної управлінської проблеми, а основна мета цього рішення полягає в забезпеченні координуючого впливу на об'єкт управління для досягнення цілей організації [240, с. 3]. У контексті дослідження можна стверджувати, що взаємодія Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами здійснюється з використанням методу вироблення рішень. Так, Інструкція про порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення закріплює, що здійсненню спільних заходів зазначеними органами передують прийняття їх

керівниками рішення про проведення таких заходів на підставі аналізу обстановки на ділянці державного кордону, оцінки наявних ресурсів. Уже безпосередньо перед проведенням спільних заходів уповноважені органи уточнюють прийнятне раніше ними рішення [123]. Таким чином, метод вироблення рішень має істотне значення для організації та здійснення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, оскільки прийнятне ними рішення є безсумнівним свідченням волевиявлення сторін щодо спільного здійснення заходів. Крім того, такі рішення конкретизують положення підзаконних актів, які лише визначають засади взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Розглядаючи організаційні методи, не можна не звернути увагу на метод інструктування та методи роботи з персоналом.

Зокрема, використання методу інструктування має місце у взаємодії Державної прикордонної служби України та органів Національної поліції України у зоні відчуження та зоні безумовного виселення. В інструкції передбачено, що обов'язковим елементом підготовки до здійснення запланованих заходів, яка починається не пізніше ніж за 3–5 діб до початку їх проведення, є підготовка органів управління, особового складу і техніки органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України та Національної поліції України до виконання поставлених завдань, проведення додаткових спільних занять та інструктажів [123]. Ще одним прикладом є положення Інструкції про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України від 19.10.2015 р., за яким під час інструктажу прикордонним нарядам обов'язково доводиться порядок підтримання ними взаємодії зі співробітниками (підрозділами) правоохоронних органів (Збройних Сил України), що виконують завдання в районі несення ними служби [241].

Втім, якщо звернутися до самого розуміння поняття «інструкція» як результату використання організаційних методів управління (інструктування,

регламентування), то саме цей акт управління містить норми і правила, які регулюють порядок та умови здійснення певної діяльності [242, с. 22–23]. А тому можна зробити висновок, що затвердження Державною прикордонною службою України спільно з правоохоронними органами актів, зокрема й інструкцій, що закріплюють засади взаємодії між ними, було б неможливим без використання методу інструктування також.

Переходячи до методів роботи з персоналом як організаційних методів, варто зауважити, що вони є невід'ємною частиною кадрової політики будь-якої структури. Зважаючи на це, вважаємо за необхідне погодитися з Н. Матюхіною, яка під кадровою політикою розуміє генеральний напрямок кадрової роботи, сукупність принципів, методів, форм, організаційного механізму з визначення цілей та завдань, спрямованих на збереження, укріплення та розвиток кадрового потенціалу [243, с. 13].

П. М. Горбатюк окремо звертає увагу на те, що кадрова політика у Державній прикордонній службі України є комплексом прийнятих рішень щодо забезпечення органів охорони державного кордону та забезпечення висококваліфікованими фахівцями за допомогою реалізації сукупності науково обґрунтованих методів роботи з персоналом. А кінцевою метою цього процесу є задоволення потреби Державної прикордонної служби України у кваліфікованому персоналі та ефективне його використання в інтересах виконання завдань охорони державного кордону [244]. Цілком погоджуючись із П. М. Горбатюком, вважаємо, що мета кадрової політики кожної правоохоронної структури полягає в її забезпеченні співробітниками здатними за своїми професійними якостями належно виконувати покладені на них законом повноваження. Відповідно Державна прикордонна служба України та правоохоронні органи зацікавлені у залученні до реалізації спільних заходів, інших завдань у межах взаємодії між ними, кваліфікованих співробітників.

Серед організаційних методів В. Б. Дзюндзюк та Р. В. Миронюк виділяють методи організації виконання рішень й контролю за виконанням

[228]. Зокрема, В. О. Бурбика акцентує увагу безпосередньо на контролі як одному з організаційних методів взаємодії правоохоронних органів з органами місцевого самоврядування [97], зі свого боку А. О. Полянський виділяє контроль-наглядний метод взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами [57, с. 222]. Зважаючи на це, вважаємо доцільним зауважити, що одним із етапів вироблення та прийняття управлінського рішення є контроль за його виконанням. Загалом контроль являє собою одну з управлінських функцій та полягає в здійсненні спостереження і перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта прийнятим управлінським рішенням, виявленні результатів впливу суб'єкта на об'єкт, допущених відхилень, коригуванні [245, с. 234]. Оскільки Державна прикордонна служба України та правоохоронні органи спільно приймають рішення про проведення запланованих заходів, то очевидно, що кожна сторона має право контролювати додержання умов такого рішення.

Зокрема, органи Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час здійснення спільних заходів у зоні відчуження та зоні безумовного виселення на підготовчому етапі здійснюють контроль за готовністю до виконання запланованих спільних заходів [123]. Водночас у зазначеному підзаконному акті відсутня пряма вказівка на здійснення сторонами, що взаємодіють, контролю безпосередньо під час здійснення запланованих заходів із метою запобігання можливим відхиленням від узгодженого плану дій.

Управління також здійснюється за допомогою економічних методів. Загальноприйнятим є розуміння їх як способів дії на людей, мотивації, що спираються на економічні механізми і стимулювання активної виробничої діяльності, на облік їх економічних інтересів. Економічні інтереси утворюють складну систему, що складається з інтересів держави, Державної прикордонної служби України та особи. Між цими інтересами завжди існують суперечності, тому проблема їх поєднання завжди належала до найбільш складних [246, с. 106]. Але, розглядаючи взаємодію Державної

прикордонної служби України з правоохоронними органами, вважаємо доцільним звернути увагу економічні методи дещо в іншому аспекті. Насамперед, необхідно підкреслити, що виконання кожною правоохоронною структурою покладених на неї завдань та функцій фінансується за рахунок коштів державного бюджету, що також є одним із економічних механізмів впливу на діяльність правоохоронних структур. Загалом без належного фінансування низку запланованих Державною прикордонною службою України з правоохоронними органами спільних заходів було б неможливо здійснити. Тому, безсумнівно, описаний метод має місце у взаємодії зазначених суб'єктів.

Підсумовуючи вищевикладене звернути увагу, що не всі методи управління є однаково ефективними. Зокрема, В. В. Половніков відмічає, що, даючи відповідь на питання про основні причини, які заважають організації ефективного управління службовою діяльністю Державної прикордонної служби України, 42,2 % зазначили недосконалість використання в управлінні методів правового регулювання, заборон, примусу, координації, контролю та інші. Водночас сучасний стан використання методів управління в службовій діяльності керівників органів Державної прикордонної служби України вважають задовільним 53,3 % респондентів, а одним із основних методів удосконалення управління 73,3 % респондентів обрали вдосконалення використання окремих методів управління [247]. Зважаючи на результати опитування, можна зробити висновок про існування низки проблем у використанні методів управління, що впливає на ефективність взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, та повинне бути предметом окремого вивчення.

Таким чином, під методами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами необхідно розуміти сукупність засобів, що використовуються суб'єктами взаємодії в межах чинного законодавства для забезпечення реалізації узгоджених за часом, місцем, і з найбільш раціональним й ефективним використанням можливостей, дій та рішень для

досягнення спільної мети. Методи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами можна поділити на декілька груп: 1) адміністративні методи (регламентаційні, розпорядчі методи, метод примусу); 2) організаційні методи (методи планування, прогнозування, інформаційного забезпечення, вироблення рішень, організації виконання рішень й контролю за виконанням, інструктування, роботи з персоналом); 3) економічні методи. Але на сьогодні не всі виокремлені методи є однаково ефективними, тому це питання потребує додаткової уваги як на рівні наукової доктрини, так і з боку законодавця.

2.4 Юридична відповідальність Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії

У сучасній науковій доктрині адміністративно-правове забезпечення трактується по-різному, водночас чимало науковців, зокрема О. М. Гумін, І. О. Ієрусалімова, Д. В. Мамчур, Є. В. Пряхін, Н. С. Ракша та інші, серед переліку його елементів виділяють засоби адміністративно-правового забезпечення. Так, Д. В. Мамчур, розглядаючи питання адміністративно-правового забезпечення транспортної дисципліни, зауважує, що засобами забезпечення є юридично значущі дії процедурного характеру, які здійснюються з метою забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів осіб, їх охорони та захисту, попередження, виявлення чи припинення правопорушень у цій сфері, відновлення порушених прав та притягнення винних до відповідальності [248]. Тобто притягнення винних осіб до відповідальності за порушення норм чинного законодавства є обов'язковим елементом належного адміністративно-правового забезпечення правовідносин у конкретній сфері. Тому правовідносини, що виникають між Державною прикордонною службою України та правоохоронними органами під час взаємодії між ними не є винятком.

Доцільність виокремлення юридичної відповідальності зазначених суб'єктів також позицією О. Кравчука, за яким взаємодія повинна ґрунтуватися на засадах відповідальності сторін, активного використання методик, наукових і технічних досягнень, оптимального використання наявних можливостей, додержання засад усіх видів проваджень (судочинств), забезпечення виконання та контролю за результативністю [249, с. 169]. Серед наведеного переліку засад взаємодії очевидно, що саме відповідальність сторін науковець пропонує однією із перших.

На сьогодні в науковій доктрині існує багато різних підходів до розуміння юридичної відповідальності, адже це правова категорія, яка постійно перебуває в динамічному розвитку, що залежить від світоглядної основи сучасного праворозуміння та множинності методологічних підходів» [250, с. 10]. Водночас доцільно зазначити, що в юридичній енциклопедії під ним пропонують розуміти вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає в застосуванні до правопорушників передбачених законом санкцій, які забезпечує в примусовому порядку держава [251, с. 437].

Н. О. Слободніков розглядає юридичну відповідальність ширше. За науковцем юридична відповідальність уявляється не лише як наслідок негативного явища, як реакція держави на вчинений делікт, а як явище позитивне, що передбачає свідоме, відповідальне ставлення індивідів до своїх вчинків, способу життя. Тобто це основа поведінки суб'єктів, що виключає порушення правових приписів [252]. Як підтримку зазначеного розуміння юридичної відповідальності необхідно підкреслити, що, за О. І. Ореховським, обмеження юридичної відповідальності лише ретроспективним аспектом істотно обумовлює збіднення і недооцінювання її основних функцій та завдань. На думку науковця, недооцінювання перспективного аспекту юридичної відповідальності негативно позначиться на власне практиці правового виховання та всій системі правозастосовної і правоохоронної діяльності державних органів. Крім того, таке обмежене розуміння істотних характеристик механізму юридичної відповідальності є

небезпечним для налагодження ефективної правотворчої діяльності [253, с. 144–145]. Р. Л. Хачатуров і Р. Г. Ягутян підкреслюють, що «позитивна» і «ретроспективна» відповідальність – це добровільна і примусова форми реалізації юридичної відповідальності, які покликані відображати взаємозв'язок диспозиції і санкції правової норми, позитивного юридичного обов'язку і заходу державного примусу, оскільки вони повинні забезпечити належну, відповідальну поведінку суб'єктів права [254, с. 70]. Зі свого боку Л. Р. Наливайко стверджує, що первинною є позитивна юридична відповідальність суб'єкта, а ретроспективна юридична відповідальність – це вторинне відношення юридичної відповідальності. Водночас позитивна юридична відповідальність це одна з передумов виникнення іншої [255, с. 180].

Водночас не всі науковці підтримують двоаспектне розуміння юридичної відповідальності та переконані, що саме ретроспективна відповідальність є юридичною відповідальністю. Відповідно розуміння юридичної відповідальності як правового обов'язку правопорушника зазнати заходів державного примусу за скоєне ним винне протиправне діяння, що полягає в позбавленні особистого чи майнового характеру [256, с. 46], є більш традиційним.

В аспекті дисертаційного дослідження ми також пропонуємо зупинити увагу на особливостях юридичної відповідальності Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії в її традиційному розумінні.

Однак, перш ніж до них перейти, вважаємо доцільним зупинитися також на теоретичному осмисленні видів юридичної відповідальності. Найсуворішою є кримінальна відповідальність, підставою для настання якої є злочин, що характеризується найвищим ступенем суспільної небезпечності порівняно з іншими правопорушеннями, і саме це дозволяє відмежовувати його від близьких за об'єктивними й суб'єктивними ознаками інших правопорушень, наприклад адміністративних [257, с. 37]. Адміністративне

правопорушення є підставою для настання адміністративної відповідальності, під якою А. В. Матіос розуміє суб'єктивний юридичний обов'язок для осіб, винних у порушенні встановлених адміністративно-правовими нормами правил поведінки, відшкодувати заподіяні суспільним відносинам збитки і зазнати заходів адміністративного стягнення відповідно до чинного законодавства [258, с. 12]. Самостійним видом юридичної відповідальності є також дисциплінарна відповідальність як особливий елемент у структурі правової системи, важливий забезпечуючий фактор правомірної поведінки. Дисциплінарна відповідальність характеризується наявністю власної підстави – дисциплінарного проступку, особливих санкцій – дисциплінарних стягнень, суб'єкта дисциплінарного проступку та суб'єкта дисциплінарної влади, уповноваженого застосовувати дисциплінарне стягнення [259, с. 39]

Необхідно звернути увагу, що чинне законодавство, яке регулює взаємодію вищезазначених суб'єктів, не містить норм, що передбачають настання юридичної відповідальності Державної прикордонної служби України чи правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії. Хоча в ст. 3 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. закріплено такий принцип її діяльності, як взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань [10]. Крім того, відповідно до ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. серед обов'язків оперативно-розшукових підрозділів передбачено обов'язок взаємодіяти між собою та правоохоронними органами з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень [103]. Тобто законодавець покладає на співробітників оперативно-розшукових підрозділів чіткий обов'язок. Однак чомусь не закріплює відповідальності, яка повинна наставати в разі невиконання зазначеного обов'язку.

На доктринальному рівні на необхідність визначення відповідальності для суб'єктів взаємодії звертали увагу В. Л. Грохольський [260, с. 173–115], С. І. Царенко [261, с. 68], О. М. Резнік [262, с. 37], Р. А. Калюжний та І. П. Кушнір, які підкреслювали, що відомчі нормативно-правові акти врегульовують різні аспекти спільної діяльності у сфері охорони державного кордону, але упускали такий важливий елемент, як відповідальність сторін у разі не виконання зобов'язань, передбачених керівними документами [40, с 78].

В. Л. Зьолка навіть наводить результати опитування посадових осіб органів управління Державної прикордонної служби України, відповідно до результатів якого лише 16 % респондентів задоволені станом взаємодії підрозділів Державної прикордонної служби України з іншими органами, 5 % – не задоволені, 41 % – відмічають як недолік «недосконалість інституту юридичної відповідальності за невиконання спільних рішень», а 38 % зазначають про необхідність деталізації координаційних повноважень посадових осіб Державної прикордонної служби України [20], що все-таки свідчить про явний недолік адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служба України з правоохоронними органами в частині закріплення їх юридичної відповідальності.

На сьогодні питання відповідальності у відносинах взаємодії між правоохоронними структурами врегульовані по-різному. В липні 2017 року Наказом Міністерства внутрішніх справ України було затверджено Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. Звісно, що Державна прикордонна служба України не є органом досудового розслідування, тому питання її взаємодії з органами Національної поліції України врегульовано іншими нормативно-правовими актами. Водночас заслуговують на увагу окремі положення зазначеного підзаконного акта. Зокрема, в розділі інструкції, який має назву «Виконання працівниками

оперативного підрозділу органу, підрозділу поліції доручень слідчих (дізнавачів) про проведення слідчих розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій», передбачено, що доручення слідчого є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом; крім того, після надходження від оперативного підрозділу матеріалів виконаного доручення слідчого, їх розглядає керівник органу досудового розслідування (дізнання). І у разі його неналежного виконання такі матеріали повертають керівникові територіального органу, підрозділу поліції з метою, по-перше, усунення недоліків виконання, а, по-друге, вжиття до винних осіб заходів дисциплінарного впливу в установленому законом порядку [263].

Зважаючи на викладене, можна зробити очевидний висновок про те, що належна взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України щодо запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні настанням для особи, яка неналежно виконала чи не виконала доручення слідчого дисциплінарної відповідальності.

Водночас це можливе лише за наявності декількох умов:

– по-перше, повинне бути письмове доручення належним чином оформлене та направлене відповідно до правил діловодства між правоохоронними органами;

– по-друге, в законодавстві повинен бути передбачений обов'язковий характер доручення слідчого;

– по-третє, керівник оперативного підрозділу повинен визначити особу, відповідальну за виконання такого доручення, і контролювати процес виконання зазначеного доручення;

– по-четверте, в законодавстві повинна бути передбачена можливість застосування дисциплінарних стягнень за неналежне виконання чи невиконання доручень слідчого;

– по-п'яте, положення Дисциплінарного статуту відповідного органу та вищезазначені норми законодавства повинні узгоджуватися між собою.

Якщо ми говоримо про «обов'язковість», то в нормативно-правових актах, які є джерелами адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, спостерігаємо таку категорію. Зокрема, в Законі України «Про державний кордон» від 04.11.1991 р. міститься стаття 27¹, якою Державну прикордонну службу України уповноважено координувати діяльність державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України. А також закріплено обов'язковість для державних органів розпоряджень спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону України з питань додержання режимів на державному кордоні [72].

Але тут необхідно звернути увагу, що, по-перше, мова йде про роль Державної прикордонної служби України як координуючого органу, а не суб'єкта взаємодії, а, по-друге, обов'язковість характерна лише розпорядженням Адміністрації Державної прикордонної служби України. Хоча до структури органів Державної прикордонної служби України відповідно до Закону України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. входять також територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону [10], а до складу територіальних органів Адміністрації Державної прикордонної служби України (Східне, Західне, Південне, Північне, Центральне, Азово-Чорноморське, Донецько-Луганське регіональні управління) – органи охорони державного кордону, які мають широке коло повноважень, однак про те, що їх акти є обов'язковими, мова не йде, хоча вони також взаємодіють на місцевому рівні. Зокрема, на місцевому рівні взаємодіють органи охорони державного кордону та військові частини Національної поліції України, під час виконання завдань у зоні відчуження і

зоні безумовного (обов'язкового) відселення на місцевому рівні взаємодії мають місце:

– між Чернігівським прикордонним загonom Північного регіонального управління Державної прикордонної служби України та Головним управлінням Національної поліції в Київській області;

– між Житомирським прикордонним загonom Північного регіонального управління Державної прикордонної служби України та головними управліннями Національної поліції в Київській та Житомирській областях;

– між підрозділами охорони державного кордону Державної прикордонної служби України та органами (підрозділами) Національної поліції, що дислокуються на територіях зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення.

Зазначеним переліком взаємодія органів Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами на місцевому рівні не вичерпується та свідчить про те, що повинно бути створено належні умови для її здійснення і на такому рівні. На місцевому рівні єдиним актом, що регламентує відносини між сторонами, є план взаємодії. Місцеві органи охорони державного кордону не мають повноважень підписувати такий план, відповідно загальний план підписує начальник регіонального управління Державної прикордонної служби України і затверджує Голова Державної прикордонної служби України. Текстова частина плану взаємодії загалом є досить змістовною, однак знову ж таки не передбачає такого пункту, як відповідальність сторін за його невиконання [264, с. 197].

Оскільки взаємодія Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами здійснюється на державному, регіональному та місцевому рівнях, питання притягнення до юридичної відповідальності за неналежне виконання/невиконання заходів, передбачених планом взаємодії, відрізняється залежно від рівня. Це пов'язано з відмінністю щодо суб'єктів, які взаємодіють між собою на різних рівнях. Якщо ми звернемо увагу на місцевий рівень взаємодії, то відповідно до Положення про орган охорони

державного кордону Державної прикордонної служби України від 30.11.2018 р. орган охорони державного кордону, виконуючи покладені на нього завдання, взаємодіє зі з'єднаннями, військовими частинами (підрозділами) Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, підрозділами правоохоронних органів та іншими суб'єктами [162], тобто взаємодія є невід'ємною складовою належного виконання ним своїх завдань. Відповідно його начальник відповідає за взаємодію органу охорони державного кордону в межах наданої компетенції.

Звісно ж, недоцільною є ситуація, коли начальник сам буде нести відповідальність за дії чи бездіяльність його співробітників, тому з метою забезпечення належного виконання заходів, передбачених планом взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами на місцевому рівні, доцільно розширити повноваження начальника органу охорони кордону, зокрема надати право визначати своїм наказом співробітників, на які покладається завдання забезпечувати реалізацію певних заходів, передбачених планом взаємодії. Водночас перелік відповідальних співробітників повинен бути й зі сторони органу охорони державного кордону і відповідного підрозділу правоохоронного органу, з яким він взаємодіє. Це дозволить попередньо узгоджувати між сторонами не лише перелік спільних заходів, а й осіб, відповідальних за їх реалізацію. Відповідно у разі невиконання чи неналежного виконання відповідальним співробітником покладених на нього завдань для нього може наставати дисциплінарна відповідальність.

Говорячи про таку категорію як «наказ», варто відзначити, що начальник органу охорони державного кордону дійсно уповноважений визначати порядок виконання завдань і видавати накази організаційно-розпорядчого характеру та розпорядження, що свідчить про узгодженість сформульованої пропозиції з чинним законодавством. Крім того, начальник органу охорони державного кордону користується дисциплінарною владою

командира полку (бригади), що є ще одним додатковим аргументом на користь внесення змін до законодавства. Норма такого самого змісту закріплена в Дисциплінарному статуті Збройних сил України, п. 12 якого передбачено, що керівники (начальники) структурних підрозділів Державної прикордонної служби України користуються стосовно підлеглих військовослужбовців дисциплінарною владою командира корпусу [265].

Така позиція узгоджується з тим, що, незважаючи на повноваження центрального органу виконавчої влади, яка реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, а також інших органів Державної прикордонної служби України, в їх структурі немає підрозділів, відповідальних за взаємодію з іншими суб'єктами. Так, Я. С. Галанюк відмічає, що в структурі Адміністрації Державної прикордонної служби України відсутній підрозділ, який відповідає за організацію взаємодії служби з іншими органами публічної влади, а функції щодо координації та синхронізації дій підрозділів та інших силових формувань розподілені між різними департаментами та частинами центрального підпорядкування [114, с. 49].

Беручи до уваги викладене, варто погодитися з І. П. Кушнір, що з метою вдосконалення нормативно-правового забезпечення взаємодії у сфері охорони державного кордону статтю 27-1 Закону України «Про державний кордон України» необхідно доповнити частиною 3, виклавши її в такій редакції: «невиконання законних вимог представників Державної прикордонної служби України щодо взаємодії посадовими особами взаємодіючих органів публічної адміністрації тягне за собою настання дисциплінарної відповідальності згідно чинного законодавства» [187, с. 15]. Водночас науковець зазначає лише про органи публічної адміністрації, залишаючи осторонь правоохоронні органи. Зважаючи на це, якщо говорити про юридичну відповідальність, за невиконання вимог представників Державної прикордонної служби України необхідно охопити перелік усіх суб'єктів, що взаємодіють із нею, зокрема й правоохоронні органи. Більше

того, в разі внесення змін до Закону України «Про державний кордон України» постане необхідність викласти в новій редакції положення дисциплінарних статутів правоохоронних органів.

Таким чином, органи охорони державного кордону здійснюють низку важливих завдань на місцях, але законом їх наказом не надано статусу обов'язковості. Звісно, якщо брати до уваги ієрархію органів Державної прикордонної служби України, то накази начальника органу охорони державного кордону не можуть бути обов'язковими до виконання всіма суб'єктами, але доцільно було б зробити їх обов'язковими для суб'єктів, із якими орган охорони державного кордону взаємодіє на місцевому рівні.

Крім того, якщо законодавець надасть зазначеним актам статусу обов'язкових, то необхідно також закріпити дисциплінарну відповідальність, що настає в разі їх невиконання чи неналежного виконання співробітниками суб'єктів, що взаємодіють. Зазначене, на наше переконання, дозволить вивести взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами на новий рівень. Оскільки положення щодо обов'язковості актів представників органів прикордонної служби та можливість настання реальної юридичної відповідальності за їх невиконання чи неналежне виконання для співробітників – це одна з гарантій уникнення формальної взаємодії та підвищення її ефективності.

Висновки до Розділу 2

1. Визначено, що під адміністративно-правовим забезпеченням взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами необхідно розуміти упорядкування за допомогою адміністративно-правових норм законодавчих і підзаконних актів рівнів, напрямів, форм, методів, інших умов взаємодії зазначених суб'єктів і безпосередньо реалізація останніми розподілених між ними в межах такої взаємодії обов'язків із метою підтримання умов для охорони визначених законом

інтересів людини, суспільства та держави на державному кордоні й межах прикордонних територій, своєчасного реагування на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізація та ліквідація наслідків.

Серед особливостей адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами виділено: 1) розгалуженість нормативних актів, що регламентують взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами за змістом, за юридичною силою тощо; 2) можливість поділу нормативних актів, що регламентують взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, на нормативні акти, норми яких закріплюють повноваження суб'єктів взаємодії та нормативні акти, які безпосередньо конкретизують їх взаємодію, тобто закріплюють підстави, рівні, напрями, форми, методи, інші умови взаємодії тощо; 3) значна кількість відомчих актів Міністерства внутрішніх справ України, що обумовлено підпорядкуванням останньому Адміністрації Державної прикордонної служби України.

Зважаючи на відсутність спільного нормативного акта, положення якого б визначали концептуальні засади взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, що стримує взаємодію між ними, пропонується розробити та затвердити спільним наказом зазначених суб'єктів Концепцію взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, основною метою якою повинне бути закріплення на підзаконному рівні мети, завдань, принципів, рівнів, напрямів, форм, методів взаємодії, загальних засад юридичної відповідальності за порушення умов, термінів взаємодії тощо.

2. З'ясовано, що формами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами є зовнішній прояв, заснованих на нормах законодавства України, узгоджених за часом, місцем, і з найбільш раціональним й ефективним використанням можливостей, дій та рішень взаємодіючих суб'єктів, що забезпечують підтримання умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства й держави на державному

кордоні та в межах прикордонних територій, своєчасного реагування на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізація та ліквідація наслідків.

3. Виокремлено форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами: 1) обмін інформацією; 2) спільні операції, зокрема, проведення прикордонних операцій; 3) спільне патрулювання поза пунктами пропуску на державному кордоні; 4) спільна координація діяльності інших суб'єктів у межах наданої компетенції; 5) проведення спільних навчань співробітників, наукових та методичних заходів.

4. Запропоновано методи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами розуміти як сукупність засобів, що використовуються суб'єктами взаємодії в межах чинного законодавства для забезпечення реалізації узгоджених за часом, місцем, і з найбільш раціональним й ефективним використанням можливостей, дій та рішень для досягнення спільної мети.

5. Класифіковано методи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами: 1) адміністративні методи (зокрема, регламентаційні, розпорядчі методи, метод примусу); 2) організаційні методи (зокрема, методи планування, прогнозування, інформаційного забезпечення, вироблення рішень, організації виконання рішень й контролю за виконанням, інструктування, роботи з персоналом); 3) економічні методи.

6. Визначено, що підставами неналежної юридичної відповідальності Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії є: 1) відсутність у законодавстві норми, яка передбачає відповідальність суб'єктів взаємодії; 2) відсутність у місцевих органів охорони державного кордону повноважень підписувати план взаємодії, ігнорування його текстовою частиною пункту про відповідальність за його невиконання чи неналежне виконання, а також необов'язковість наказів

начальника органу охорони державного кордону для правоохоронних органів з якими він взаємодіє на місцевому рівні;

7. Зважаючи на нагальність удосконалення юридичної відповідальності Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії, підтримано раніше сформульовану пропозицію про доповнення Закону України «Про державний кордон України» частиною 3, якою пропонується передбачити дисциплінарну відповідальність за невиконання законних вимог представників Державної прикордонної служби України щодо взаємодії посадовими особами органів, що взаємодіють, але за умови охоплення нею не лише органів публічної адміністрації, а й усіх суб'єктів, що з нею взаємодіють, зокрема правоохоронних органів.

Крім того, запропоновано: 1) розширити повноваження начальника органу охорони кордону, надавши йому право визначати своїм наказом співробітників, на які покладається завдання забезпечувати реалізацію певних заходів, передбачених планом взаємодії; 2) забезпечити формування переліку відповідальних співробітників зі сторони органу охорони державного кордону і відповідного підрозділу правоохоронного органу, з яким він взаємодіє; 3) передбачити в плані взаємодії, що за невиконання чи неналежне виконання відповідальним співробітником покладених на нього завдань передбачено дисциплінарну відповідальність; 4) надати наказам начальника органу охорони державного кордону статусу обов'язкового для виконання правоохоронними органами, з якими здійснюється взаємодія на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

**3.1 Зарубіжний досвід діяльності та взаємодії прикордонних органів
з іншими суб'єктами, які виконують правоохоронні функції**

Зміст низки теоретичних досліджень передбачає вивчення зарубіжного досвіду в певній сфері. Тому діяльність та взаємодія прикордонних органів з іншими суб'єктами, що виконують правоохоронні функції в зарубіжних державах у межах цього дисертаційного дослідження, не є винятком. Це дозволить не лише узагальнити зарубіжний досвід визначення правового статусу прикордонних органів та особливостей правового регулювання їх спільної діяльності з іншими правоохоронними суб'єктами, а й виокремити позитивний досвід, що може бути використаний в Україні для вдосконалення адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

О. Б. Ганьба зазначає, що кожна держава щодо питань забезпечення національної безпеки обирає та формує власний підхід щодо реалізації прикордонної політики, в якому віддзеркалюються її національні особливості [266, с. 271]. Однак в усіх державах є спеціально уповноважений орган у сфері охорони державного кордону та відповідно створено правове поле для здійснення ним своїх завдань, зокрема у взаємодії з іншими суб'єктами.

Здебільшого відповідальним органом за охорону кордону та прикордонний контроль у країнах Європейського Союзу є поліція. Зокрема, в Австрії за охорону кордону відповідальність несе Федеральна поліція у складі Міністерства внутрішніх справ, у Болгарії прикордонна компонента представлена Генеральним директором прикордонної поліції Національної поліцейської служби у складі Міністерства внутрішніх справ, в Естонії

державний кордон охороняє Поліцейська та прикордонна служба у складі Міністерства внутрішніх справ, у Румунії функцію охорони кордону виконує Прикордонна поліція у складі Міністерства внутрішніх справ та адміністративної реформи [267]. У таких країнах, як Мальта та Іспанія, збройні сили все ще здійснюють контроль на морських кордонах, а декілька країн-членів Європейського Союзу мають спеціалізовані органи (прикордонні служби), які опікуються саме питаннями прикордонного характеру поза сферою компетенції поліцейських служб (Фінляндія, Італія, Норвегія, Португалія, Швеція, Нідерланди) [268].

Відповідно доцільно поділяти прикордонні відомства країн-членів Європейського Союзу на 4 групи: 1) прикордонні відомства на основі поліцейської служби (Прикордонна поліція) 64 %, 21 відомство); 2) берегова охорона (15 %, 5 відомств); 3) прикордонна служба (12 %, 4 відомства); 4) воєнізована структура (9 %, 3 відомства) [269].

За охорону державного кордону на суші та на морі в Польщі, а також за контроль прикордонного руху в межах, визначених окремими правилами, відповідно до Закону Республіки Польща «Про охорону державного кордону» від 12.10.1990 р. відповідає Міністерство внутрішніх справ якому підпорядкований відповідний уповноважений орган [270]. Цим органом є Прикордонна служба Польщі, яка згідно з положеннями Закону Республіки Польща «Про Прикордонну службу» від 12.10.1990 р. здійснює охорону державного кордону, контролює прикордонний рух, а також запобігає і протидіє нелегальній міграції [271].

Зважаючи на завдання Прикордонної служби Польщі, зазначений нормативний акт, а також ст. 312 п. 1 Кримінального кодексу Республіки Польща (далі – КК) наділяють її процесуальними повноваженнями в справах про злочини і правопорушення, що стосуються порушень правил перетину державного кордону, недостовірності документів, що надають право на перетин державного кордону, нелегальним переміщенням через державний кордон товарів і предметів без акцизних марок, зброї, наркотичних речовин,

вибухових матеріалів, а також у справах, пов'язаних з охороною культурних цінностей. Зокрема, це незаконний перетин державного кордону (ст. 264 § 1, 2 КК), зокрема організований третіми особами (ст. 264 § 3 КК), пошкодження та знищення прикордонних знаків (ст. 277 КК), використання при перетині державного кордону підробних документів із метою видачі їх за справжні (ст. 270 § 1, 2 КК), використання документів, що посвідчують особу, інших осіб (ст. 275 §1 КК), незаконне перевезення або пересилання через кордон документів, які посвідчують особу, інших осіб (ст. 275 § 2 КК).

Крім того, законодавством до компетенції Прикордонної служби Польщі віднесено також фіскальні злочини та фіскальні правопорушення, зазначені в ст. 134 § 1 п. 1 Кримінального фіскального кодексу, зокрема, щодо: ухилення від сплати митних зборів (контрабанда), митне шахрайство, перевезення краденого, перешкоджання в здійсненні митного контролю, приховування валютних цінностей від контролю. До компетенції Прикордонної служби Польщі належить розслідування розкрадання або привласнення проїзного документа іноземця або польського документа, виданого іноземцеві, перебування на території Республіки Польща після закінчення терміну, зазначеного у візі або договорі про безвізовий режим; ненадання документів і дозволу, що надають іноземцеві право знаходитися на території Республіки Польща тощо [272, с. 18].

Реалізація більшості повноважень Прикордонної служби Польщі неможлива без взаємодії з іншими суб'єктами, зокрема тими, які виконують правоохоронні функції. Тому Закон Республіки Польща «Про Прикордонну службу» містить норму, присвячену взаємодії Прикордонної служби Польщі з іншими органами та їх структурними підрозділами. Водночас зміст такої взаємодії законодавець розкриває не через можливість Прикордонної служби Польщі взаємодіяти з іншими суб'єктами, що є більш традиційним із точки зору законодавчої техніки, а через обов'язок певних суб'єктів співпрацювати з нею. Зокрема, в статті 2 Закону Республіки Польща «Про Прикордонну службу» закріплено, що органи державного управління, органи місцевого

самоврядування, а також державні та інші організаційні підрозділи зобов'язані співпрацювати з органами прикордонної служби та забезпечувати їм необхідні умови для виконання нею завдань, зазначених у законі [271].

На сьогодні Прикордонна служба Польщі під час виконання передбачених законом завдань взаємодіє з багатьма державними органами та службами, зокрема, поліцією, Головним митним управлінням, Міністерством закордонних справ, Національним управлінням праці, Військово-морськими силами, Військово-повітряними силами, органами державної безпеки, Службою охорони залізниць, Управлінням з питань репатріації та іноземців, Військовою жандармерією, прокуратурою та ін. Але найширшою є взаємодія Прикордонної служби Польщі з органами поліції, юридичною підставою для здійснення якої є Угода Головного коменданта Прикордонної служби та Головного Коменданта поліції від 15.06.1998 р., якою визначено спільні заходи щодо обміну інформацією, використання баз даних та проведення спільних оперативно-розшукових заходів та слідчих дій. У рамках угоди передбачено також інституційні форми взаємодії у боротьбі з нелегальним перебуванням іноземців у Республіці Польща, зокрема, постійні спільні перевірки в прикордонній зоні, передусім на шляхах сполучення, що ведуть до кордону, оперативні дії, що проводяться на території всієї країни. [272, с. 12–13]. Тобто, як і в Україні, взаємодія Прикордонної служби Польщі з органами поліції регламентується підзаконним актом.

У Республіці Латвія також діє уповноважений орган у сфері охорони державного кордону, а саме Державна прикордонна охорона, про що свідчить зміст статті 4 Закону «Про прикордонну охорону», який діє з 01.12.2020 р. Про статус Державної прикордонної охорони йдеться також у положенні, затвердженому урядом Латвійської Республіки від 15.02.2005 р. Відповідно до зазначеного положення Державна прикордонна охорона є збройною установою прямого управління під контролем Міністра внутрішніх справ, яка реалізує безпекову політику державного кордону, а також державну міграційну політику [273].

Відповідно до закріпленого статусу спектр діяльності Державної прикордонної охорони Латвії досить широкий, оскільки охоплює такі питання, як: охорона державного кордону, пропуск через кордон осіб та транспортних засобів, нагляд прикордонних територій, забезпечення додержання режимів кордону, прикордонних територій та пунктів пропуску через кордон, участь у боротьбі з незаконною міграцією, виконання законодавства з питань біженців та контроль і нагляд у сфері зовнішньої трудової міграції, контролю за додержанням іноземними громадянами правил проживання та тимчасового проживання у Латвії, участь у здійсненні державної політики щодо національної безпеки та ін. [274].

Стаття 7 Закону «Про прикордонну охорону» також передбачає, що прикордонна служба Республіки Латвія співпрацює з іншими державними та органами місцевого самоврядування, приватними особами та міжнародними організаціями [275].

У США повноваженнями у сфері охорони державного кордону наділено службу, яка одночасно поєднує повноваження митного та прикордонного відомств. Зокрема, мова йде про Прикордонно-митну службу США (United States Customs and Border Protection), яка є органом федерального законодавства Міністерства національної безпеки США, на який покладена відповідальність як за питання, що пов'язані з регулюванням та спрощенням міжнародної торгівлі, збором митних платежів, так і запобіганням в'їзду терористів та ввезенню зброї для виконання терористичної діяльності на території США, затримання осіб, які намагаються в'їхати на територію США. Реалізацію останнього завдання покладено на Прикордонний патруль, який є структурним підрозділом Прикордонно-митної служби США [276]. Такий статус Прикордонно-митної служби США обумовлює її взаємодію з широким колом суб'єктів забезпечення національної безпеки держави.

На нашу думку, на окрему увагу заслуговує також досвід організації та діяльності прикордонних органів у пострадянських країнах. Зокрема,

відповідно до Закону Республіки Казахстан «Про державний кордон Республіки Казахстан» від 16.01.2013 р. уповноваженим органом, який здійснює захист та охорону державного кордону на суші, у внутрішніх та територіальних водах (зокрема в підводному середовищі) із метою забезпечення цілісності та недоторканності державного кордону, підтримання законності та встановленого порядку в прикордонному просторі, є Прикордонна служба Комітету національної безпеки Республіки Казахстан.

Водночас одним із завдань Прикордонної служби Республіки Казахстан є сприяння правоохоронним, природоохоронним органам держави в захисті громадян, природних ресурсів та навколишнього середовища, додержанні міграційного законодавства Республіки Казахстан у прикордонному просторі. Крім того стаття 63, зазначеного нормативно-правового акта прямо передбачає, що уповноважені органи, а саме Комітет національної безпеки Республіки Казахстан, органи державних доходів Республіки Казахстан, Міністерство закордонних справ Республіки Казахстан, Міністерство внутрішніх справ Республіки Казахстан, уповноважений орган у сфері транспорту та комунікацій, центральний уповноважений орган з управління земельними ресурсами тощо, під час виконання покладених на них завдань із захисту державного кордону взаємодіють між собою, реалізують спільні заходи та інформують один одного з питань, що належать до їх компетенції.

Однак саме на Прикордонну службу Комітету національної безпеки Республіки Казахстан та Міністерство оборони Республіки Казахстан покладено завдання організувати безпосередньо на державному кордоні взаємодію своїх сил та уповноважених органів, які беруть участь у захисті державного кордону або здійснюють діяльність, що зачіпає інтереси захисту державного кордону [277].

У Киргизькій Республіці до 2020 року єдиним державним органом у системі виконавчої влади, створеним для охорони і захисту державного кордону, здійснення прикордонного контролю, попередження і припинення

порушень режиму державного кордону, посягань на суверенітет і територіальну цілість держави, була Державна прикордонна служба Киргизької Республіки [278, с. 41]. Втім, із метою вдосконалення системи охорони державного кордону, протидії загрозі проникнення міжнародних злочинних формувань, підвищення ефективності боротьби з незаконним ввезенням товарів і вантажів, наркотичних засобів та зброї на територію Киргизької Республіки із суміжних держав, а також оптимізації функцій державних органів виконавчої влади урядом на базі Державної прикордонної служби Киргизької Республіки утворено Прикордонну службу Державного комітету національної безпеки Киргизької Республіки [279].

Положенням про Прикордонну службу Державного комітету національної безпеки Киргизької Республіки від 19.01.2021 р. передбачено, що Прикордонна служба Державного комітету національної безпеки Киргизької Республіки є уповноваженим органом, який здійснює охорону державного кордону Киргизької Республіки, бере участь у забезпеченні прикордонної безпеки та відповідає за реалізацію державної прикордонної політики законодавством Киргизької Республіки у сфері охорони державного кордону. Для виконання покладених завдань Прикордонна служба Киргизької Республіки:

- 1) вживає заходів у взаємодії з державними органами, що здійснюють протидію тероризму, щодо виявлення, затримання та знищення терористів або терористичних груп на державному кордоні, в прикордонній смузі та прикордонній території, зокрема здійсненням опитувань, фільтраційних та профілактичних заходів;

- 2) організовує взаємодію з лінійними та територіальними органами Державного комітету національної безпеки Киргизької Республіки щодо виявлення, попередження, припинення правопорушень, розслідування яких законодавством Киргизької Республіки віднесено до компетенції останнього;

- 3) організовує взаємодію з державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими юридичними та фізичними особами на користь

охорони державного кордону, а також із метою надання Прикордонній службі шефської та іншої допомоги [280].

Повноваження Прикордонної служби Киргизької Республіки визначено також Законом «Про державний кордон Киргизької Республіки» від 16.05.2015 р. № 98. Відповідно до статті 44 зазначеного нормативно-правового акта до прав уповноваженого державного органу у сфері охорони державного кордону віднесено можливість організовувати взаємодію з уповноваженими державними органами, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування, які беруть участь в охороні державного кордону.

Статтею 49 Закону «Про державний кордон Киргизької Республіки» передбачено, що уповноважені державні органи, які сприяють охороні державного кордону, взаємодіють між собою, зокрема: 1) здійснюють інформування один одного під час виконання покладених на них обов'язків у сфері охорони державного кордону; 2) організовують на державному кордоні взаємодію своїх сил та державних органів, підприємств (незалежно від форм власності), установ, організацій, громадських об'єднань, які беруть участь в охороні державного кордону або здійснюють діяльність, що стосується інтересів охорони державного кордону [281].

Варто відмітити, що в деяких пострадянських державах повноваження з управління державними кордонами покладено на прикордонну поліцію. Наприклад, у Грузії Прикордонна поліція перебуває в підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ, і лише на період воєнного стану переходить у підпорядкування Збройних сил. Прикордонна служба також була ліквідована в Молдові і перетворена в прикордонну поліцію у структурі Міністерства внутрішніх справ [278, с. 41].

У Грузії суб'єктами охорони державного кордону відповідно до статті 33 Закону «Про державний кордон Грузії» від 17.07.1998 р. є: а) Міністерство внутрішніх справ Грузії; б) Міністерство оборони Грузії; в) Міністерство закордонних справ Грузії [282]. У структурі Міністерства

внутрішніх справ Грузії функціонує прикордонна поліція як спеціальна служба та правоохоронний орган, основними завданнями якої є охорона державного кордону Грузії, а також охорона територіальної цілісності, недоторканності державного кордону, держави, громадян та збереження їх майна разом з іншими державними органами [283].

Оскільки Прикордонна поліція Грузії належить до органів поліції, то правову основу її діяльності становить Закон Грузії «Про поліцію». Відповідно до ст. 17 зазначеного нормативного акта одним із повноважень поліції є здійснення в межах своєї компетенції відповідних заходів із забезпечення охорони державного кордону Грузії. Крім того якщо говорити про взаємодію прикордонної поліції з іншими суб'єктами, то в статті 7 Закону Грузії «Про поліцію» зазначено, що поліція з метою виконання своїх функцій у порядку, встановленому законодавством Грузії, взаємодіє з органами державної влади і місцевого самоврядування, громадськими організаціями юридичними і фізичними особами [284]. Водночас аналіз інших положень цього нормативного акта свідчить про те, що визначаючи повноваження поліції, зокрема у сфері охорони державного кордону, не наголошується, які з них можуть бути здійснені у взаємодії з правоохоронними держави.

У Республіці Молдова Законом «Про державний кордон Республіки Молдова» № 215 від 04.05.2011 р. передбачено, що охорона державного кордону є складовою частиною державної системи забезпечення безпеки Республіки Молдова, однією із форм національної оборони. Відповідно до статті 7 зазначеного нормативно-правового акта контроль кордону на суші та в прикордонних водах здійснює Прикордонна поліція Молдови, а в межах, установлених положеннями цього закону та іншими відповідними законодавчими актами, контроль кордону може виконувати спільно з Митною службою Молдови [285].

Законом Республіки Молдова «Про Прикордонну поліцію» № 283 від 28.12.2011 р. визначено, що Прикордонна поліція – це підвідомчий

Міністерству внутрішніх справ орган публічного управління, який здійснює повноваження та реалізує політику держави у сфері інтегрованого менеджменту державного кордону, боротьби з нелегальною міграцією та транскордонною злочинністю (ст. 1). У сфері нагляду за кордоном та прикордонного контролю Прикордонна поліція у взаємодії з іншими органами публічного управління здійснює в установленому законодавством порядку контроль за кордоном та пропуск через державний кордон Республіки Молдова осіб та транспортних засобів, коштів, а у сфері просування політики боротьби з нелегальною міграцією, інтегрованого менеджменту державного кордону та управління інформаційними системами обліку даних, взаємодіє з органами центрального та місцевого публічного управління, з іншими установами незалежно від їх виду власності та організаційно-правової форми.

Важливо зазначити, що взаємодії Прикордонної поліції Республіки Молдова з іншими суб'єктами присвячено окрему норму в Законі «Про прикордонну поліцію», яка охоплює низку важливих аспектів. Зокрема, заслуговує на увагу передбачена законодавством можливість створення на національному, регіональному та місцевому рівнях координаційних центрів, що забезпечують організацію спільних операцій на кордоні, обмін інформацією, іншу необхідну для здійснення повноважень діяльність [286].

Ще однією нормою, що заслуговує на увагу, є стаття 9 зазначеного закону, відповідно до якого Прикордонна поліція взаємодіє з центральними галузевими органами публічного управління, органами місцевого публічного управління, правоохоронними органами й іншими установами незалежно від їх виду власності та організаційно-правової форми у встановленому законодавством порядку. Цією нормою прямо закріплюється можливість Прикордонної поліції Республіки Молдова взаємодіяти з правоохоронними органами. Для порівняння зазначимо, що в Законі України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р., зокрема, статті 3, мова йде загалом про органи державної влади, органи місцевого самоврядування та

громадські об'єднання, а саме на правоохоронних органах увагу не акцентовано. Про це свідчить і стаття 22 зазначеного нормативно-правового акта, де зазначено лише про органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, їх службових і посадових осіб, які в межах своїх повноважень сприяють Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [10].

Такий підхід законодавця, на нашу думку, дещо зменшує важливість правоохоронних органів у досягненні визначеної нами у підрозділі 1.3 мети взаємодії. Крім того, законодавець у ст. 1 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» від 23.12.1993 р. наводиться перелік правоохоронних органів, що свідчить про використання законодавцем такої правової категорії, як «правоохоронні органи». Зважаючи на зазначене, вважаємо доцільним внести зміни до Закону України «Про Державну прикордонну службу України», виклавши назву та частину 1 статті 22 нормативно-правового акта в такій редакції:

«Стаття 22. Взаємодія Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами

З метою забезпечення ефективного здійснення покладених на неї повноважень Державна прикордонна служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності в установленому законодавством порядку».

Крім того, закріплене в статті 3 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» формулювання такого принципу, як «взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань», пропонуємо замінити на «взаємодія Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами». Така пропозиція обґрунтовується тим, що фактично зміст зазначеного принципу

діяльності Державної прикордонної служби України конкретизується в статті 22 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», а тому не має необхідності дублювати це положення двічі в одному нормативно-правовому акті.

Таким чином, у зарубіжних державах питання безпеки на державному кордоні та прикордонних територіях віднесено до компетенції спеціально уповноважених органів, статус яких відрізняється залежно від того, якому суб'єкту вони підпорядковані, чи є вони воєнізованим формуванням, чи поєднують функції декількох відомств тощо. Водночас правові засади взаємодії таких прикордонних органів з іншими суб'єктами містяться також у законодавчих та підзаконних актах, що визначають статус перших.

3.2 Перспективи оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами

Будь-яка діяльність повинна здійснюватися належним чином відповідно до поставлених завдань і термінів. Водночас взаємодія Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами не є винятком, що обумовлює застосування різних інструментів визначення ефективності такої діяльності. Одним із них є оцінювання ефективності взаємодії вищезазначених суб'єктів.

А. А. Капелюш та С. В. Шевчук зазначають, що оцінювання ефективності будь-якого процесу (процедури) є складним науково-практичним завданням. Адже, одержані в підсумку результати повинні зводитися не лише до оцінки як такого, а й вказувати на наявні сильні та слабкі сторони предмета аналізу, що водночас повинні стати основою для розробки програми перспективного вдосконалення [287, с. 90].

Тобто мета оцінювання повинна бути скерована на розвиток та є його невід'ємною складовою [288, с. 87]. Відповідно оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби з правоохоронними органами

повинне бути спрямоване не лише на з'ясування ефективності чи неефективності їх спільної діяльності, а й на виявлення її недоліків для подальшого вдосконалення.

Зважаючи на спрямованість оцінювання, пропонуємо звернути увагу на змісті такої категорії, як «ефективність». На сьогодні в науковій доктрині під ефективністю розуміють: «відношення отриманого результату до певного виду витрат» [289]; «відношення ефекту (результату) до витрат або ресурсів, які були витрачені на отримання цього ефекту» [290]; «результативність певної дії, процесу, яка вимірюється співвідношеннями між одержаним результатом і витратами, що його спричинили» [291, с. 9]; «здатність досягати поставлених цілей з максимальними за даних умов соціально корисними результатами і мінімальними витратами» [292, с. 69]; «співвідношення між використанням засобів і досягненням мети як вираження економічного принципу досягнення максимального успіху за допомогою засобів, що є в наявності чи певного успіху за допомогою мінімальних засобів» [293, с. 118]. Фактично наведені підходи до розуміння категорії «ефективність» зводяться до співвідношення затрачених витрат для одержання конкретного результату.

Водночас є інші підходи, відповідно до яких під ефективністю пропонують розуміти:

- 1) «результат, наслідок того чи іншого явища» [294, с. 3];
- 2) «ступінь реалізації соціальної цінності правових стимулів і правових обмежень, як вони задовольняють інтереси людей і у результаті – як упорядковують суспільні відносини» [295, с. 456];
- 3) «ступінь готовності (пристосованості) системи в цілому та окремих її елементів до вирішення поставлених перед нею завдань» тощо [296, с. 95].

Наявність такої кількості розумінь категорії «ефективність» обумовлена її широким застосуванням у різних сферах. Зокрема, Г. А. Магась також підкреслює, що поняття «ефективність» стало одним із центральних, базових понять теорії і практики оперативно-службової

діяльності органів Державної прикордонної служби України. Його широко застосовують в регіональних управліннях, навчальних закладах, органах управління. Ефективність роботи штабів, ефективність системи оперативного прикриття, ефективність зв'язку, ефективність охорони державного кордону – ці поняття в концентрованому, узагальнюючому вигляді відображають результати виконання органами Державної прикордонної служби України обов'язків, покладених на них Законом України «Про Державну прикордонну службу України» [297, с. 46].

Крім того, в науковій доктрині окрему увагу приділяли ефективності діяльності правоохоронних органів та інших суб'єктів такі науковці, як Н. С. Андрійченко, О. В. Батраченко, В. А. Бондаренко, В. О. Бурбика, С. С. Єсімов, В. Д. Журальов, М. В. Кочеров, А. В. Кубаєнко, М. М. Литвин, І. М. Охріменко, О. М. Резнік, О. В. Сидоренко, А. В. Стеблянко та інші. Втім, перш ніж перейти до розгляду запропонованих ними підходів, необхідно звернути увагу, що одним із основних компонентів визначення ефективності будь-якої діяльності є критерії, за якими оцінюється бажаний результат цієї діяльності.

Критерії – це ознака, на підставі якої формується оцінка якості об'єкта, процесу, мірило такої оцінки. Зокрема, критерії ефективності характеризують рівень ефективності системи, а критерії оптимальності – наскільки система близька до оптимального стану [298]. Критерій є істотною, відмінною ознакою, на підставі якої проводиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь [299, с. 588]. На думку В. Д. Журавльова, під критеріями ефективності необхідно розуміти відмітні ознаки, мірила оцінки, на підставі яких відбувається оцінювання ефективності діяльності, що характеризують їх якісну, змістовну сторону [300, с. 32].

В. О. Бурбика під критеріями оцінювання ефективності взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами пропонує розуміти підстави, за якими, або ж засоби, за допомогою яких здійснюється оцінювання даної взаємодії. За критерії обирають певні ознаки, характерні

властивості даної взаємодії, що дозволяють з'ясувати міру відповідності наявних результатів цієї взаємодії її цілям і завданням [116, с. 181].

Науковець звертає увагу, що оцінювання результатів взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами повинне бути одним із основних інструментів визначення відповідності результатів такої взаємодії: по-перше, реально існуючим умовам і обставинам суспільного життя, в яких означена взаємодія здійснюється, – її доцільність та доречність; по-друге, поставленим цілям та накресленим завданням – цілеспрямованість та дієвість взаємодії; по-третє, кількості витрачених на організацію і реалізацію взаємодії ресурсів – ефективність взаємодії.

Відповідно серед критеріїв взаємодії між зазначеними суб'єктами В. О. Бурбика виділяє: а) громадську думку про результати такої взаємодії; б) думку про результати взаємодії органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів керівників таких органів, а також посадових осіб, які є безпосередніми виконавцями взаємодії; в) функціональну та економічну ефективність взаємодії органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів [97, с. 5].

Зі свого боку О. В. Батраченко визначив критерії оцінювання діяльності органів поліції в розрізі забезпечення ними публічної безпеки і порядку, а саме: 1) стан публічної безпеки і порядку в регіоні та державі загалом; 2) стан управління та організації діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку; 3) кількісні та якісні результати діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку; 4) оцінювання кадрового потенціалу; 5) рівень довіри населення до Національної поліції України та її співробітників [301, с. 61–62].

О. М. Резнік пропонує оцінювати діяльність правоохоронних органів, які забезпечують фінансово-економічну безпеку України за такими критеріями: 1) стан дотримання передбачених законодавством процесуальних строків; 2) рівень профілактики та розкриття фінансово-

економічних злочинів; 3) дотримання вимог законності; 4) громадська думка; 5) професіоналізм; 6) економічний ефект. Водночас, зазначені критерії, на думку науковця, повинні охоплювати статистичні дані про кількість виявлених і розкритих фінансово-економічних злочинів та якісні критерії – громадська думка, визначення якої дозволить з'ясувати задоволеність населення діяльністю правоохоронних органів, його готовність взаємодіяти з ними [175, с. 416].

Н. С. Андрійченко істотно вдосконалила критерії, за якими доцільно оцінювати діяльність правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України. На її думку, зазначений перелік повинен передбачати такі критерії, як: а) рівень громадської довіри до правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України; б) рівень латентності фінансово-економічних злочинів у державі; в) професіоналізм співробітників правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України; г) стан взаємодії правоохоронних органів як суб'єктів захисту фінансово-економічних інтересів України між собою, з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, громадянами; г) економічність діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України; д) рівень корумпованості правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України [302, с. 188].

А. В. Стебляк, на відміну від вищезазначених науковців, акцентує саме на ефективності взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів та відповідно серед критеріїв оцінювання ефективності такої діяльності виокремлює: 1) зменшення частки латентних злочинів, які кваліфікуються за ст. 209 Кримінального кодексу України; 2) стан інформаційного забезпечення; 3) швидкість реагування фінансових установ на запит правоохоронних органів надати певну інформацію; 4) стан співробітництва з іншими

суб'єктами системи протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом; 5) кількість складених обвинувальних актів на основі інформації, що була надана фінансовими установами правоохоронним органам та дійсно містила докази скоєння легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 6) економічний ефект; 7) громадська думка [58, с. 204–205].

На думку О. В. Сидоренка, якщо мова йде про ефективність діяльності митних постів в Україні, то її доцільно оцінювати за переліком критеріїв, який охоплює: 1) стан законодавчого забезпечення діяльності митних органів та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; 2) співвідношення витрат на утримання митних органів та відсотком забезпеченої ними дохідної частини бюджету; 3) рівень корупції в діяльності митних органів; 4) професіоналізм співробітників митних органів; 5) стан співпраці митних органів на національному і міжнародному рівнях; 6) рівень довіри бізнесу та пересічних громадян до митних органів; 7) рівень автоматизації митних процедур, зокрема: а) частота використання автоматизованих митних процедур суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та пересічними громадянами України; б) рівень задоволеності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та пересічних громадян України митним оформленням через інструменти автоматизації митних процедур [303, с. 191–192].

Аналіз вищенаведених підходів свідчить, що, незважаючи на властиву їм відмінність, усе ж таки всі науковці акцентують увагу на таких критеріях, як «довіра громадян», «громадська думка», «довіра населення» тощо. Зважаючи на це, вважаємо доцільним зупинитися на змісті зазначеного критерію та з'ясувати можливість його застосування для оцінювання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

О. В. Волянська та І. В. Підкуркова зазначають, що для суспільної довіри основною категорією є соціологічне поняття «довіра», яке в соціології визначається як переконаність суб'єкта в позитивному, сприятливому

характері невизначених у майбутньому дій інших осіб [304, с. 153]. На думку А. В. Кубаєнко, довіра до правоохоронних органів є результатом суб'єктивно-об'єктивного сприйняття населенням, результатом оцінки їх діяльності. Змістом довіри є віра людей у здатність правоохоронних органів ефективно здійснювати покладені на них функції. Основним мотивом довіри населення до правоохоронних органів є позитивне емоційне враження, що характеризується переконаність у високому ступені передбачуваності їх діяльності [305, с. 8]. В. А. Бондаренко та С. С. Єсімов, розглядаючи громадську думку про діяльність поліції як критерій оцінювання її діяльності, роблять висновок, що вона дає можливість активізувати комунікацію між населенням і поліцією, діагностувати проблеми в діяльності поліції, своєчасно вживати заходів щодо їх подолання та усунення [306, с. 44]. Крім того, доцільно погодитись із С. А. Шитим та А. С. Бондаренко, які вважають, що високий рівень довіри знижує рівень правового нігілізму, що, зі свого боку, зменшує витрати на підтримання громадського порядку, створює умови для хорошого виконання поставлених обов'язків [307, с. 237].

Соціологи Центру Разумкова в період із 7 лютого по 14 лютого 2019 року провели дослідження довіри громадян до органів Міністерства внутрішніх справ України, відповідно до якого було встановлено, що Державній прикордонній службі довіряє 52 % населення [308]. З 19 травня по 25 травня 2020 року Київський міжнародний інститут соціології також реалізував дослідження, в якому респонденти відповідали на питання щодо рівня довіри до Міністерства внутрішніх справ України та органів його системи, в результаті було з'ясовано, що Державній прикордонній службі України довіряють 60 % населення. Порівняно з дослідженням Центру Разумкова, яке проводили у 2018 році відбулося зростання рівня довіри населення до органів Державної прикордонної служби України – +9 % (базується на сумі показників «повністю довіряю» та «більше довіряю») [309].

Якщо говорити про довіру громадян як критерій оцінювання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, то очевидно, що відмежувати довіру громадян лише до такого аспекту діяльності зазначених суб'єктів, як взаємодія між ними, неможливо. Тому формуючи перелік питань для соціологічного дослідження рівня довіри громадян до Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів, доцільно включати ті, що стосуються взаємодії між цими суб'єктами. Водночас оцінюючи взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, необхідно з'ясувати довіру не лише громадян до суб'єктів, що взаємодіють, а й самих суб'єктів один до одного. Це можливо реалізувати через розроблення відповідної анкети та проведення опитування співробітників і керівництва Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів, які взаємодіють між собою. На нашу думку, зазначене дозволить своєчасно виявляти існуючі проблеми в діяльності цих суб'єктів та оперативно вживати заходів до їх усунення [310, с. 209].

Втім, М. В. Кочеров, розглядаючи оцінювання ефективності діяльності органів та підрозділів Національної поліції України, наголошує на тому, що результати проведених досліджень свідчать про позитивні зрушення в роботі поліції. Однак рівень довіри населення є суб'єктивним критерієм оцінювання ефективності діяльності поліції, тому не може бути єдиним у процесі моніторингу [311, с. 69]. Зі свого боку С. С. Погорелий переконаний, що довіра населення до будь-якого органу публічного адміністрування є більше елементом політичного управління. Люди мають у своєму розпорядженні різні «пороги довіри», які залежать від індивідуальних особливостей і конкретного досвіду спілкування [312]. Без жодних заперечень вважаємо доцільним підтримати науковців та звернути увагу також на інші критерії оцінювання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Так, О. В. Батраченко, розглядаючи критерії оцінювання діяльності органів поліції в розрізі забезпечення ними публічної безпеки і порядку, виділяє серед них такий, як стан публічної безпеки і порядку в регіоні та зокрема державі в цілому. І. М. Охріменко також звертає увагу на стан публічної безпеки та порядку під час оцінки ефективності службової діяльності органів і підрозділів поліції України. Відповідно науковець робить висновок, що відобразити стан публічної безпеки та порядку дозволяють:

- 1) кількісно-якісні дані щодо зареєстрованих кримінальних та адміністративних правопорушень у межах території обслуговування чи специфіки діяльності окремого підрозділу (за видами правопорушень на 1 000 осіб населення);
- 2) відсоток їх викриття і розслідування (деталізована кількість виявлених злочинів (за видами));
- 3) превентивна діяльність (суспільне сприйняття загального рівня злочинності громадськістю)

[313, с. 141].

Розглядаючи взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, також можна виділити такий стан прикордонної безпеки в регіоні та державі, як критерій її оцінювання. Тим більше, що його активно використовують у Стратегії управління кордонами на період до 2025 року, затвердженій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 687-р.

У підрозділі 1.3 дисертаційного дослідження, визначаючи мету взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, ми вже звертали увагу на зазначене поняття. Втім, вважаємо доцільним ще раз як обґрунтування доцільності виокремлення зазначеного критерію оцінювання ефективності взаємодії вищезазначених суб'єктів, зазначити, що забезпечення безпеки на державному кордоні та прикордонних територіях України на сьогодні є особливою та невід'ємною складовою державного управління національною безпекою, тобто це організована сукупність державних органів, посадових осіб, об'єднаних єдиними цілями та завданнями щодо забезпечення безпеки і відкритості державного кордону,

що спрямована на захист суверенітету та територіальної цілісності держави, недоторканності державного кордону на всій його протяжності, протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам на державному кордоні, захисту національних інтересів у виключній (морській) економічній зоні, дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму, забезпечення розвитку міжнародного, прикордонного, міжвідомчого співробітництва, які здійснюють узгоджену діяльність у межах чинного законодавства України [314]. Відповідно до вищезазначеного стан прикордонної безпеки повинен дійсно бути одним із критеріїв оцінювання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Водночас не можна не підкреслити, що прикордонна безпека залежить не лише від взаємодії цих суб'єктів, а ще й від низки інших факторів, зокрема рішень та діянь вищих органів державної влади. Це свідчить про те, що зазначений критерій також не може бути єдиним критерієм оцінювання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

Оскільки в попередніх підрозділах ми виокремили таку форму взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, як інформаційний обмін, вважаємо необхідним виокремити швидкість оброблення та передавання аналітичної та статистичної інформації між суб'єктами взаємодії як критерій оцінювання ефективності їх взаємодії. На сьогодні саме інформація дозволяє своєчасно реагувати на зміни в оперативній обстановці та вживати заходів до попередження негативних наслідків чи припинення діянь, що негативно впливають на безпеку на державному кордоні та прикордонних територіях. Відповідно дані за результатами оцінювання за цим критерієм дозволять об'єктивно відобразити рівень використання Державною прикордонною службою України та правоохоронними органами автоматизованих систем обміну інформацією, виявляти недоліки цих систем і вдосконалювати їх в подальшому. Крім того,

від якісного обміну інформацією між зазначеними суб'єктами залежить ефективність аналізу ризиків у сфері їх взаємодії.

Оскільки Державна прикордонна служба України з правоохоронними органами спільно аналізують та оцінюють загрози і ризики у сфері їх взаємодії, то можна виокремити такий критерій оцінювання, як відповідність між оцінкою ризику та обраним варіантом захисту, витрат на його мінімізацію до прийняттого рівня. Оскільки, від того наскільки якісно будуть оцінені такі ризики та визначено оптимальні заходи і витрати, спрямовані на їх мінімізацію до прийняттого рівня, залежить ефективність спільних дій суб'єктів. Тому доцільно виділяти національний та транскордонний рівні реалізації спільного аналізу ризиків у сфері безпеки державного кордону.

О. В. Батраченко [37] виділяє такий критерій оцінювання діяльності органів, які є суб'єктами забезпечення публічної безпеки і порядку, як оцінювання кадрового потенціалу. На кадри звертають увагу також О. М. Резнік [175] та Н. С. Андрійченко [302], визначаючи професіоналізм критерієм оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України. Професіоналізм є важливим принципом взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. Таку саму позицію відстоює Н. Федіна, яка підкреслює, що професіоналізм як ключовий принцип діяльності посадових осіб поліції базується на забезпеченні законності та правопорядку [315, с. 146]. Жодним чином не заперечуючи важливості професіоналізму співробітників Державної прикордонної служби України та інших правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії, складним видається вироблення процедур визначення професіоналізму саме тих співробітників, які залучені до реалізації спільних заходів чи інших форм взаємодії зазначених суб'єктів. Відповідно більш доцільним є виокремлення такого критерію, як кількість порушень керівництвом та співробітниками суб'єктів, що взаємодіють, законодавства, що регламентує взаємодію між ними.

Зазначений критерій, окрім порушень норм законодавства, загалом повинен охоплювати, по-перше, кількість виявлених корупційних правопорушень скоєних керівництвом і співробітниками Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії, оскільки на сьогодні мінімізація корупції в правоохоронній сфері є одним із нагальних питань, а, по-друге, кількість порушень погодженого сторонами плану взаємодії.

Говорячи про корупцію в правоохоронній сфері, варто зауважити, що, за В. Плеканом, це небезпечне явище є проявом професійної деформації [316, с. 233]. Дійсно виникає парадоксальна ситуація, за якої правоохоронні органи та суди як основа державності покликані забезпечувати реалізацію конституційних прав і свобод громадян, дотримання законності в державі, а їх корумпованість паралізує виконання правоохоронних функцій держави [317]. Відповідно необхідно погодитися з І. Вершковим та С. Погодіним, що корупція в правоохоронній системі підриває віру населення в здатність органів влади до позитивних дій в інтересах усього суспільства, піднімаючи вирішення проблеми на вищій політичний рівень [318, с. 70].

Зважаючи на вищевикладене, очевидно, що критерій, який ми виокремили, є одним із кроків у напрямку мінімізації корупційних проявів у діяльності Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів держави.

Що ж до порушень розробленого та погодженого Державною прикордонною службою України та правоохоронними органами плану взаємодії, то в підрозділі 2.3 дисертаційного дослідження ми вже звертали увагу на особливості юридичної відповідальності суб'єктів взаємодії та наголошували на необхідності не лише закріплення обов'язку взаємодіяти з іншими суб'єктами, але відповідальності за невиконання взятих на себе зобов'язань відповідно до розробленого та погодженого плану взаємодії.

Підсумовуючи зазначимо, що запропонований критерій, на нашу думку, дозволить визначити стан додержання зазначеними суб'єктами норм

законодавства, зокрема антикорупційного законодавства, а також планів, що ними розроблені та погоджені. Це дозволить вчасно реагувати на професійну деформацію керівництва та співробітників Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії, а також мінімізувати існуючу можливість того, що плани взаємодії погоджуються ними формально, тоді як на практиці передбачені в них заходи не реалізуються або окремі заходи здійснюються з порушенням узгоджених сторонами термінів.

Таким чином, оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби з правоохоронними органами, яке спрямоване не лише на з'ясування ефективності чи неефективності їх спільної діяльності, а й на виявлення її недоліків для подальшого удосконалення, повинне здійснюватися за такими критеріями, як: 1) рівень довіри: а) громадян до Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів, які взаємодіють між собою; б) суб'єктів, що взаємодіють один до одного; 2) стан прикордонної безпеки в регіоні та державі; 3) швидкість оброблення та передавання аналітичної, статистичної та іншої інформації між суб'єктами взаємодії; 4) відповідність між оцінкою ризику та обраним варіантом захисту, витратами на його мінімізацію до прийняттого рівня; 5) кількість порушень керівництвом і співробітниками суб'єктів, що взаємодіють норм законодавства, зокрема антикорупційного, а також порушень розробленого та погодженого ними плану взаємодії.

Водночас недоцільно виокремлювати професіоналізм співробітників як критерій оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами через складність вироблення процедур визначення професіоналізму саме тих співробітників, які залучені до реалізації спільних заходів чи інших форм взаємодії між зазначеними суб'єктами.

Висновки до Розділу 3

1. З'ясовано, що в зарубіжних державах (Польща, Латвія, США, Казахстан, Киргистан, Грузія, Молдова) питання безпеки на державному кордоні та прикордонних територіях віднесено до компетенції спеціально уповноважених органів, статус яких відрізняється залежно від того, якому суб'єкту вони підпорядковані, чи є вони воєнізованим формуванням, чи поєднують функції декількох відомств. Зокрема, в Польщі це Прикордонна служба, в Латвії – Державна прикордонна охорона, які підпорядковані Міністерству внутрішніх справ, у США – Прикордонно-митна служба, яка є органом Міністерства національної безпеки, в Казахстані – Прикордонна служба в підпорядкуванні Комітету національної безпеки, в Киргизстані – Прикордонна служба в структурі Державного комітету національної безпеки, в Грузії та Молдові – прикордонна поліція, що підпорядкована Міністерству внутрішніх справ. Визначено, що правові засади взаємодії прикордонних органів зазначених держав з іншими суб'єктами містяться в законодавчих та підзаконних актах, що визначають статус перших.

2. Запропоновано викласти назву статті 22 та частину 1 статті 22 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» в такій редакції:

«Стаття 22. Взаємодія Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами

З метою забезпечення ефективного здійснення покладених на неї повноважень Державна прикордонна служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності в установленому законодавством порядку».

3. Зазначено, що закріплене в статті 3 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» формулювання такого принципу, як «взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування

та громадськими об'єднаннями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань», доцільно замінити на «взаємодія Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами». Оскільки зміст цього принципу діяльності Державної прикордонної служби України конкретизується в статті 22 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», а тому немає необхідності дублювати це положення двічі в одному нормативно-правовому акті.

4. Визначено, що оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби з правоохоронними органами повинне бути спрямоване не лише на з'ясування ефективності чи неефективності їх спільної діяльності, а й на виявлення її недоліків для подальшого вдосконалення.

5. Обґрунтовано доцільність оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами за такими критеріями, як: 1) рівень довіри: а) громадян до Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів, які взаємодіють між собою; б) суб'єктів, що взаємодіють один до одного; 2) стан прикордонної безпеки в регіоні та державі; 3) швидкість оброблення та передавання аналітичної, статистичної та іншої інформації між суб'єктами взаємодії; 4) відповідність між оцінкою ризику та обраним варіантом захисту, витратами на його мінімізацію до прийнятного рівня; 5) кількість порушень керівництвом і співробітниками суб'єктів, що взаємодіють, норм законодавства, зокрема антикорупційного, а також порушень розробленого та погодженого ними плану взаємодії.

5. Наголошується на недоцільності виокремлювати професіоналізм співробітників як критерій оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами через складність вироблення процедур визначення професіоналізму саме тих співробітників, які залучені до реалізації спільних заходів чи інших форм взаємодії між зазначеними суб'єктами.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання – визначення сутності та особливостей адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, існуючих прогалин його здійснення та обґрунтування пріоритетних напрямків їх усунення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, спрямованих на досягнення поставленої мети, основними з яких є нижченаведені.

1. Запропоновано взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами розуміти як здійснення Державною прикордонною службою України і правоохоронними органами держави в межах наданих повноважень та на підставі положень закону, узгоджених за місцем і часом та з найбільш раціональним і ефективним використанням можливостей, дій та заходів для досягнення спільної мети.

2. Зроблено висновок, що взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами передували такі етапи: 1-й етап (V–XIII ст.) – поява такої функції держави, як охорона державних кордонів; 2-й етап (XIV–XIX ст.) – розвиток понятійного апарату, конкретизація суб'єктів, з якими взаємодіють органи охорони державного кордону в нормативних актах; 3-й етап (поч. 90-х років XX ст. до 1991 р.) – охорону державних кордонів визнано пріоритетним завданням держави і прикордонна служба активно взаємодіяла із силовими структурами; 4-й етап (з кінця 1991 р. до 31.07.2003 р.) – пов'язаний із діяльністю Прикордонних військ України та їх взаємодією з правоохоронними органами держави.

Відповідно серед етапів становлення інституту безпосередньо взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами виокремлено: 1-й етап (із 31.07.2003 р. до 2006 р.), що розпочинається з моменту створення Державної прикордонної служби України та здійснення

нею взаємодії з правоохоронними органами на підставі інструкції 1994 року; 2-й етап (2006–2015 рр.), початок якого обумовлений затвердженням Концепції розвитку Державної прикордонної служби України, один із його напрямків – удосконалення її взаємодії з правоохоронними органами України; 3-й етап (із 2015 р. – до цього часу), що відзначився насамперед, особливими умовами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними та силовими структурами на території проведення операції Об'єднаних сил, участю зазначених суб'єктів у спільних спеціальних прикордонних операціях «Кордон».

3. Встановлено, що мета взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, яка є похідною від мети правоохоронної діяльності та мети діяльності кожного суб'єкта взаємодії, полягає в підтриманні умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства й держави на державному кордоні та в межах прикордонних територій, своєчасного реагування на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізація та ліквідація наслідків.

З'ясовано, що мета обумовлює завдання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, які охоплюють превентивні, відновлювальні та каральні правовідносини, що виникають під час здійснення ними правоохоронної діяльності на державному кордоні та в межах прикордонних територій, зокрема: 1) запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням, що належать до компетенції суб'єктів взаємодії, на державному кордоні та в межах прикордонних територій; 2) виявлення та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень, віднесених до компетенції суб'єктів взаємодії, на державному кордоні та в межах прикордонних територій; 3) вжиття заходів для усунення чи відшкодування збитків, спричинених адміністративним чи кримінальним правопорушенням на державному кордоні в межах прикордонних територій; 4) забезпечення своєчасного притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за скоєне адміністративне чи

кримінальне правопорушення на державному кордоні та в межах прикордонних територій.

4. Визначено, що принципами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами є загальні, науково обґрунтовані та формально визначені положення, які є основою для виникнення, здійснення та припинення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами для досягнення спільної мети.

Виділено загальні (верховенство права, законність, повага і додержання прав і свобод людини і громадянина, рівність, науковість, плановість) та спеціальні (персональна відповідальність керівництва та співробітників суб'єктів взаємодії за її наслідки, поєднання гласних, негласних і конспіративних форм та методів діяльності, оперативність, ефективність форм та методів взаємодії, професіоналізм співробітників суб'єктів взаємодії, узгодженість дій суб'єктів взаємодії та самостійність кожного з них у межах їх повноважень) принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами.

5. Запропоновано під адміністративно-правовим забезпеченням взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами розуміти упорядкування за допомогою адміністративно-правових норм законодавчих і підзаконних актів рівнів, напрямів, форм, методів, інших умов взаємодії зазначених суб'єктів і безпосередньо реалізацію останніми розподілених між ними в межах такої взаємодії обов'язків із метою підтримання умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства та держави на державному кордоні та межах прикордонних територій, своєчасного реагування на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізація та ліквідація наслідків.

Виокремлено особливості адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами: 1) розгалуженість нормативних актів, що регламентують взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними

органами за змістом, за юридичною силою тощо; 2) можливість поділу нормативних актів, що регламентують взаємодію Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, на нормативні акти, норми яких закріплюють повноваження суб'єктів взаємодії та нормативні акти, які безпосередньо конкретизують їх взаємодію, тобто закріплюють підстави, рівні, напрями, форми, методи, інші умови взаємодії тощо; 3) значна кількість відомчих актів Міністерства внутрішніх справ України, що обумовлено підпорядкуванням останньому Адміністрації Державної прикордонної служби України.

Зважаючи на відсутність спільного нормативного акта положення якого б визначали концептуальні засади взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, пропонується розробити та затвердити спільним наказом зазначених суб'єктів Концепцію взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, метою якою є закріплення на підзаконному рівні мети, завдань, принципів, рівнів, напрямів, форм, методів взаємодії, загальних засад юридичної відповідальності за порушення умов, термінів взаємодії тощо.

6. З'ясовано, що формами взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами є зовнішній прояв, заснованих на нормах законодавства України, узгоджених за часом, місцем, і з найбільш раціональним й ефективним використанням можливостей, дій та рішень взаємодіючих суб'єктів, що забезпечують підтримання умов для охорони визначених законом інтересів людини, суспільства й держави на державному кордоні та в межах прикордонних територій, своєчасного реагування на загрози, що можуть чи вже завдали шкоди таким інтересам, їх нейтралізація та ліквідація наслідків.

Виокремлено форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами: 1) обмін інформацією; 2) спільні операції, зокрема, проведення прикордонних операцій; 3) спільне патрулювання поза пунктами пропуску на державному кордоні; 4) спільна

координація діяльності інших суб'єктів у межах наданої компетенції;
5) проведення спільних навчань співробітників, наукових та методичних заходів.

7. Запропоновано методи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами розуміти як сукупність засобів, що використовуються суб'єктами взаємодії в межах чинного законодавства для забезпечення реалізації узгоджених за часом і місцем та з найбільш раціональним і ефективним використанням можливостей, дій та рішень для досягнення спільної мети.

Класифіковано методи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами на: 1) адміністративні методи (регламентаційні, розпорядчі методи, метод примусу); 2) організаційні методи (методи планування, прогнозування, інформаційного забезпечення, вироблення рішень, організації виконання рішень й контролю за виконанням, інструктування, роботи з персоналом); 3) економічні методи.

8. Визначено, що підставами неналежної юридичної відповідальності Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії є: 1) відсутність у законодавстві норми, що передбачає дисциплінарну відповідальність суб'єктів взаємодії; 2) відсутність у місцевих органів охорони державного кордону повноважень підписувати план взаємодії, ігнорування його текстовою частиною пункту про відповідальність за його невиконання чи неналежне виконання, а також необов'язковість наказів начальника органу охорони державного кордону для правоохоронних органів, з якими він взаємодіє на місцевому рівні.

Підтримано раніше сформульовану пропозицію про доповнення Закону України «Про державний кордон України» частиною 3, якою пропонується передбачити дисциплінарну відповідальність за невиконання законних вимог представників Державної прикордонної служби України, щодо взаємодії посадовими особами органів, що взаємодіють, але за умови охоплення нею

не лише органів публічної адміністрації, а й усіх суб'єктів, що з нею взаємодіють, зокрема, правоохоронних органів.

Крім того, запропоновано: 1) розширити повноваження начальника органу охорони кордону, надавши йому право визначати своїм наказом співробітників, на яких покладається завдання забезпечувати реалізацію певних заходів, передбачених планом взаємодії; 2) забезпечити формування переліку відповідальних співробітників із боку органу охорони державного кордону і відповідного підрозділу правоохоронного органу, з яким він взаємодіє; 3) передбачити в плані взаємодії, що за невиконання чи неналежне виконання відповідальним співробітником покладених на нього завдань передбачено дисциплінарну відповідальність; 4) надати наказам начальника органу охорони державного кордону статусу обов'язкового для виконання правоохоронними органами, з якими здійснюється взаємодія на місцевому рівні.

9. З'ясовано, що в зарубіжних державах питання безпеки на державному кордоні та прикордонних територіях віднесено до компетенції спеціально уповноважених органів, статус яких відрізняється залежно від того, якому суб'єкту вони підпорядковані, чи є вони воєнізованим формуванням, чи поєднують функції декількох відомств тощо. Зокрема, в Польщі це Прикордонна служба, в Латвії – Державна прикордонна охорона, які підпорядковані Міністерству внутрішніх справ, у США – Прикордонно-митна служба, яка є органом Міністерства національної безпеки, в Казахстані – Прикордонна служба у підпорядкуванні Комітету національної безпеки, в Киргизстані – Прикордонна служба в структурі Державного комітету національної безпеки, в Грузії та Молдові – прикордонна поліція, що підпорядкована Міністерству внутрішніх справ. Визначено, що правові засади взаємодії прикордонних органів зазначених держав з іншими суб'єктами містяться в законодавчих та підзаконних актах, що визначають їх статус.

10. Запропоновано викласти назву та частину 1 статті 22 Закону

України «Про Державну прикордонну службу України» в такій редакції:

«Стаття 22. Взаємодія Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами

З метою забезпечення ефективного здійснення покладених на неї повноважень Державна прикордонна служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності в установленому законодавством порядку».

Зазначено, що закріплене в статті 3 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» формулювання такого принципу, як «взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань», доцільно замінити на «взаємодія Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами». Оскільки його зміст уже конкретизується в статті 22 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», тому немає необхідності дублювати це положення двічі в одному нормативно-правовому акті.

11. Обґрунтовано доцільність оцінювання взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами за такими критеріями: 1) рівень довіри: а) громадян до Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів, які взаємодіють між собою; б) суб'єктів, що взаємодіють один до одного; 2) стан прикордонної безпеки в регіоні та державі; 3) швидкість оброблення та передавання аналітичної, статистичної та іншої інформації між суб'єктами взаємодії; 4) відповідність між оцінкою ризику та обраним варіантом захисту, витратами на його мінімізацію до прийняттого рівня; 5) кількість порушень керівництвом і співробітниками суб'єктів, що взаємодіють норм законодавства, зокрема антикорупційного, а також порушень розробленого та погодженого ними плану взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фаріон-Мельник А., Яремко О. Правоохоронні органи: питання термінології та системи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 2 (22). С. 65–70.
2. Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України : підручник / С. М. Гусаров, О. Ю. Салманова, А. Т. Комзюк та ін.; за заг. ред. С. М. Гусарова. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 508 с.
3. Єднак В. М. Місце правоохоронних органів у системі органів державної влади. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4, ч. 2. С. 38–40.
4. Іванцов В. Актуальні проблеми окреслення переліку правоохоронних органів України: теоретико-правові засади та значення для правозастосовчої практики (на прикладі органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 83–89.
5. Коросташова І. М. Судові та правоохоронні органи України (питання класифікації). *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). С. 47–52.
6. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.
7. Волуйко О., Дручек О. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів у світлі концепції національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 95–100.
8. Король М. О. Поняття та сутність компетенції Державної прикордонної служби України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична»*. 2012. № 3. С. 226–234.
9. Король М. О. Поняття та основні напрямки розвитку функцій Державної прикордонної служби України. *Вісник Національної академії Державної*

- прикордонної служби України. Серія «Юридичні науки». 2016. № 1. URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/visnik_1_2016_ur.pdf.*
10. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. *Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27. Ст. 208.*
11. Корж І. Ф. Державна прикордонна служба України : правовий статус та місце в системі сектору безпеки і оборони. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Юридичні науки. 2017. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpsum_2017_2_3.*
12. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 р. *Відомості Верховної Ради. 2018. № 31. Ст. 241.*
13. Михайлова Ю.О. Роль та місце Державної прикордонної служби у системі суб'єктів забезпечення національної безпеки України. *Форум права. 2017. № 4. С. 152–158.*
14. Серватюк Л. В. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів Державної прикордонної служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 210 с.
15. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 р. *Відомості Верховної Ради України. 2010. № 6. Ст. 46.*
16. Звіт про діяльність Державної прикордонної служби України у 2017 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2017/Derjprykordon_%202017.pdf.
17. Притула А. М. Визначення статусу Державної прикордонної служби України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2018. № 3. С. 33–43.*
18. Білецький В. Взаємодія оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України з оперативними підрозділами інших органів на території проведення операції об'єднаних сил. *Підприємництво, господарство і право. 2018. Вип. 1. С. 122–126.*
19. Мостова К. Напрями вдосконалення організації та здійснення прикордонного контролю в Україні в контексті забезпечення національної

безпеки. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1 (54), ч. 1. С. 144–150.

20. Зьолка В. Л. Проблеми правового забезпечення ефективної взаємодії Держприкордонслужби України із правоохоронними органами та військовими формуваннями у прикордонній сфері. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Юридичні науки*. 2016. https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/visnik_1_2016_ur.pdf.

21. Плешко В. К. Актуальні питання державного управління у сфері прикордонної безпеки України. *Економіка та держава*. 2012. № 3. С. 124–126.

22. Байдюк І. І. Поняття та особливості взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції: у 2 ч. (м. Суми, 20–21 травня 2020 р.). Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 2. С. 32–36.

23. Про затвердження Порядку дій посадових осіб органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України щодо установлення режиму в пунктах пропуску через державний кордон, здійснення контролю за його додержанням, а також організації і забезпечення взаємодії та координації контрольних органів і служб, що здійснюють різні види контролю або беруть участь у забезпечення режиму в пунктах пропуску через державний кордон : Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 29.08.2011 р. № 627. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1117-11#Text>.

24. Словник-довідник з курсу «Філософії» для студентів 2, 3, 4 курсів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання / укл.: А. Г. Чичков, О. М. Башкеєва, О. М. Патеріло. Дніпропетровськ : ДВНЗ УДХТУ, 2014. 20 с.

25. Круглий В. М. Теоретико-правові засади взаємодії працівників оперативних підрозділів органів внутрішніх справ з населенням. *Науковий*

вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2002. № 3, ч. 2. С. 130–136.

26. Назар Ю. С. Взаємодія територіальних органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2006. 210 с.

27. Ільченко О. В. Актуальні питання визначення форм взаємодії органів внутрішніх справ і Державної прикордонної служби України щодо забезпечення правопорядку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 5, т. 2. С. 128–132.

28. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за заг. ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ : НАВСУ, 1999. 702 с.

29. Процких О. Ю. Інформаційна взаємодія Національної поліції України з органами публічної влади та громадськістю. *Право і Безпека*. 2015. № 4 (59). С. 50–55.

30. Харченко Ю. В. Взаимодействие аппаратов уголовного розыска и 7-х отделов в раскрытии краж из квартир. *Актуальные проблемы взаимодействия оперативных аппаратов органов внутренних дел* : межвуз. сб. науч. тр. Киев : НИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1988. С. 69–74.

31. Русецький А. А. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів на регіональному рівні в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. 447 с.

32. Мінаєва І. М. Форми взаємодії органів публічної влади на місцевому рівні. *Державне будівництво*. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_33.

33. Чумак В. В. Взаємодія та координація між суб'єктами охорони державного кордону. *Право і Безпека*. 2011. № 2 (39). С. 161–165.

34. Носач А. В. *Форми взаємодії Служби безпеки України з органами державної влади та громадськістю у сфері протидії тероризму. Європейські перспективи.* 2017. № 2. С.72–78.
35. Сидоренко О. В. *Адміністративно-правовий статус митних постів в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081.* Суми : Сумський державний університет, 2020. 227 с.
36. Нікуліна А. Г. *Адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07.* Суми : Сумський державний університет, 2017. 241 с.
37. Батраченко О. В. *Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07.* Суми : Сумський державний університет, 2017. 218 с.
38. Галанюк Я. С. *Напрями взаємодії Державної прикордонної служби України з органам публічної влади у сфері прикордонної безпеки. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія «Державне управління».* 2018. № 2. С. 41–47.
39. Гронський С. В. *Сутність взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* 2013. Вип. 11. С. 315–318.
40. Калюжний Р. А., Кушнір І. П. *Правове забезпечення взаємодії публічної адміністрації у прикордонній сфері : монографія.* Київ : МП Леся, 2015. 224 с.
41. Литвин М. М. *Основи інтегрованого управління кордонами : курс лекцій.* Хмельницький : Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2011. 386 с.
42. *Державний кордон України : зб. док. за 1991 р.* Київ : Держкомкордон, 1992. 48 с.
43. *Про Державний комітет у справах охорони державного кордону України : Постанова Кабінету Міністрів України № 3 від 02.01.1992 р.* URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=3-1992-n/>.

44. Будзінський Т., Гудь Б. Державний кордон України: нормативно-правове забезпечення ефективного управління та захисту. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 33–43.
45. Державна прикордонна служба України. Історія. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/istoriya/>
46. Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року : Указ Президента України від 19.06.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546/2006>.
47. Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80#Text>.
48. Про затвердження Інструкції про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.10.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1391-15>.
49. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 14.03.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>.
50. Байдюк І. І. Генезис інституту взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Право і Безпека*. 2019. № 4, т. 75. С. 38–42.
51. Белінська Я. Ю. Адміністративно-правові засади взаємодії господарських судів з органами публічної влади та громадськістю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 263 с.
52. Карнаухов О. В. Теоретичні основи взаємодії і координації митних та правоохоронних і контролюючих органів у ході виявлення ознак кримінального правопорушення та розслідування у провадженнях про контрабанду. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 517–524.

53. Петров В. И. Организационно-правовые основы взаимодействия пограничных органов и пограничных войск Федеральной службы безопасности Российской Федерации с органами внутренних дел в сфере охраны государственной границы Российской Федерации в повседневных условиях : дис. ... канд. юрид. наук : 20.02.03. Москва, 2004. 268 с.
54. Назар Ю. С. Взаємодія територіальних органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2007. 20 с.
55. Шопіна І. М. Щодо правової регламентації функціонування центральних органів виконавчої влади. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 65–71.
56. Русецький А. А. Мета та завдання взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів на регіональному рівні. *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2017. Вип. 6, т. 4. С. 243–248.
57. Полянський А. О. Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми : Сумський державний університет, 2021. 406 с.
58. Стеблянко А. В. Адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів : дис. ... д-ра філос. : 081. Суми : Сумський державний університет, 2021. 265 с.
59. Ковальська В. В. Міліція в системі правоохоронних органів держави (адміністративно-правові аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 422 с.
60. Гусева В. О. Методика розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : монографія. Харків : ТОВ «У справі», 2020. 452 с.
61. Дубінчак В. М. Сутність правоохоронної діяльності. *Правова держава*. 2007. Вип. 18. С. 577–583.

62. Історія органів внутрішніх справ : навчальні матеріали до спец. курсу. Кіровоград, 2003. 236 с.
63. Субота С. І. Аксіологічні засади правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 35–38.
64. Кобзар О. Ф. Підходи до визначення поняття правоохоронної функції держави. *Юридична наука*. 2015. № 9. С. 7–13.
65. Морохов О. О. Актуальні проблеми функціонування організаційно-правових механізмів стратегічного планування у сфері забезпечення безпеки державного кордону України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. № 5, т. 30 (69). С. 91–95.
66. Ляшук Р. М., Кушнір І. П. Результативність та ефективність у діяльності органів охорони державного кордону України. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 154–159.
67. Цевельов О. Є. Наукові підходи до визначення загроз національної безпеки України у сфері безпеки державного кордону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 11. С. 109–112.
68. Курило В. І., Ільченко О. В. Взаємодія органів внутрішніх справ та Державної прикордонної служби України в умовах євроінтеграції: адміністративно-правові аспекти : монографія / за заг. ред. В. І. Курила. Київ : «Магістр – ХХІ сторіччя», 2015. 200 с.
69. Нікіфоренко В. Імплементация норм міжнародного права та міжнародних механізмів охорони та захисту державних кордонів у національне законодавство. *National Law Journal: Theory and Practice*. 2020. № 1 (39). С. 175–179.
70. Гриньків О. О. Поняття службово-бойової діяльності Державної прикордонної служби України через суміжні дефініції. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. № 4, т. 30 (69). С. 198–203.

71. Литвин М. М. Шляхи реалізації правоохоронних функцій Державної прикордонної служби України. *Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України*. 2008. № 43, ч. 2. С. 19–21.
72. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.
73. Про прикордонний режим : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 р. № 1147. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КР981147?an=1>.
74. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
75. Волова Л. И. Принцип территориальной целостности и неприкосновенности в современном международном праве. Ростов : Изд-во Ростов. ун-та, 2011. 192 с.
76. Цимбрівський Т. С. Дотримання принципів територіальної цілісності та непорушності кордонів у міжнародному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Львів, 2008. 248 с.
77. Дахно О. Ю. Політика забезпечення територіальної цілісності України (теоретико-методологічний аналіз) : дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01. Київ, 2020. 199 с.
78. Янчук Я. О. Особливості вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної безпеки України в сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична»*. 2016. Вип. 1. С. 342–355.
79. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
80. Курилюк Ю. Б. Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.07; 12.00.08. Запоріжжя, 2020. 39 с.
81. Адміністративна діяльність Національної поліції : навчальний посібник

- для підготовки до іспиту / О. М. Калюк та ін.; за ред. В. А. Куліков. Київ : Освіта України, 2016. 230 с.
82. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум : Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
83. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.
84. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.
85. Рувін О. Г. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за діяльністю судово-експертних установ України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми : Сумський державний університет, 2021. 410 с.
86. Детюк А. М. Правоохоронні органи як суб'єкти системи забезпечення економічної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 12 (168). С. 33–37.
87. Кобзар О. Ф. Правоохоронна діяльність: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 8–15.
88. Сердюк І. А. Правоохоронні відносини: поняття, їх особливості та види : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 22 с.
89. Казанчук І. Розвиток та зміцнення взаємодії Національної поліції України та населення на засадах партнерства – основа ефективної реалізації природоохоронної функції держави. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/2. С. 109–115.
90. Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5. 736 с.
91. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підруч. пер. / з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
92. Прийма С. В. Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 28. С. 46–55.

93. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. В. Цвік та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.
94. Иванов Р. Л. О понятии принципов права. *Вестник Омского университета*. 1996. Вып. 2. С. 115–118.
95. Волоско В. Демократичні принципи діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2008. Вып. 2. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik2/fail/Volosko.pdf.
96. Музичук О. М. Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 193 с.
97. Бурбика В. О. Адміністративно-правові засади взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми : Сумський державний університет, 2017. 20 с.
98. Сливка М. М. Взаємодія суб'єктів охорони навколишнього природного середовища (адміністративно-правовий аспект) : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2018. 214 с.
99. Заброда Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 19 с.
100. Олійник В. М. Поняття та принципи взаємодії при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності. *Форум права*. 2012. № 2. С. 511–518.
101. Пастернак І. М. Принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. *Наше право*. 2017. № 1. С. 96–103.
102. Оверченко Ю. А. Особливості взаємодії оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України у сфері конфіденційного співробітництва з іншими суб'єктами. *Вісник Луганського державного*

університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2019. Вип. 2 (86). С. 294–304.

103. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

104. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 12. Ст. 89.

105. Падалка Р. М. Верховенство права як основоположний принцип права : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 195 с.

106. Козюбра М. І. Принцип верховенства права і права людини. *Права людини і правова держава (до 50-ї річниці Загальної декларації прав людини)* : тези доп. та наук. повідомлень (м. Харків, 10–11 грудня 1998 р.). Харків, 1998. С. 9–11.

107. Авакян Т. А. Верховенство права як основоположний принцип державної політики у сфері внутрішніх справ. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2 (10). С. 124–134.

108. Самохвалов В. Законність та справедливість: проблеми співвідношення : *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко*. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. Т. 1. С. 220–223.

109. Юридична енциклопедія : в 6 т. / голова редкол. Ю. С. Шемшученко. Київ : Укр. енциклопедія, 1999. Т. 2. 744 с.

110. Ботвінов Р. Реалізація принципу захисту прав людини публічною службою особливого призначення в Україні. *Vishegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 3. С. 26–31.

111. Мота А. Дотримання прав людини в оперативно-службовій діяльності Державної прикордонної служби України. *Публічне право*. 2014. № 2 (14). С. 156–162.

112. Демків Д. М. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії Спеціалізованої антикорупційної прокуратури з іншими правоохоронними органами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Тернопіль, 2019. 20 с.

113. Плахотний М. П. Взаємодія Державної прикордонної служби України з іншими структурами та органами сектору безпеки і оборони в сфері забезпечення прикордонної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 19. С. 119–122.
114. Галанюк Я. С. Удосконалення механізмів взаємодії Державної прикордонної служби України з органами державної влади та місцевого самоврядування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. № 1. Т. 29 (68). С. 47–54.
115. Назар Ю. С. Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 160 с.
116. Бурбика М. М. Адміністративно-правові засади взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми : Сумський державний університет, 2017. 251 с.
117. Топчій В. В. Взаємодія та координація органів внутрішніх справ з виявлення та розкриття злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 30, т. 2. С. 165–169.
118. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015, № 40–41. Ст. 379.
119. Завальний М. В. Принципи взаємодії державних та недержавних суб'єктів правоохорони в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1. С. 114–119.
120. Савенко І. Принципи та функції Державної прикордонної служби України. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2015. Вип. 15. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk15/fail/Savenko.pdf.
121. Фомін С. Б. До питання щодо системи принципів оперативно-розшукової діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. № 17, т. 2. С. 115–118.

122. Черепненко О. Я. Взаємодія підрозділів ОВС з іншими силовими структурами, державними та громадськими організаціями при ліквідації масових заворушень. *Форум права*. 2011. № 2. С. 957–962.
123. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 05.04.2019 р. № 251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0421-19>.
124. Адамович В. І. Характеристика принципів взаємодії громадян з органами внутрішніх справ у сфері правоохоронної діяльності. URL: http://www.bookz.com.ua/26/PD111_06.pdf.
125. Основні напрями діяльності та розвитку Державної прикордонної служби України на 2021 рік. URL: https://dpsu.gov.ua/upload/file/nap_02.pdf.
126. Ляшук Р. М. Спеціальні принципи діяльності відділів прикордонної служби. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична»*. 2013. № 1. С. 238–247.
127. Гриценко В. Г. Принципи правоохоронної системи. *Форум права*. 2014. № 3. С. 462–465.
128. Малюга В. Загальна характеристика взаємодії слідчого у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 7. С. 61–65.
129. Соха С. І. Профілактика адміністративних правопорушень: поняття та зміст. *Митна справа*. 2014. № 2 (92). С. 206–211.
130. Завгородній В. А. Правове регулювання взаємодії органів Національної поліції та громадських організацій у протидії корупції : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС; Ліра ЛТД, 2016. 168 с.
131. Тарасенко О. В. Взаємодія між правоохоронними та контролюючими органами України у протидії фіктивному підприємництву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2018. 22 с.

132. Байдюк І. І. Принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4, т. 87. С. 62–70.
133. Бесараб О. Т. Перспективи розвитку законодавства, що регулює оперативно-службову діяльність Державної прикордонної служби України. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 3–8.
134. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.
135. Філіппов А.В. Адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2010. 20 с.
136. Царенко С.І. Механізм адміністративно-правового забезпечення прикордонного режиму Державною прикордонною службою України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 5, т. 3. С. 83–86.
137. Іванищук А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні : монографія. Херсон : Грінь Д.С., 2015. 434 с.
138. Редкоус В. М. Административно-правовое обеспечение национальной безопасности в государствах-участниках Содружества Независимых Государств : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.14. Москва, 2011. 56 с.
139. Манжула А. А. Понятие административно-правового обеспечения общественного порядка. *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 2. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=8772>.
140. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46–50/
141. Піцикевич В. Поняття адміністративно-правового забезпечення ліцензованої діяльності у сфері паливно-енергетичного комплексу України. *Проблеми адміністративного права*. 2015. № 4–5. С. 37–40.

142. Серета В. В., Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Адміністративне право: навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 520 с.
143. Болокан І. В. Адміністративно-правова норма: окремі питання формулювання дефініції. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 129–135.
144. Харитоновна О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук :12.00.07. Одеса, 2004. 36 с.
145. Шахов С. В. Адміністративно-правова норма: аналіз поняття та характерних ознак. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16), т. 3. С. 212–218.
146. Бондаренко В. А. Призначення та особливості структури адміністративно-правових форм. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 146–154.
147. Курс адміністративного права України : підручник. Колпаков В. К. та ін. / за ред. В. В. Коваленка. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
148. Мамчур Л. О. Адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних органів України з публічними інституціями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Тернопіль, 2019. 20 с.
149. Жбанчик А. В. Організаційно-правові засади взаємодії міліції та Національної гвардії України у сфері охорони громадського порядку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2015. 20 с.
150. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.
151. Про розвідку : Закон України від 17.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.
152. Про організаційні засади боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.
153. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави та права : навч. посіб. Київ : Юрисконсульт, 2006. 355 с.

154. Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні : Указ Президента України від 05.03.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019>.
155. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80>.
156. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): підручник. Харків : Еспада, 2006. 776 с.
157. Кондратьєв Р. І. Філософські категорії загального і особливого та їх використання у правотворчості. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління на права: науковий часопис*. 2003. № 3–4. С. 7–13.
158. Рибалкін А. О., Криворучко Д. І. Окремі питання нормотворчості органів внутрішніх справ: проблеми та шляхи вирішення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1 (75). С. 101–107.
159. Воронина Т. Н. Нормативные правовые акты МВД России в механизме правового регулирования деятельности органов внутренних дел: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Москва, 2001. 268 с.
160. Салманова О. Ю. Відомча нормотворчість МВС у системі законодавства України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2 (53). С. 233–240.
161. Про затвердження Положення про оперативно-розшуковий відділ органу охорони державного кордону : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 02.02.2015 р. № 118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0187-15#Text>.
162. Про затвердження Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30.11.2018 р. № 971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18#Text>.
163. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час

виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 05.04.2019 р. № 251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0421-19#Text>.

164. Про затвердження Порядку дій посадових осіб Державної прикордонної служби України та органів Національної поліції України в разі виявлення в пунктах пропуску через державний кордон України осіб, автомобільних транспортних засобів і паспортних документів, які перебувають у банках даних інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14.06.2016 р. № 505. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1052-16#Text>.

165. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між посадовими особами підрозділів Державної прикордонної служби України та територіальних органів Національної поліції України у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в місцях значного скупчення транспортних засобів перед пунктами пропуску через державний кордон України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16.02.2017 р. № 128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0346-17#Text>.

166. Про затвердження Порядку дій уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України в разі виявлення в пунктах пропуску через державний кордон України та контрольних пунктах в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї осіб, стосовно яких надано доручення, та порядку взаємодії органів охорони державного кордону з уповноваженими державними органами, які надали доручення: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 23.06.2017 р. № 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-17#Text>.

167. Про затвердження Порядку організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної гвардії України під час забезпечення захисту державного кордону України в мирний час : Наказ

Міністерства внутрішніх справ України від 01.10.2018 р. № 802. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1188-18#Text>.

168. Вороніна І. М. Актуальні питання відомчої нормотворчості в системі органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 17, т. 1. С. 43–45.

169. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум; Ун-т внутр. справ, 2006. 656 с.

170. Кузьменко О. В., Островський С. О. Загальна характеристика законодавчого регулювання взаємодії Національної гвардії України з правоохоронними органами та Збройними силами України. *Правове регулювання економіки*. 2017. № 16. С. 71–81.

171. Байдюк І. І. Місце норм права в адміністративно-правовому забезпеченні взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Vishegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 1. С. 73–78.

172. Тертышник В. М., Слинко С. В. Тайное становится явным: взаимодействие следователя, оперативного работника и эксперта-криминалиста при раскрытии и расследовании преступлений : учебное пособие. Харьков : ИКФ «Гриф», 1997. 68 с.

173. Про Європейський кодекс поліцейської етики : Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи; Ухвалена Комітетом Міністрів 19.09.2001 р. на 765-му / пер. з англ. мови Н. Добрянської. URL: <https://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.

174. Герман О. В. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії суб'єктів протидії порушенням бюджетного законодавства : дис. ... д-ра філос. : 081. Львів, 2021. 206 с.

175. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми : Сумський державний університет, 2019. 509 с.

176. Русецький А. А. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів на регіональному рівні в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. 44 с.
177. Теория государства и права : курс лекций / под ред. М. Н. Марченко. Москва : Зерцало, 1997. 143 с.
178. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Адміністративно-правові форми та методи взаємодії поліції з інститутами громадянського суспільства. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ України*. 2018. № 4. С. 121–133.
179. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 733 с.
180. Конограй Н. Форми взаємодії спільних слідчих груп у міжнародному співробітництві під час кримінального провадження. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 56–65.
181. Мота А. Ф. Теорія і практика протидії нелегальній міграції органами Державної прикордонної служби України: адміністративно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Хмельницький, 2019. 519 с.
182. Ляшук Р. М. Зміст форм діяльності Відділів прикордонної служби. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 48. С. 397–407.
183. Лялюк О. Ю. Деякі питання взаємовідносин органів та посадових осіб місцевого самоврядування з органами внутрішніх справ, прокуратури, Служби безпеки, судовими органами та органами юстиції. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 31. С. 61–74.
184. Бублій М. П. Основні характеристики взаємодії громадянського суспільства та держави. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 2. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2013-2/doc/4/01.pdf>.
185. Самойленко Г. Я. Взаємодія ОВС на транспорті з територіальними ОВС, іншими правоохоронними органами, адміністраціями транспортних підприємств та громадськістю у вирішенні питань боротьби з

- правопорушеннями на транспорті. *Організаційно-правові засади боротьби з правопорушенням на транспорті*: матеріали наук. конф. (м. Одеса, 9–10 жовтня 2009 р.). Одеса : Одес. держ. ун-т внутр. справ. 2009. С. 137–140.
186. Николаев И. А. Взаимодействие налоговых органов и органов милиции. *Упрощенная система налогообложения: бухгалтерский учет и налогообложение*. 2009. № 11. С. 31–36.
187. Кушнір І. П. Нормативно-правове забезпечення взаємодії у сфері охорони державного кордону : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 21 с.
188. Антонов К. В. Шляхи вдосконалення організаційно-технічних форм взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинності з використанням оперативно-технічних засобів. *Правова позиція*. 2016. № 1 (16). С. 119–126.
189. Канцір В. С. Організаційні аспекти боротьби з тероризмом та її основні напрями. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 446–457.
190. Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон : Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства праці та соціальної політики України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України від 03.04.2008 р. № 284/287/214/150/64/175/266/75. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0396-08#Text>.
191. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії дільничних інспекторів прикордонної служби Державної прикордонної служби України та дільничних офіцерів поліції Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 04.08.2017 р. № 689. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1083-17#Text>.

192. Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства : Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України від 23.04.2012 р. № 353/271/150. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE21119X?an=490>.
193. Митний кодекс України : Закон України від 13.02.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.
194. Про затвердження Порядку обміну інформаційно-аналітичними матеріалами між суб'єктами інтегрованого управління кордонами : Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства інфраструктури України, Міністерства фінансів України, Служби безпеки України від 01.09.2015 р. № 1050/254/341/749/562. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1094-15#Text>.
195. Єдиний портал органів системи МВС України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/7219_Vidbulosya_zasidannya_virtualnogo_kontaktного_analitichnogo_c_entr_u_subktiv_integrovanogo_upravlinnya_kordonami.htm.
196. Про затвердження Інструкції з проведення аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11.12.2017 р. № 1007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0091-18#Text>.
197. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 1998. 376 с.
198. Магась Г. Теоретичне дослідження категорій оперативного мистецтва Державної прикордонної служби України. *Вісник Національної академії державної прикордонної служби України*. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpsdu_2018_1_5.
199. Шаповалова І. О. Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку у надзвичайних ситуаціях соціального характеру: нормативно-правовий аспект. *Право.ua*. 2015. № 3. С. 51–56.

200. Розпочалась активна фаза проведення спільної спеціальної операції «Кордон-2019». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozpochalasya-aktivna-faza-provedennya-spilnoyi-specialnoyi-operaciyi-kordon-2019>.
201. Про затвердження Плану заходів на 2020–2022 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 р. №. 1409-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1409-2019-%D1%80#Text>.
202. Русецький А. А. Система правоохоронних органів, які взаємодіють на регіональному рівні та особливості координації їх правотворчої діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22), т. 2. С. 280–281.
203. Macmillan dictionary. URL: <http://www.macmillandictionary.com/>.
204. Сівков С. «Взаємодія» і «координація»: масштабність понять. *Закон и жизнь*. 2013. № 6. С. 27–29.
205. Ботнарченко І. А. Теоретичні основи взаємодії та координації в правоохоронних органах: управлінський аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 3–6.
206. Андреева О. Б. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень в сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків : Університет внутрішніх справ, 1999. 17 с.
207. Сухонос В. В. Взаємодія прокуратури з правоохоронними органами в умовах розбудови Україною правової, незалежної, демократичної держави. *Правовий вісник УАБС НБУ*. 2008. № 1. С. 19–23.
208. Науменко С. М. Адміністративно-правові засади взаємодії експертних установ з правоохоронними органами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми : Сумський державний університет, 2019. 203 с.
209. Давтян С. Г., Пойченко А. М., Саханенко С. Є. Організаційно-правовий механізм державного управління на місцевому рівні : навчальний посібник. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. 252 с.
210. Про затвердження Положення «Про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією» : Наказ

Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної податкової служби України, Міністерства оборони України, Державної митної служби України, Державної прикордонної служби України, Державної пенітенціарної служби України від 26.04.2012 р. № 43/375/166/353/284/241/290/236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0043900-12#Text/>.

211. Костюк Г. А. Полиция и население: методология взаимодействия. Москва : ЛУЧ, 1992. 189 с.

212. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. Т. 1 Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Вид-во «Юридична думка», 2007. 592 с.

213. Комірчий П. Методи діяльності органів публічної служби у правоохоронній сфері України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 95–100.

214. Бухарев В. В. Адміністративно-правові засади забезпечення кібербезпеки України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми : Сумський державний університет, 2018. 221 с.

215. Полянський А. О. Адміністративно-правові форми та методи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). Т. 2. С. 42–47.

216. Шишолін П. А., Кукін І. В. Про застосування окремих методів державного управління у сфері інтегрованого управління кордонами. *Наука і оборона*. 2014. № 2. С. 12–15.

217. Попов Л. Л., Мигачев Ю. И., Тихомиров С. В. Административное право России : учебник. Москва : Проспект, 2010. 752 с.

218. Малиновський В. Я. Державне управління : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2003. 576 с.

219. Стариков Ю. Н. Курс общего административного права. В 3 т. : Т. П. Государственная служба. Управленческие действия. Правовые акты управления. Административная юстиция. Москва : Из-во Норма, 2002. 600 с.

220. Негодченко О. В. Особливості організаційних форм діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення реалізації конституційних прав та свобод людини. *Вісник Одеського юридичного інституту*. 2003. № 1. С. 6–12.
221. Ляшук Р. М. Методи переконання та примусу в адміністративній діяльності правоохоронних органів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 148–150
222. Андрєєва О. Б. Форми та методи профілактичної діяльності дільничних інспекторів міліції. *Право і безпека*. 2011. № 1 (38). С. 148–152.
223. Бахрах Д. Н. Административное право: учебник для вузов. Москва : Издательство БЕК, 1999. 368 с.
224. Ковалів М. В. Переконання та примус як загальні методи впливу в органах виконавчої влади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 211–219.
225. Фелик В. І. Умови та підстави застосування методів примусу в профілактичній діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 4. С. 208–212.
226. Байдюк І. І. Методи взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. № 66. С. 123–128.
227. Рудик П. А. Основи теорії держави : навчальний посібник. Київ : Вид-во «Алерта», 2013. 208 с.
228. Дзюндзюк В. Б., Мельтюхова Н. М., Фоміцька Н. В. та ін. Публічне адміністрування в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Корженка, Н. М. Мельтюхової. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2011. 306 с.
229. Скороход І. В. Адміністративно-правове регулювання податкової діяльності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 410 с.
230. Зуйков Г. Г., Масленников Э. П. Систематизация методов социального управления. *Проблемы совершенствования административных методов*

управления органов внутренних дел: сборник научных трудов. Киев, 1984. С. 3–12.

231. Українська радянська енциклопедія : в 12-ти томах. Київ : Голов. редакція УРЕ, 1983. Т. 9 : Поплужне-Салуїн / за ред. М. Бажана. 2-ге вид. 558 с.

232. Волинець П. Окремі аспекти прогностичної функції управління оперативно-розшуковими підрозділами Державної прикордонної служби України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpsdu_2017_1_6.

233. Галатей В. В. Особливості взаємодії правоохоронних органів спеціального призначення у протидії тероризму (на прикладі Управління державної охорони України та Державної прикордонної служби України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 197–200.

234. Вичавка В. І. Прогалини правового регулювання діяльності Державної прикордонної служби України щодо боротьби з тероризмом. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 34. С. 158–166.

235. Андрощук О. С., Онищук С. В. Щодо питання прогнозування протиправної діяльності на ділянках відповідальності органів охорони державного кордону поза пунктами пропуску. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Військові та технічні науки*. 2014. № 1 (61). С. 19–30.

236. Економічний аналіз : навч. посіб. / М. А. Болух та ін.; за ред. М. Г. Чумаченка. Київ : КНЕУ, 2001. 540 с.

237. Серебряк К. І. Проблеми інформаційного забезпечення регіонального співробітництва. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2015. № 7 (224). С. 68–73.

238. Юрченко Ю. М. Засоби інформаційного забезпечення протидії організованій злочинності. *Боротьба з організованою злочинністю (теорія та практика)*. 2013. № 2 (30). С. 84–92.

239. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент.; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. 408 с.
240. Орлів М. С. Підготовка і прийняття управлінських рішень : навч.-метод. матеріали; упоряд. Г. І. Бондаренко. Київ : НАДУ, 2013. 40 с.
241. Про затвердження Інструкції про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.10.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1391-15#Text>.
242. Устенко А. О., Малинка О. Я. Глосарій із дисципліни «Сучасні моделі і технології менеджменту». Івано-Франківськ, 2018. 64 с.
243. Матюхіна Н. П. Управління персоналом органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади. Харків : Вид-во Університету внутрішніх справ, 1999. 276 с.
244. Горбатюк П. М. Організація службової діяльності підрозділів кадрового забезпечення у Державній прикордонній службі України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpsdu_2019_1_5.
245. Афанасьєв В. Г. Научное управление обществом. Москва : Политиздат, 1968. 384 с.
246. Максимюк Ю. О. Методи управління персоналом Державної прикордонної служби України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 17. С. 104–107.
247. Половніков В. В. Проблемні питання та шляхи удосконалення використання керівниками органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України методів управління. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2018. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2018_4_6.
248. Мамчур Д. В. Адміністративно-правові засади забезпечення транспортної дисципліни в державі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 223 с.

249. Кравчук О. Актуальні питання взаємодії експертної служби Міністерства внутрішніх справ України з правоохоронними органами. *National Law Journal: Theory and Practice*. 2016. № 3 (35). С. 166–169.
250. Зелена І. В. Юридична відповідальність: підходи до розуміння. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія : Юридичний вісник*. 2012. № 2 (23). С. 10–15.
251. Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. Київ : Українська енциклопедія, 1998. Т. 1. 672 с.
252. Слободников Н. А. Юридическая и общественная ответственность в системе мировоззренческих качеств работника органов внутренних дел. *Сборник науч. трудов*. Минск, 1992. С. 60–69.
253. Ореховский А. И. Ответственность и ее социальная природа (методологический аспект). Томск : Изд-во Томск. ун-т, 1978. 231 с.
254. Хачатуров Р. Л., Ягутян Р. Г. Юридическая ответственность. Тольятти : Международная академия бизнеса и банковского дела, 1995. 200 с.
255. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2000. 180 с
256. Шаргородский М. Д. Детерминизм и ответственность. *Правоведение*. 1968. № 1. С. 40–48.
257. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / Ю. В. Баулін та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х.арків : Право, 2013. Т. 1: Загальна частина. 376 с.
258. Матіос А. Зміст і сутність адміністративної відповідальності. *Право України*. 2006. № 2. С. 9–12.
259. Петришина-Дюг Г. Г. Дисциплінарна відповідальність у трудовому праві: поняття та принципи. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Серія : Правознавство*. 2008. Вип. 461. С. 39–43.

260. Грохольський В. Л. Управління діяльністю спеціальних підрозділів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 425 с
261. Царенко С. І. Адміністративно-правове регулювання та забезпечення прикордонного режиму Державною прикордонною службою України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 310 с.
262. Рєзнік О. М. Організаційні основи діяльності правоохоронних органів України із забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 34. С. 34–38.
263. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.
264. Байдюк І. І. Відповідальність Державної прикордонної служби України та інших правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії в сфері охорони державного кордону. *Регіональні особливості злочинності: сучасні тенденції та стратегії протидії* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 14 травня 2021 р.). Кривий Ріг : КННІ, 2021. С. 195–200.
265. Про Дисциплінарний статут Збройних сил України : Закон України від 24.03.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 197.
266. Ганьба О. Б. Основні підходи щодо забезпечення прикордонної безпеки з урахуванням досвіду окремих європейських і світових держав. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 2. С. 268–272.
267. Балендр А. Класифікація прикордонних відомств країн Європейського Союзу за типом підготовки персоналу. *Військова освіта*. 2018. № 2. С. 28–42.

268. Carrera S. Towards a Common European Border Service? CEPS Working Document No. 331/June 2010. P. 9–10.
269. Carrera, Sergio and Blockmans, Steven. and Cassarino, Jean-Pierre and Gros, Daniel. and Guild, Elspeth and Letta, Enrico (2017) The European Border and Coast Guard Addressing migration and asylum challenges in the Mediterranean? CEPS Task Force Report. URL: <http://aei.pitt.edu/id/eprint/83997>.
270. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej. URL: <https://dziennikustaw.gov.pl/D2019000177601.pdf>.
271. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej. URL: <https://dziennikustaw.gov.pl/D2020000030501.pdf>.
272. Адамчик М., Ткач А. Пограничная охрана Республики Польша: Современная Европейская Пограничная Служба. Бюро по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ) ОБСЕ. Варшава, 2004. 98 с.
273. Положение о Государственной пограничной охране : Правила Кабинета Министров № 122 от 15.02.2005 г. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=101888>.
274. Артур Гавейка Тенденции правового регулирования деятельности государственной погранохраны Латвийской Республики. *Mokslinās konferencijas pranešimų rinkinys VISUOMENĒS SAUGUMAS GLOBALIZACIJOS KONTEKSTE*. 2010 (1). С. 57–69.
275. Закон «О пограничной охране». URL: <https://www.rs.gov.lv/lv/likumi>.
276. Homeland Security. URL: <https://www.dhs.gov/about-dhs>.
277. О Государственной границе Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 16.01.2013 г. № 70-V. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1300000070#z839>.
278. Миндия Вашкамадзе Нормативно-правовая база сектора безопасности Кыргызской Республики: комментарий. Женева : Женевский центр демократического контроля над вооруженными силами, 2013. 66 с.
279. Постановление Правительства Кыргызской Республики «О создании Пограничной службы Государственного комитета национальной

- безопасности Кыргызской Республики» от 12.11.2020 г. № 548. URL: <https://www.gov.kg/ru/npa/s/2785>.
280. Положение о Пограничной службе Государственного комитета национальной безопасности Кыргызской Республики от 19.01.2021 г. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/158013>.
281. Закон «О государственной границе Кыргызской Республики» от 16.05.2015 г. № 98. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111141?cl=ru-ru>.
282. Law of Georgia on the State Border of Georgia. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/31966?publication=32>.
283. Border Police. URL: <https://police.ge/en/ministry/structure-and-offices/border-police>.
284. Закон Грузии о полиции. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/2047533/1/ru/pdf>.
285. Закон о государственной границе Республики Молдова № 215 от 04.11.2011 г. URL: <https://www.refworld.org.ru/pdfid/520b4bb32.pdf>.
286. Закон о Пограничной полиции Республики Молдова № 283 от 28.12.2011 г. URL: <https://www.refworld.org.ru/pdfid/520b4bab8.pdf>.
287. Капелюш А. А., Шевчук С. В. Оцінка ефективності постмитного аудиту. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. С. 88–95.
288. Nevo D. Reporting Evaluation Findings to Decision Makers and Policy Shapers. *Studies in Educational Administration of Organization*. 1986. Vol. 13. P. 85–96.
289. Долан Дж., Доминенко Б. И. Экономикс : англо-русский словарь-справочник ; пер. с англ. Москва : Лазурь, 2004. 544 с.
290. Габор С. С., Габор В. С. Ефективність як економічна категорія. *Інноваційна економіка*. 2012. № 7. С. 14–17.
291. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. Київ : КНЕУ, 2005. 292 с.

292. Шатіло В. Принципи діяльності державної влади і методи їх здійснення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2014. № 1 (99). С. 66–70.
293. Теоретичні та практичні аспекти підвищення кваліфікації державних службовців : зб. наук. пр. / кол. авт. Київ : Вид-во УАДУ, 2001. 188 с.
294. Сіренко В. Ф. Визначення ефективності законодавства: методологічні аспекти. *Законодавство: проблеми ефективності*. Київ, 1995. С. 3–13.
295. Общая теория государства и права / под ред. М. Н. Марченко. Москва : Зерцало, 2000. Т. 2: Теория права. 656 с.
296. Кубаєнко А. В. Критерії визначення ефективності діяльності правоохоронних органів. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. у 2 т. (м. Одеса, 21 травня 2021 р.)*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 95–98.
297. Магась Г. А. Формування структури, наукових проблем та завдань теорії ефективності оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України. *Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління*. 2018. Вип. 9. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/7744>.
298. Кураков Л. П., Кураков В. Л., Кураков А. Л. Экономика и право: словарь-справочник. Москва : Вуз и школа, 2004. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/7103.
299. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
300. Журавльов В. Д. Критерії ефективності діяльності центральних органів виконавчої влади України. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2012. № 2. С. 30–38.
301. Батраченко О.В. Удосконалення системи оцінювання ефективності забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки та порядку. *Право.иа*. 2016. № 1. С. 58–63.

302. Андрійченко Н. С. Адміністративно-правові засади оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-ра філос. : 081. Суми : Сумський державний університет, 2020. 234 с.
303. Сидоренко О. В. Адміністративно-правовий статус митних постів в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081. Суми : Сумський державний університет, 2020. 227 с.
304. Волянська О. В., Підкуркова І. В. Довіра до суду як чинник довіри до публічної влади: міжнародний та національний виміри. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2018. № 2 (37). С. 151–165.
305. Кубаєнко А. В. Сучасні тенденції розвитку довіри населення в умовах реформування правоохоронних органів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 3–4. С. 7–9.
306. Бондаренко В. А., Єсімов С. С. Громадська думка як критерій оцінки діяльності Національної поліції. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 1 (3). С. 39–45.
307. Шитий С., Бондаренко А. Причини правового нігілізму та шляхи його подолання в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 235–239.
308. Соціологи Центру Разумкова зафіксували високий рівень довіри громадян до органів системи МВС. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/18610_Sociologi_Centru_Razumkova_zafiksuvali_visokiy_riven_doviri_gromadyan_do_organiv_sistemi_MVS.htm.
309. У 2020 р. зріс рівень довіри населення до МВС : презентація результатів дослідження щодо сприйняття та оцінки внутрішньої безпеки в Україні. URL: <http://bahmut-police.dn.ua/news/view/6797>.
310. Байдюк І. І. Оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 208–211.

311. Кочеров М. В. Адміністративно-правові засади оцінювання ефективності діяльності органів та підрозділів Національної поліції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 5, т. 2. С. 67–71.
312. Погорелий С. С. Довіра до державної влади як категорія політичного управління. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2010. № 3. С. 100–105.
313. Охріменко І. Оцінка ефективності діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : погляд на проблему. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 139–144.
314. Заключний Акт наради з безпеки і співробітництва у Європі (НБСЄ) 1975 року. URL: [http://elise.com.ua/content/4-printsip-teritorial noyi-tsilisnosti-derzhav](http://elise.com.ua/content/4-printsip-teritorial-noyi-tsilisnosti-derzhav).
315. Федіна Н. Професіоналізм як чинник регулювання ефективної діяльності поліції. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 145–149.
316. Плекан В. Особливості та причини виникнення корупції в правоохоронних органах України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 231–238.
317. Соловійов В., Береза О. Сучасний стан та особливості корупційних проявів у правоохоронних органах України. *Вісник Національної академії державного управління*. 2012. № 3. С. 90–97.
318. Вершков И. И., Погодин С. Б. Борьба с коррупцией в условиях состязательного процесса. *Право и политика*. 2004. № 5. С. 68–72.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Байдюк І. І., Резнік О. М. Взаємодія Державної прикордонної служби України з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону. *Держава і регіони*. 2018. № 4 (62). С. 74–78.
2. Байдюк І. І. Принципи взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4, т. 87. С. 62–70.
3. Байдюк І. І. Генезис інституту взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Право і Безпека*. 2019. № 4, т. 75. С. 38–42.
4. Байдюк І. І. Місце норм права в адміністративно-правовому забезпеченні взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Vishegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 1. С. 73–78.
5. Байдюк І. І. Методи взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. № 66. С. 123–128.
6. Байдюк І. І. Оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 208–211.

Тези наукових доповідей:

7. Байдюк І. І. Поняття та особливості взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції: у 2 ч. (м. Суми, 20–21 травня 2020 р.)*. Суми : Сумський державний університет. 2020. Ч. 2. С. 32–36.

8. Байдюк І. І. Форми взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Хмельницький, 17 квітня 2021 р.). Хмельницький : ХНУ, 2021. С. 9–13.
9. Байдюк І. І. Відповідальність Державної прикордонної служби України та інших правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії в сфері охорони державного кордону. *Регіональні особливості злочинності: сучасні тенденції та стратегії протидії* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 14 травня 2021 р.). Кривий Ріг : КННІ, 2021. С. 195–200.

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Сумського державного університету
Олександр ЧОРНОУС
«21 листопада 2021 р.

АКТ

про впровадження у наукову діяльність результатів дисертаційного дослідження Байдюка Івана Івановича «Адміністративно-правове забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Комісія у складі:

Голова – в. о. завідувача кафедри КПДС, к.ю.н. Ольга БОНДАРЕНКО

Члени комісії – к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ
Марія КОЛЕСНИКОВА

– к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС Олександр ІЛЬЧЕНКО

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Байдюка Івана Івановича «Адміністративно-правове забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» та їх впровадження у наукову діяльність.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Байдюком І.І. дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правове забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» отримані на основі теоретичного осмислення особливостей

адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами», зокрема, встановлення мети та завдань взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами; виокремлення принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами; характеристика місця норм законодавства в адміністративно-правовому забезпеченні взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами; визначення форм та методів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами; з'ясування особливостей юридичної відповідальності Державної прикордонної служби України та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії; визначення перспектив оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, та формулювання пропозицій щодо її удосконалення, мають ґрунтовний та аргументований характер і використовувалися при проведенні наукових досліджень у рамках науково-дослідницьких робіт «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової систем України» (номер державної реєстрації 018U001317) та «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» (номер державної реєстрації 0120U100474), що розробляються в Навчально-науковому інституті права Сумського державного університету.

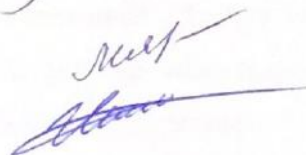
Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

Ольга БОНДАРЕНКО

Члени комісії

Марія КОЛЕСНИКОВА

Олександр ІЛЬЧЕНКО

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Сумського державного університету
Сергій ЛСОНОВ

« 20 » квітня 2021 р.

АКТ

про впровадження в освітній процес результатів дисертаційного дослідження
Байдюка Івана Івановича «Адміністративно-правове забезпечення взаємодії
Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами»
поданого на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право

Комісія у складі:

Голова – в. о. завідувача кафедри КПДС, к.ю.н. Ольга БОНДАРЕНКО

Члени комісії – к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ
Марія КОЛЕСНИКОВА

– к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС Олександр ІЛЬЧЕНКО

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Байдюка Івана Івановича «Адміністративно-правове забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» та їх використання в освітньому процесі з дисциплін «Адміністративне право», «Судові і правоохоронні органи», «Кримінальна юстиція» кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства, кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Байдюком І.І. дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правове забезпечення

взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами» отримані на основі теоретичного осмислення особливостей адміністративно-правового забезпечення взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами, зокрема, встановлення мети та завдань взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами; виокремлення принципів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами; характеристика місця норм законодавства в адміністративно-правовому забезпеченні взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами; визначення форм та методів взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами; узагальнення зарубіжного досвіду діяльності та взаємодії органів прикордонної служби та органів публічної адміністрації, що виконують правоохоронні функції; визначення перспектив оцінювання ефективності взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами та формулювання пропозицій щодо її удосконалення, мають комплексний характер і використовувалися під час проведення лекцій, семінарських і практичних занять кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства і кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисциплін «Адміністративне право», «Судові і правоохоронні органи», «Кримінальна юстиція».

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

Ольга БОНДАРЕНКО

Члени комісії

Марія КОЛЕСНИКОВА

Олександр ІЛЬЧЕНКО